

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

МОДУСИ СУЧАСНОГО ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

Монографія

За загальною редакцією доктора філологічних наук,
професора С. О. Швачко

Рекомендовано вченою радою Сумського державного університету

Суми
Сумський державний університет
2021

УДК 811.111'25

М 74

Рецензенти:

С. М. Єнікєєва – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської філології Запорізького національного університету;

О. М. Білоус – кандидат філологічних наук, професор, професор кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики, декан факультету іноземних мов Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (м. Кропивницький)

*Рекомендовано до видання
вченою радою Сумського державного університету
як монографія
(протокол № 4 від 15 жовтня 2020 року)*

Модуси сучасного перекладознавства : монографія / за заг.
М 74 ред. д-ра філол. наук, проф. С. О. Швачко. – Суми : Сумський
державний університет, 2021. – 149 с.
ISBN 978-966-657-843-6

Коллективна монографія «Модуси сучасного перекладознавства» охоплює широке коло питань перекладознавства, зокрема, мовні, соціолінгвальні та перекладацькі параметри; переклад термінів; переклад поетичних творів; перекладознавчий аналіз; стандартизацію й кодифікацію сучасної наукової термінології; національно марковану лексику; мовну гру; переклад номінативних і комунікативних одиниць. Сучасна лінгвістика інтегрує різні гуманітарні та науково-технічні знання, створюючи нові горизонти для пізнавальної діяльності людини. Останнім часом перекладацькі студії здебільшого зосереджені на вивченні екстралінгвістичних чинників, що впливають на ефективність спілкування.

Запропонована монографія буде цікавою для філологів, лінгвістів, студентів, аспірантів і читачів, які цікавляться питаннями функціонування мови та мовлення.

УДК 811.111'25

ISBN 978-966-657-843-6

© Колектив авторів, 2021

© Сумський державний університет, 2021

ЗМІСТ

	С.
Передмова	5
Анохіна Тетяна, Швачко Світлана. Семантизація словоцентричного гуморикону (на матеріалі англомовного лексикографічного дискурсу)	6
Зацний Юрій, Запольських Світлана. Лінгвальні, соціолінгвальні та перекладацькі параметри нової лексики та фразеології англійської мови	13
Семенюк Антоніна. Фразеологізми, що віддзеркалюють спосіб життя і мислення носія мови: зіставний аспект	41
Таценко Наталія, Воронько Анна. Концепти «ДОБРО» та «ЗЛО» через призму перекладацьких трансформацій (на матеріалі роману Т. Пратчетта і Н. Геймана «Добрі передвісники»)	49
Баранова Світлана. Лінгвістична освіта: переклад базових термінів	58
Єгорова Олеся, Прокопенко Антоніна. Проблема збереження та відтворення просодичних характеристик тону під час перекладу	64
Ємельянова Олена. Особливості репрезентації категорії простору в перекладах поетичних творів (на матеріалі поезії Сари Тісдейл)	71
Зінченко Анна, Овсянко Олена. Особливості перекладу англомовних інноваційних одиниць у публіцистичному дискурсі	78
Кобякова Ірина, Кобяков Олександр. Дименціональний вимір авторських гумористичних висловлень: перекладознавчий аналіз	88
Красуля Алла. Застосування штучного інтелекту в перекладацькій діяльності: від минулого	

до майбутнього.....	97
Куліш Владислава. Інтерпретація стилістично-маркованих номінацій мовчання	107
Мовчан Діана. Зв'язок прагматичного значення антонімів з емотивно-оцінним значенням	115
Черник Марина. Інтерпретація знакової природи мистецтва	120
Чуланова Галина. Передання емотивності на фонетико-морфологічному рівні	128
Щигло Лариса. Фрактально-мережевий вимір словотвору	140
Післямова	147

ПЕРЕДМОВА

Протягом 25-річчя кафедра германської філології Сумського державного університету розвивалась, змінюючи статус і назву (у 1995 р. була утворена кафедра перекладу, яку у 2015 р. перейменували на кафедру германської філології), та незмінною є беззаперечна репутація як результат копіткої, а іноді подвижницької праці академіка Академії наук вищої школи України, доктора філологічних наук, професора Швачко Світлани Олексіївни та її учнів – талановитих вчених і викладачів. Кафедра дала можливість тисячам молодих людей здобувати фах, пропонуючи спеціальність, потрібну для суспільства. За ці 25 років більше ніж 3 тисячі випускників отримали дипломи і працюють у різних куточках нашої планети перекладачами, викладачами, гідями, журналістами, вчителями, державними діячами. За свою історію кафедра германської філології проживала різні періоди становлення, зазнаючи періоди і стрімкого розвитку, і важкого відновлення після кризових струсів. Саме на такий період припав цей ювілей.

Монографія «Модуси сучасного перекладознавства» охоплює широке коло питань перекладознавства, зокрема, соціолінгвальні, перекладацькі, мовні параметри; переклад термінів, поетичних творів; перекладознавчий аналіз; стандартизацію й кодифікацію сучасної наукової термінології; національно марковану лексику; мовну гру; переклад номінативних і комунікативних одиниць. Запропонована монографія буде цікавою для філологів, лінгвістів, студентів, аспірантів і читачів, які цікавляться питаннями функціонування мови та мовлення.

Завідувач кафедри германської філології Сумського державного університету, професор Ірина Кобякова

*Тетяна Анохіна,
НПУ ім. М. П. Драгоманова,
Світлана Швачко,
Сумський державний університет*

СЕМАНТИЗАЦІЯ СЛОВОЦЕНТРИЧНОГО ГУМОРИКОНУ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОГО ЛЕКСИКОГРАФІЧНОГО ДИСКУРСУ)

У роботі порушені питання теоретичних засад гуморикону, його дименціонального виміру, онтології термінів *syncreta* / синкрета, *mentalese* / менталіз, *ontognoseological method* / онтогносеологічний метод. Гуморикон як лінгвістичне явище (об'єкт дослідження) притаманний лише людині з її атрибутами ментальності, креативності та емпатії до любові. Гумор творить у соціумі людина, про людину та для людини. В ендосфері спілкування гумор репрезентують у сукцесії словоцентричного та текстоцентричного трендів тлумачення та трансмісії. Останні є взаємоінклюзивними. Словоцентричне тлумачення гумору (предмет дослідження) матеріалізують в аутентичних лексикографічних джерелах. Лем та алоніми гуморикону, як і інші семіотичні одиниці, властиві синкретичному, онтогносеологічному перекладознавчому аналізу референтів, природа яких детермінує вибір методів.

Актуальність теми верифікується її топікальністю та інтересом учених до заявленої теми. Дименціональний вимір ґрунтується на математичному обчисленні семантичної дистанції між компаративами, що дає можливість візуалізувати інтердію конвергенції та дивергенції, сходження та розходження вихідних значень лем та алонімів.

Завдання та мета роботи є інклюзивними:

– осмислити статус словоцентричного атрибута гуморикону;

- емпатувати лексикографічні витoki лексико-семантичного поля гумору (ЛСПГ);
- змоделювати структурно-семантичні патерни гуморикону, їхню теоретичну значущість;
- ідентифікувати інтерактивність доброзичливого та злого гуморів;
- намітити подальше розширення теорії гуморикону різних дискурсів.

Контент експерименту починається з визначення поняття гумору.

Humour – the capacity to see and appreciate funny and amusing thing; – the quality of being funny or amusing; what is ridiculous and laughable; – the temporary state of mind of a person, a passing mood or frame of mind; – /old use/ one of certain liquids supposed to be in the body, thought to determine a person’s mental and physical quality (ALD, s. 611–612).

Алфавітним посторінковим дизайном у словнику (ALD, s. 611–612) поданий доброзичливий тип гуморикону *amusing* (p. 32), *cheerful* (s. 167), *contended* (s. 289–290), *funny* (s. 505), *happy* (s. 569–570), *laughable* (s. 703), *pleasant* (p. 947).

Компаративи в дименціональному вимірі експерименту вміщують сім позицій. Леми (назви метаметазнаків) подані паралельно з алонімами, синсетами (ідеографічними синонімами). До алонімів сумарно подані конгруентні значення; жирним шрифтом виокремлені доброзичливі атрибути, які використовують у математичному індексі.

Amusing – amusing, cheerful, happy, pleasant, laughable, ridiculous (5/6).

Cheerful – cheerful, happy, contended; bright, pleasant (4/5).

Contended – contended, pleasant, happy, peaceful (3/4).

Funny – funny, amusing; strange, queer, difficult to understand (2/5).

Happy – **happy, pleasant, contended**; *fortunate, lucky* (3/5).

Laughable – **laughable, amusing, happy, funny, cheerful** (5/5).

Pleasant – **agreeable, delightful, amiable, glad, pleased** (1/5).

Цифри в чисельнику позначають спільні значення компаративів жирним шрифтом, цифри в знаменнику – усі значення в конкретних групах. Омонімічними є назви лем та однойменних алонімів, що мотивує їхнє призначення в дефініціях – метаметазнаків і метазнаків.

Семантична дистанція компаративів відображає суму варіацій за формулою Бережана $SD = 1 - \frac{2 \cdot n}{A+B}$ [2].

У таблиці 1 використовують *n* для позначення спільних атрибутів компаративів, група A + B маркує сумарну кількість значень компаративів.

Таблиця 1 – Семантизація доброзичливого гуморикону: словоцентричний вимір

Номер критеріїв	Компаративи доброзичливого гумору	Математичні індекси	
		Семантична дистанція	Числове наповнення символів
1	Humour :: Laughable	$SD = 1 - \frac{2 \cdot 5}{7 + 5}$	n = 5 A + B = 12 SD = 0,16
2	Humour :: Cheerful	$SD = 1 - \frac{2 \cdot 4}{7 + 5}$	n = 4 A + B = 12 SD = 0,2
3	Humour :: Amusing	$SD = 1 - \frac{2 \cdot 5}{7 + 6}$	n = 5 A + B = 13 SD = 0,23

Продовження таблиці 1

Номер критеріїв	Компаративи доброзичливого гумору	Математичні індекси	
		Семантична дистанція	Числове наповнення символів
4	Humour :: Contended	$SD = 1 - \frac{2 \cdot 3}{7 + 4}$	n = 3 A + B = 11 SD = 0,4
5	Humour :: Funny	$SD = 1 - \frac{2 \cdot 2}{7 + 5}$	n = 2 A + B = 12 SD = 0,6
6	Humour :: Happy	$SD = 1 - \frac{2 \cdot 3}{7 + 5}$	n = 3 A + B = 12 SD = 0,5
7	Humour :: Pleasant	$SD = 1 - \frac{2 \cdot 1}{7 + 5}$	n = 1 A + B = 12 SD = 0,8

Отже, дименціональний вимір верифікував синкретичні атрибути доброзичливого гумору за допомогою комплексного вербально-статистичного мезуративу: *laughable* (0,16), *amusing* (0,23), *cheerful* (0,3), *contended* (0,4), *happy* (0,5), *funny* (0,6), *pleasant* (0,8). Найближчі синоніми розпочинають список алонімів.

Семантизація чорного гумору в експерименті осмислюється за допомогою дименціонального вимірювання конститuentів ЛСПГ із лексико-графічних джерел.

Absurd – absurd, foolish, silly, unreasonable, causing people to laugh (ALD, s. 5).

Doubtful – doubtful, uncertain, hesitating, not cheerful, out of sorts, bad reputation (ALD, s 359).

Indignant – indignant, cruel, unjust, unfair (ALD, s. 629).

Odd – *odd, strange, not ordinary, surprising* (ALD, s. 861–961).

Puzzling – *puzzling, not easy to solve, to cause a person to think hard, doubtful, problematic, confusing* (ALD, s. 1013).

Queer – *queer, strange, odd, open to suspicion, doubtful, troublesome, out of sorts, unwell* (ALD, s. 1019).

Ridiculous – *ridiculous, absurd, unreasonable* (ALD, s. 1084).

Група чорного гумору є антонімічною щодо доброзичливого гумору, що візуалізується словоцентричною мотивацією лексику. Усі зазначені в лексикографічних джерелах алоніми наділені негативною семантикою. Підсилюючи один одного, вони позначають релевантні категорії. Найбільш об'ємним є референт *queer*, що має вісім атрибутів.

Під впливом семантичного наповнення «злі слова» модифікують «добрі слова» – *laughable, happy, cheerful*. Останні втрачають первинну мотивацію в конситуаціях чорного гумору. До них тяжіють алоніми хезитації – *doubtful, puzzling, absurd, queer* та оціночні алоніми – *indignant, poor, bad, absurd*.

У дефініціях леми *humour* серед алонімів виокремлюються слова *mind, liquid*.

Mind – *that part of the person that thinks, feels and wants; what one thinks or feels; one's thoughts, opinions, wishes*.

Liquid – *substance that is neither solid nor a gas*.

Метазнак *mind* номінує призначення гуморикону, мотивуючи тим самим ідею мисленнево-естетичної категорії. *Liquid* нагадує вихідні значення об'єкта дослідження, ідею протиставлення за принципом *pars pro toto* (*Liquid* тлумачиться як четверта частина тіла).

Ad vocem гуморикон має високу альтернативну силу в статусі *in-text* (за П. Торопом), акумулюючи цю поте-

нцію в лімериках, прислів'ях, цитатах, афоризмах, анекдотах, байках і в стилістичних прийомах.

У поетичному англомовному дискурсі нераритетно вживають стилістичні прийоми типу гра словом, літота, гіпербола, оксиморон, зевгма та перелік. Cf.:

Sweet sorrow, terribly sorrow, darly pure, open secret, crowded loneness, a women of a pocket size

або віршовані фрази

I love not Man the less,

But Nature more (Byron).

I like the taxes, when they're not too many;

I like a seacoal fire, when not too dear;

I like a beef-steak, too, as well as any;

Have no objection to a pot of beer;

I like the weather, when it is not rainy,

That is, I like two months of every year (Byron).

Неочікуваною є зевгма в мікродіалозі:

– *Стук-стук: Кто там?*

– *«Доц», відповів Штірліц.*

Ad notam, несерйозним є також фольклорне тлумачення номінацій типу *завірюха :: нотаріус, травень :: шлунок, буханець :: п'яниця, варивода :: чайник, глянець :: бінокль, підручник :: ввічливий залицяльник, медпункт :: паска, репетитор :: плакальник, жар-птиця :: смажена курка, барило :: великий шинок огорожа :: троянда, лазня :: тротуар* (із нотаток пошукачів народного гумору).

Ad notam, референтом гуморикону О. Вишні є Сумський ярмарок, омовлений простими граматичними структурами та побутовою лексикою.

«Захряс гарбами, возами, бідами, кіньми, коровами, вівцями, волами, телятами, горшками, мисками, курми, вовною, лантухами, хмелем, смушками, матерією, чобітьми, цукерками, пряниками, квасом, пивом, руською гіркою, гребінками, косами, шкірами, ременем, чавунами, прядивом, хустками, полотном, дьогтем, гасом, drankами, сорочками,

спідницями, килимами, щетиною, діжками, рогами, майками, воском, медом, мелясом, таранею, оселедцями, кочесами, ходами, склом, яйцями, запасками, плахтами, пирогами, салом, м'ясом, ковбасою, смаженою рибою, ряднами, скринями, гвіздками, молотками, свиньми, крамарями, циганами, баришниками, людьми, дітьми і сліпцями...» (Вишня, 1956. Т. 1, с. 43).

Висновки

Гуморикон – феномен спеціального соціального призначення – осмислюється в режимі його дименціонального лінгвостатистичного вимірювання. Емпатують увагу на внутрішньомовних і зовнішньомовних патернах, зокрема на доброзичливому та чорному гуморі. Критерії мезуративного аналізу компаративів об'єктивують наявність зазначених конститuentів у макросистемі мови, що ідентифікує системність їхньої побудови та реалізації.

Словоцентричне буття гуморикону віддзеркалює тенденції макросистеми *par pro toto*. Текстцентричне буття гуморикону резонує дієвість комунікативних одиниць, їхні новоутворення як вторинних текстів специфічного семантичного дизайну. Думкотворення соціального гуморикону є синкретичним мисленневомовленневим ословленням. Залучені авторські образи валеризують, номінують, емпатують дискурсивну ендозону референтів, перетворюючи реальні картини світу на науково-концептуальну репрезентацію.

Перспективним вважаємо розширення теорії гуморикону на маркері різних дискурсів.

Список літератури

1. Баранцев К. Т. Фразеологічний словник англійської мови / К. Т. Баранцев. – Київ : Радянська школа, 1956. – 389 с.

2. Бережан С. Г. Семантическая эквивалентность лексических единиц / С. Г. Бережан. – Кишинев : Штиинца, 1993. – 371 с.

3. Веремчук Е. О. Лінгвокогнітивний та лінгвосинергетичний параметри англійськомовного лексико-семантичного поля SPACE / КОСМОС : монографія / Е. О. Веремчук, С. М. Єнікєєва. – Запоріжжя : ФОП Мокшанов В. В., 2020. – 244 с.

4. Кобякова І. К. Креативне конструювання вторинних утворень в англійськомовному художньому дискурсі : монографія / І. К. Кобякова. – Вінниця : Нова книга, 2007. – 128 с.

5. Швачко С. О. Об'єкти перекладознавства : монографія / С. О. Швачко, І. К. Кобякова, Т. О. Анохіна. – Суми : Сумський державний університет, 2019. – 222 с.

6. The Advanced Learner's Dictionary of Current English by A. S. Hornby, 1527 p.

*Юрій Зацний, Світлана Запольських,
Запорізький національний університет*

ЛІНГВАЛЬНІ, СОЦІОЛІНГВАЛЬНІ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ПАРАМЕТРИ НОВОЇ ЛЕКСИКИ ТА ФРАЗЕОЛОГІЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Стаття написана на матеріалі англійсько-українського словника неологізмів англійської мови, який містить майже тисячу нових слів, їхніх лексико-семантичних варіантів (нових значень) і сталих словосполучень англійської мови, які виникли у 2009–2019 роках (Зацний, Янков, 2020). Лексико-фразеологічні одиниці, що увійшли в цей словник і служили матеріалом для аналізу способів і механізмів створення інновацій та особливостей перекладу.

Нові одиниці останнього десятиліття свідчать, що англійська мова і далі збагачує свій словниковий склад майже винятково завдяки своїм власним мовним ресурсам, зважаючи на те, що значна частина цих ресурсів, зокрема лексичних одиниць, окремих морфем і словотворчих елементів, була запозичена протягом історії становлення та розвитку англійської мови з інших мовних систем. Найбільшу активність і продуктивність виявляє словотвір, тобто створення нових лексичних одиниць на базі наявного матеріалу за допомогою «оброблення» цього матеріалу різними способами. Афіксація продовжує бути продуктивним способом поповнення словникового складу, причому на перший план виходить префіксація, особливо за участю препозиціональних елементів, етимонами яких були давньогрецькі лексичні одиниці.

Активно створюються похідні-іменники та прикметники із словотвірним елементом *bio-* для відбиття понять, пов'язаних із живою природою, з її імітацією: *bioartificial* «створений штучно з клітин і біоматеріалів», *biocremation* «процес кремації тіла померлої людини з використанням води і хімічної речовини», *biodesign* «використання живих істот, таких як рослини, бактерії для створення різних виробів, зокрема предметів мистецтва», *biohacking* «використання принципів біології для ефективнішої роботи свого тіла», *bioprinting* «процес друкування шарів клітин для створення штучної тканини тіла».

Інтернаціональний елемент *super-* на позначення надзвичайності брав участь у формуванні таких інновацій-іменників, як *superAger* «людина віком понад 80 років, яка не виявляє ознак погіршення розумових здібностей», *super coffee n* «кава з такими інгредієнтами, як різне сім'я, спеції (для того, щоб зробити його більш корисним для здоров'я)», *superdiversty* «надзвичайна різноманітність расово-етнічного складу населення», *super-gentrification* перебудова

на більш високому рівні певного району, населеного представниками середнього класу», *supertasker* «людина, яка дуже ефективно виконує кілька завдань водночас», *supertunnel* «супердовгий або надзвичайно естетичний тунель». Зазначимо, що в попередні десятиліття спостерігалася тенденція заміни елемента *super-* елементом *mega-*: все, що було просто «супер», ставало «мега». З часом гіперболічна конотація елемента *mega-* мабуть «стерлася»: зафіксовано лише одно нове слово – *megamoon* «медовий місяць, який молоді проводять разом із своїми друзями».

На початку ХХІ століття в англійській мові почав активно функціонувати префікс *nano-* в значенні «мікроскопічний» (етимонне значення давньогрецького слова *nano* «карлик»), оскільки це століття нерідко іменують «наностоліттям» (*nanoage*) у зв'язку з «нанореволюцією» (*nanorevolution*), можливістю створення машин, приладів, предметів мікроскопічних розмірів (*nanobot*, *nanocomputer*, *nanosatellite*). Проте «мікроскопічність» практично відсутня у значенні новотворів останнього десятиліття з префіксом *nano-*. Ці новотвори вводять більш «реальні» кількісні і якісні поняття, і зазначений префікс є певною мірою синонімічним елементом *micro-*: *nanoblock* «дуже короткий замкнутий контур», *nanobreak* «короткий відпочинок (протигом однієї доби), проведений поза домом», *nanodegree* «свідоцтво, сертифікат про відвідування певних спеціалізованих і курсів у вищому навчальному закладі у стислий термін», *nanogardening* «мікросадівництво», наприклад, вирощення рослин на балконі або у внутрішньому дворик», *nanotecture* (*nano* + *architecture*) «експериментальна архітектура малого масштабу».

Елемент *micro-* також був продуктивним під час утворення нових іменників, причому первинне значення «мікроскопічність, мініатюрність тощо» було замінено на позначення незначної кількості, короткочасності: *micro-*

adventure «короткочасна діяльність, яка викликає захоплення, збудження, наприклад, подорож, романтична пригода», *micro-credential* «документ про освіту у вузькій сфері, отриманий після короткого періоду навчання, що забезпечує вміння та навички для виконання певної роботи», *micro-influencer* «користувач соціальних мереж, який не має в них багато друзів, але впливає на вибір людьми саме тих товарів, про які вони пишуть», *micromastery* «надбання майстерності, здатності дуже добре робити одну чи кілька незначних речей», *microstay* «короткочасне, протягом кількох годин перебування в готелі (без ночівлі)».

Ще наприкінці ХХ століття лінгвісти писали про «кіберчуму» (*cyberplague*), про створення великої кількості похідних із префіксом *cyber-* для введення понять, пов'язаних із комп'ютерною та іншою інформаційною технікою, з інтернетом. Формування таких похідних триває і в останнє десятиліття: *cyberhoarding* «психологічний стан людини, коли вона прагне накопичувати інформацію на комп'ютері, не видаляти навіть непотрібну або застарілу», *cyber-scriber* (*cyberspace* + *scriber*) «людина, яка публікує щось онлайн», *cybersickness* «відчуття нудоти, яке викликано довгою роботою з електронними пристосуваннями, тим, що людина дивиться на екрани цих приладів», *cybersoldier* «член команди військових, які займаються «кібервійною», тобто війною інформаційних систем».

Проблеми довкілля вже кілька десятиліть є в центрі уваги світового суспільства, з чим пов'язано й активне функціонування елемента *eco-* у складі таких інновацій, як *eco-bling* «неефективна екологічно чиста технологія, особливо така, що встановлюється в наявних будинках», *ecorithm* «алгоритм, який взаємодіє з навколишнім середовищем», *ecosexual* «незаміжня, неодружена особа з розвинутою екологічною свідомістю та естетичним сприйняттям дійсності», *ecotherapy* «метод покращання самовідчуття людини

через заохочення до різного виду діяльності на природі», *eco-thriller* «тріллер, пригодницький, гостросюжетний фільм на екологічні теми».

Переклад нової лексики та фразеології англійської мови є досить складним питанням, оскільки регулярні відповідники таких одиниць несвоєчасно фіксують словники в цільовій мові, і належать до безеквівалентної лексики. Водночас вони активно використовуються і відтворюються в мові перекладу. На думку В. Комісарова, «наявність безеквівалентних одиниць не означає, що їхнє значення не може бути передано в перекладі або, що вони перекладаються менш точно, ніж одиниці, які мають прями відповідники» (Комиссаров, 1990, с. 148). Єдиного розв'язання проблеми перекладу нової лексики і фразеології не існує, перекладач з'ясовує значення слова, спираючись на структурно-семантичні ознаки неологізму, контекст, реферативну літературу і власні фонові знання, а потім створює відповідники.

Наші спостереження свідчать, що більшість похідних іменників і прикметників, які утворено афіксацією за допомогою словотвірних елементів, етимонами яких були давньогрецькі лексичні одиниці *bio-*, *mega-*, *nano-*, *micro-*, *cyber-*, *super-*, *eco-*, відтворюються за допомогою адаптивного транскодування: *biocremation* – біокремація, *biodesign* – біодизайн, *nanobot* – нанобот, *nanocomputer* – нанокomp'ютер, *cybersoldier* – кіберсолдат, *ecotherapy* – екотерапія; комбінування транскодування і калькування: *bioartificial* – біоштучний, *bioprinting* – біодрук, *nanosatellite* – наносупутник, *micro-adventure* – мікропригода, *cyberplague* – кіберчума. Відтворення нових одиниць відбувається за традиційними моделями, оскільки словотвірні елементи лексем є давно асимільованими, і тому їхнє значення легко тлумачиться через компоненти навіть пересічним представником мовної спільноти цільової мови.

Водночас потрібно відмітити певні особливості узусного використання цієї лексики, спричинені її оказіональністю. Часто спостерігаємо випадки, коли значення розкрито в контексті, і тоді додаткове пояснення не потрібне: *The rise of cyberchondria and cyberhoarding: Internet use is fuelling new conditions where people compulsively self-diagnose health issues and stockpile data* (Daily Mail, October, 10, 2018). Якщо транскодувати *cyberchondria* – кіберхондрія, *cyberhoarding* – кіберхординг, то реципієнт отримає досить точне розуміння цих понять.

У разі, коли вузького контексту недостатньо для розуміння як, наприклад, у цьому фрагменті: *Cyberhoarding creates health problems A new team, named the European Problematic Use of the Internet Research Network, this week said it would examine the condition to measure its long-term impact on web users* (The Telegraph, October, 10, 2018), перекладачеві доцільно додати ще й описовий переклад – *кіберхординг (небажання видаляти інформацію, зібрану в інтернеті)*, що не завжди можливо, оскільки призводить до суттєвого лінійного подовження тексту.

У випадках, коли значення не виводиться з контексту, описовий переклад, або комбінована реномінація (транскодування + описовий переклад) є єдиним способом досягнення точності перекладу. У наведеному нижче реченні неологізм *super-agers*, утворений за участю препозиціонального елемента грецького походження, можна передати приблизним функціональним аналогом «довгожитель», але одночасно втратимо важливу складову денотативного значення, оскільки *super-ager* – *довгожитель* «у гарній розумовій і фізичній формі», тобто мова йде про людей похилого віку, які є розумово та фізично ефективними, людей віком понад 80 років, які не виявляють ознак погіршення розумових здібностей: *Dr. Bradford Dickerson, a neurologist at Harvard-affiliated Massachusetts General Hospital and his*

colleagues have been studying super-agers for several years. (Harvard Health, May, 1, 2017).

Інколи причиною неточностей перекладу неологізму є невідповідність обсягу понять мови оригіналу та перекладу. Наприклад, переклад новотвору *superdiversity* як *надзвичайна різноманітність* потребує уточнення, адже, насамперед, означає різноманітність расово-етнічного складу населення, а такий переклад лише частково відтворює глибину поняття. У наступному прикладі поняття *superdiversity* передбачає не лише розмаїття гендерне, расове, вікове, культурне, а й різне бачення, цінності, досвід, знання тощо: *To coincide with the unveiling of the new artwork, Tate Britain will host a debate, tomorrow...exploring the legacy and impact of multiculturalism in the context of the arts in Britain today. Is multiculturalism a spent force that promotes cultural disharmony? What does multiculturalism mean in a context of globalisation and 'superdiversity'?* (Greater London Authority, May, 24, 2010).

Стосовно суфіксації можна зазначити, що активність проявляли традиційно продуктивні словотворчі елементи *-ism, -ist, -ation, -er*. Суфікс *-ism* і далі реалізує порівняно нове значення «дискримінація певної категорії людей: *adulthoodism* «дискримінація, спрямована на молодих людей», *flexism* «дискримінація службовців, які мають «гнучкий» графік роботи», *singlism* «дискримінація, маргіналізація нежонатих, незаміжніх людей». На суфікс перетворився, фактично, елемент *-bot*, фрагмент слова *robot*, виділений із цього слова внаслідок його участі в попередні десятиліття в «телескопічних» утвореннях. Прикладами останніх утворень з елементом *-bot* можуть служити неологізми *nukebot* (*nuclear + robot*) «робот, призначений працювати в місцях із високим рівнем радіації», *chatbot* «комп'ютерна програма, яка використовує штучний інтелект для імітації розмови, діалогу з користувачем», *cobot* (*collaborative + robot*)

«робот, який працює разом із людиною, виконуючи те ж саме завдання».

Схожа ситуація спостерігається з елементом *-kini*, що виділився зі слова *bikini* «міні купальний костюм» унаслідок так званої «хибної» етимології і створення в попередні десятиліття таких одиниць, як *camkini*, *monokini*, *tankini*, *zerokini*. Останніми роками їхня кількість поповнилася неологізмами *facekini* «маска, яка надягається на пляжі для запобігання сонячних опіків обличчя», *slashkini* «закритий» купальний костюм, який складається з одного предмета, з численними дірками і з враженням, що його було порізано».

Спосіб перекладу новотворів, які утворені суфіксально, залежить від ступеня засвоєності елементів цільовою мовою, їхнього семантичного навантаження та актуальності самого поняття. Наприклад, такі одиниці, як *adulthood*, *flexism*, *singlism* потребують не тільки транскодування, а й описового перекладу, у разі, якщо контекстуальне тлумачення відсутнє, а для відтворення *chatbot*, *monokini*, *tankini* достатньо транскодування.

Як і у всі попередні періоди розвитку англійської мови, велику кількість нових одиниць було створено композицією (словоскладанням). Складні слова англійської мови виправдовують свою назву не тільки тому, що вони складні за структурою, але й за семантикою: частіше всього значення композита не є сумою значень його компонентів. Щонайменше мова йде про «семантичний додаток», а здебільшого спостерігається повне або часткове переосмислення, тому значну частину складних слів можна вважати фразеологічними одиницями. Найпродуктивнішою моделлю композиції залишається синтаксична модель утворення бінарних одиниць за схемою N + N. У цій моделі потрібно насамперед виділити об'єднання двох простих (кореневих) іменників: *barrel bomb* «саморобний вибухо-

вий пристрій, у якому вибухівка розміщується в бочці», *bee brick* «вид цегли з невеликими отворами, які слугують бджолам своєрідним прихистком і для розмноження», *blockchain* «зашифрована база даних інтернетівських ділових операцій», *burn book* «щоденник із критичними записами щодо інших осіб», *diesel farm* «невелика електростанція, побудована на сільськогосподарських угіддях і яка працює на викопному паливі», *size inflation* «збільшення наявних розмірів одягу».

Трапляються випадки, коли другим компонентом композитів є похідне, суфіксальне слово: *back whisperer* «знахар, людина, яка допомагає хворим із болем у спині без використання стандартних ліків», *doorbuster* «товар, предмет, який продається дуже дешево з метою приваблення покупців, примушення їх купляти дорожчі товари», *sadfishing* «розповіді в соціальних мережах про свої нещастя та проблеми з метою привернути увагу до себе та викликати співчуттєві відповіді», *skyrunning* «спортивний біг на висоті не менш ніж два кілометри над рівнем моря», *rooftopper* «людина, яка піднімається на дахи високих будинків, хмарочосів для фотографування, дуже часто з ризиком для життя»

І далі створюються і нові композити-дієслова: *pocket dial* «зателефонувати комусь випадково з мобільного телефону, який лежить у кишені», *sage-smudge* «запалювати ароматичну траву, таку як шавлія, для очищення повітря і видалення негативної енергії», *skinny-bash* «критикувати людину за те, що вона «худя як тріска». Зафіксовано і кілька полікомпонентних складних слів, особливо прикметників: *nose-to-tail* «такий, що вважає: уся тварина, з голови до хвоста, їстівна (про підхід у кулінарії)», *walk-on-by* «байдужий, такий, що не висловлює співчуття», *pay-what-you-can* «з непозначеними цінами, розрахований тільки на фінансові можливості покупців (про крамницю)».

Надзвичайно активним в останнє десятиліття виявився такий спосіб, як телескопія (зрощення, злиття, контамінація), тобто коли нова одиниця створюється з фрагментів, осколків двох слів або з одного повного слова і частки другого. Цей спосіб вважається економним засобом відбиття в цільнооформленій мовній одиниці комплексного, розширеного поняття або об'єднання двох понять. Телескопні слова репрезентовані здебільшого іменниками, як буде продемонстровано далі, але трапляються випадки створення прикметників і дієслів: *beditate* (*bed* + *meditate*) «думати про щось, перебуваючи в ліжку, роздумувати перед сном», *bronde* (*brown* + *blonde*) «такий, що має водночас коричневий і світлорусий колір (про фарбоване волосся)», *mansplain* (*man* + *explain*) «пояснювати щось жінці зневажливо, зверхньо (про чоловіка)», *thrillax* (*thrill* + *relax*) «займатися тим, що є цікавим, збуджувальним і водночас розслаблюючим».

Найпродуктивнішою моделлю телескопії можна вважати модель поєднання повного першого слова з кінцевим фрагментом другого: *farmscraper* (*farm* + *skyscraper*) «багатоповерховий будинок, який можна використовувати для вирощення зернових культур», *fatberg* (*fat* + *iceberg*) «накопичення жирової маси в системі каналізації, викликане тим, що мешканці будинків постійно спускають такі речовини саме в каналізацію», *firenado* (*fire* + *tornado*) «вогняне торнадо», велике полум'я, яке закручується у вигляді спрямованого вверх конуса (спричинюється турбулентним повітрям в умовах сильної спеки), *floordrobe* (*floor* + *wardrobe*) «купа одягу на підлозі (замість того, щоб бути в шафі)», *churnalism*, (*churn* + *journalism*) «журналістська практика, за якої джерелами статей є не репортажі з місць подій, а офіційна інформація, прес-релізи», *shaleionaire* (*shale* + *millionaire*) «людина, що має землю, на якій знайдено

родовище сланцю, і тим самим розбагатіла, здаючи цю землю в оренду компанії, яка видобуває природний газ».

Інша продуктивна модель – коли початковий фрагмент першого слова поєднаний із кінцевим фрагментом другого слова: *bankster* (*banker* + *gangster*) «банкір, який проводить незаконні фінансові операції», *headtrepreneur* (*headmaster* + *entrepreneur*) «директор школи, який значну увагу у своїй діяльності приділяє здобуванню фінансів від приватних підприємців для оснащення і розвитку свого навчального закладу», *magnetricity* (*magnetic* + *electricity*) «магнітний заряд, що діє як електричний», *shacket* (*shirt* + *jacket*) «легка жакетка, що нагадує сорочку», *thrisis* (*thirty* + *crisis*) «відчуття незадоволеності, розчарування людини, яка досягає віку тридцяти років, що може спричинити різкі зміни в житті», *drouser* (*dress* + *trouser*) «вид «гібридного» жіночого одягу, який складається із сукні, що приєднується до штанів». Інколи перше або друге слово можуть бути подані однією літерою: *bleisure* (*business* + *leisure*) «поєднання бізнесової подорожі з відпочинком», *dorgi* (*dachshund* + *corgi*) «порода собак, гібрид такси і коргі (вид декоративних домашніх собак)», *mob* (*modern* + *snob*) «людина із снобістськими поглядами щодо сучасної моди, брендів».

Популярність телескопії зумовлює той факт, що в ній беруть участь нещодавно створені неологізми. Так, слово *selfie* «власна фотографія, зроблена мобільним телефоном», яке перетворилося на інтернаціоналізм, служило зразком для цілої серії інновацій, зокрема для телескопізму *gelfie* (*gym* + *selfie*) «селфі», власна фотографія, зроблена у спортивному залі». Інший відомий інтернаціоналізм *Brexit* «вихід Великобританії з Європейського Союзу» теж створено за допомогою залучення телескопічного механізму (*Britain* + *exit*). Водночас слово *Brexit* вже сприяло утворенню іншого телескопізму – *Bremanoer* (*Brexit* + *moaner*)

«той, хто незадоволений прагненням Великобританії вийти з Європейського Союзу». У цьому разі логічно писати про вторинну телескопію як спосіб створення інновацій. Крім того, слово *Brexit* перетворили на зразок для таких інновацій, як *Calexit* (*California + exit*) «рух за відділення штата Каліфорнія від США», *Grexit* (*Greece + exit*) «можливий вихід Греції з Європейського Союзу».

У телескопії почали брати участь і запозичення, зокрема арабські слова: *haloodie* (*halal + foodie*) «гурман, який вживає тільки страви, особливо м'ясні, що зготовані «по мусульманські», *hijabista* (*hijab + fashionista*) «дизайнер модного одягу для мусульманських жінок», *jihottie* (*jihadist + hottie*) «приваблива жінка, яка бере участь у терористичній діяльності або підтримує її». Механізм телескопії може поєднуватися з фонетичними механізмами, з грою слів: *peticure* (*pet + pedicure*) «педікюр та косметичні процедури на ногах і кігтях домашніх тварин», *phool* (*phishing + fool*) «людина, яку примушують через маніпуляцію, оману діяти не на свою користь», *sneckdown* (*snowy + neckdown*) «створена самою природою перешкода для швидкого руху автомобільного транспорту у вигляді сніжних заметів і кучугур на вулицях».

Як і у всі попередні періоди розвитку, англійська мова в останнє десятиліття поповнилася значною кількістю скорочень та аббревіатур. Серед скорочень можна насамперед виділити одиниці у вигляді слів, які подані скороченнями кінцевих компонентів двох слів у словосполученні: *Par-Don* (*Paris + London*) «людина, місце життя якої поділяється між Парижем і Лондоном», *pass-agg* (скорочення слів *passive and aggressive*) «поводиться у пасивно-агресивній манері щодо когось», *fab lab* (скорочення словосполучення *fabrication laboratory*) «наукова лабораторія, оснащена найсучаснішими цифровими технологіями для вдосконалення вивчення технічних, природничих наук і

мистецтва», *fin tech* (*financial + technology*) «індустрія, яка складається з компаній, що створюють і продають фінансові технології», *gran-lit n* (скорочення словосполучення *granny literature*) «художня література, адресована літнім жінкам».

Усі описані новотвори, утворені способами словоскладання та телескопії, потребують описового перекладу майже у всіх випадках, поодинокими винятками є неологізми, які вже стабільно використовують в українській мові *blockchain* – *блокчейн*, відтворено транскрибуванням, *fatberg* – *жирберг*, перекладений комбінованим способом калькування + транскодування.

Абревіатури, а деякі з них набули статусу слів, перетворилися на акроніми, переважно відбивають певні соціологічні поняття, тобто категорії людей: *NEET* (*Neet*) (аббревіатура словосполучення *Not in employment, education, or training*) «молода особа, яка не працює, не вчиться, не проходить курс професійного навчання», *NINJA* (*No Income, No Job or Assets*) «безробітний без засобів існування», *uuccie n* (аббревіатура фрази *young urban creative*) «молода людина, яка прагне до творчої діяльності, до свободи і водночас хоче бути заможною (інновацію створено за зразком відомого акроніма *uurple*)», *MAMIL* (аббревіатура фрази *middle-aged man in lycra*) «чоловік середнього віку, який почав займатися велосипедним спортом, має дуже коштовний велосипед, витрачає багато грошей на одяг і всякі аксесуари», *Sindie* (аббревіатура словосполучення *single income now divorced*) «розлучена жінка, яка сама заробляє собі на життя». Засвоєння нових аббревіатур зумовлює і їхню участь у подальших словотвірних процесах. Наприклад, від аббревіатури *STEM* (*Science, Technology, Engineering and Mathematics*) за допомогою суфіксації створено похідну одиницю *STEMinist* «людина, яка ратує за рівні можливості в галузях науки, техніки та математики».

Описані новотвори-абревіатури зазвичай передають транслітерацією і потребують розшифрування та описового перекладу, винятком є неологізм STEM (Science, Technology, Engineering and Mathematics), який відтворюється калькуванням компонентів – НТІМ (Наука, Технологія, Інженерія, Математика).

Аналіз інновацій підтверджує думку про те, що значну роль у їхньому формуванні відіграє аналогія, тобто коли нова одиниця створюється не стільки за абстрактною моделлю, скільки за зразком конкретної мовної одиниці (саме така одиниця і є своєрідною моделлю) за допомогою заміни в цій одиниці одних структурно-семантичних елементів іншими. Значення аналогії потрібно, на нашу думку, розглядати з урахуванням того, що роль словотвору полягає не стільки у створенні нових слів, скільки в породженні в мовленні вже наявних одиниць.

Зупинимось на сферах соціального життя, навколо яких сконцентрована нова лексика та фразеологія останнього десятиліття. Першою можна назвати сферу сучасної інформаційної техніки, особливо інтернет. Відмінну рису ХХІ століття відбиває слово *postmateriality* «постматеріальність», тобто це століття вважають часом, коли для реєстрації звуку та образу вже не використовують такі матеріальні об'єкти, як плівка, магнітна стрічка. Дуже популярними виразами стають словосполучення *the internet of everything* «комунікація, взаємодія між людьми, машинами, обмін інформацією з використанням системи об'єднаних технологічних пристроїв», *the internet of me* «система об'єктів із комп'ютерними приладами в них, які здатні поєднуватися, використовуючи інтернет, і обмінюватися персональними даними про користувача». Вважають цілком можливим у майбутньому поділення інтернету на багато частин, що буде зумовлено національними, комерційними

інтересами, законами тощо. Такий феномен позначається інновацією *splinternet*.

За зразком слова *microscope* було створено інновацію *macroscope* «система комп'ютерних програм і математичних інструкцій, які дають можливість проаналізувати дуже великий обсяг інформації про навколишній світ», неологізм *infobesity* (*information* + *obesity*) завдяки «кібернетичній метафорі» вводить поняття занадто великого обсягу інформації, її перенасиченості. До речі, «кібернетичну метафору», так само як і аналогію, було залучено під час створення словосполучення *Wood Wide Web* «підземне сплетіння коренів дерев і грибниць, яке з'єднує лісові рослини» (порівн. словосполучення *World Wide Web*). Перенасиченість інформації призводить до негативної реакції певної частини населення на велике поширення сучасної техніки, і саме тому набув розповсюдження новотвір *techlash*. Його створено за аналогією до слова, яке вводить загальне позначення негативної реакції на щось – *backlash*.

Триває створення словосполучень, які позначають центри виробництва сучасної техніки за аналогією до словосполучення *Silicon Valley*. Так, неологізм *Silicon Slopes* характеризує територію у штаті Юта, на якій розташована значна кількість підприємств, компаній із сучасних технологій, інновація *Silicon Gorge* позначає місцевість у південно-західній частині Британії, особливо навколо міста Бристоль, де зосереджена велика кількість ділових підприємств, які займаються сучасною технікою». Зауважимо, що в попереднє десятиліття виникли такі одиниці, як *Silicon Mountain*, *Silicon Hills*, *Silicon Republic*, *Silicon Albion*, і навіть загальна назва для таких центрів – *Siliconia*.

Найбільша кількість інновацій, пов'язаних із сучасною інформаційною технікою, співвідноситься із соціальними мережами, які для багатьох мільйонів людей перетворилися на особливий віртуальний світ, що замінює їм реаль-

ний (*real reality*). Одним із символів мережі «Твітер» стає інтернетівська позначка @, яка функціонує як дієслово «написати про когось або про щось у Твітері», словосполучення *diss tweet* позначає пост на соціальній мережі «твітер» зневажливого або образливого характеру, слово *Instagirl* вводить поняття жінки-моделі, яка має багато прихильників на сайті соціальної мережі «Інстаграм», прикметник *instafamous* характеризує такий стан популярності, який набуто через свої «селфі» в Інстаграм, інновація *BookTuber* позначає людину, яка розміщує відео книжкового огляду на сайті соціального медіа «Ютюб», неологізм *kittenfishing* образно відбиває розповсюджену практику перебільшення своїх позитивних якостей у матеріалі в соціальних мережах, особливо на сайтах знайомств.

Ціла низка новотворень пов'язана з надзвичайною популярністю смартфонів, наприклад, *nomophobia* «страх людини згубити або забути десь свій мобільний телефон» (жартівливе позначення, створене за зразком слова *homophobia*), *phast* (*phone* + *fast*) «певний період часу, коли людина не користується смартфоном».

Певна частина інновацій сфери економіки співвідноситься з різними видами та моделями економічних систем, і цілком логічно, що фразотворчу активність і далі виявляє ключове слово цієї сфери – *economy*: *attention economy* «економічна система, за якої обсяг інформації, що розміщена в інтернеті, позначає, що компанії повинні конкурувати, щоб привернути увагу споживачів», *circular economy* «економічна модель, яка ставить пріоритетом продовження життя товарів за допомогою їхньої вторинної переробки», *collaborative economy* «практика співробітництва з іншими компаніями або людьми стосовно власності, оренди, обміну товарами та послугами», *experience economy* «економічна система, яка ґрунтується на активній участі людей у повсякденному житті, а не на придбанні товарів»,

the sharing economy «економіка, яку стимулюється взаємною фінансовою допомогою між учасниками ділового співробітництва».

У низці словосполучень зі словом *economy* окреслюють нові напрямки створення економічного багатства, наприклад: *flat white economy* «економічна система, за якої багатство створюється значною кількістю людей, які працюють за допомогою сучасної техніки не в офісах, а в таких закладах, як кав'ярні», *blue economy* «економіка океанів», зокрема багатство, робочі місця, створені в галузях видобутку нафти в океанах, промислової риболовлі», *anxiety economy* «економічне багатство, створене виробництвом і реалізацією товарів, призначених заспокоювати споживачів, позбавляти їх відчуття тривоги за своє майбутнє».

Як і в попередні десятиліття, з'являються нові види торговельних підприємств, наприклад: *community mall* «торговельний центр на відкритому повітрі з деревами, рослинами і місцями для сидіння», *guideshop* «крамниця, у якій покупці можуть куштувати продукти харчування і замовити їх у свої оселі», *social supermarket* «соціальний супермаркет», крамниця, призначена для бідних (у якій продовольчі товари продаються із значним зниженням цін)». Зростання ролі електронної торгівлі відбивається в новому словосполученні *Amazon effect* «зростання рівня електронної торгівлі і закриття багатьох «фізичних», реальних торговельних підприємств» (словосполучення пов'язано з інтернетівською торговельною фірмою «Амазон», яка досягла значних успіхів у своїй діяльності).

Кілька десятків нових слів і сталих словосполучень відбивають проблеми захисту і збереження довкілля. Здебільшого вони концентруються навколо такого поняття, як зміна клімату, глобальне потепління, наприклад: *Hothouse Earth* «ситуація, що може скластися в майбутньому, коли стане неможливим контролювати зміну клімату, внаслідок

чого значні території Землі стануть безлюдними», *hotumn* (*hot + autumn*) «дуже тепла осінь як результат глобальної зміни клімату», *precipitation whiplash* «період дуже посушливої погоди, який змінюється періодом дуже вологої» (вважають, що такий феномен викликаний глобальною зміною клімату), *climate smart* «такий, що сприяє уникненню зміни клімату», *warmist (global warmist)* «людина, яка вважає, що глобальне потепління викликано антропогенними чинниками, тобто діяльністю людства», *climate gentrification* «процес, який сприяє перетворенню несприятливої щодо клімату території на більш сприятливу».

Зазначимо, що генеральний секретар ООН Антоніу Гутерриш назвав зміну клімату «визначальною проблемою нашого часу». Не випадково, що Оксфордський словник як найбільш вживане «слово 2019 року» обрав вираз *climate emergency* «надзвичайна кліматична ситуація, тобто стан, який потребує екстрених заходів для стримання зміни клімату і запобігання необоротної шкоди навколишньому середовищу». У «шорт-лист» словника потрапили й інші одиниці, пов'язані з кліматом: *climate action* «боротьба зі зміною клімату», *climate crisis* «кліматична криза», *climate denial* «невизнання явища зміни клімату», *eco-anxiety* «екологічна тривога». Укладачі тлумачного словника англійської мови *Collins English Dictionary* «словом 2019 року» обрали фразу *climate strike* «кліматичний страйк».

Інші нові «екологічні» одиниці відбивають прагнення до економного споживання, невикористання матеріалів, що забруднюють навколишнє середовище: *nonsumption* (*non + consumption*) «практика економії ресурсів, яка полягає в тому, що людина прагне не купляти нові речі, а робити їх самому або придбавати їх у «секонд хенді», щоб звести до мінімуму шкоду, завдану довкіллю», *planetary health diet* «економна система споживання їжі, яка, з одного боку, достатньою мірою забезпечує людство продуктами харчування,

але, з іншого боку, не завдає шкоди ресурсам планети», *plastic footprint* «вимір кількості пластичних матеріалів, які використовує та викидає певна людина» (у термінах завданої шкоди довкіллю). Словосполучення *green tape*, яке було створено за аналогією до фразеологізму *red tape* «бюрократична система», підкреслює, що існують численні бюрократичні перешкоди на шляху виконання рішень щодо захисту навколишнього середовища.

Найбільшу групу інновацій останнього десятиліття становлять лексеми та фразеологічні одиниці, що співвідносяться із різними новими видами спорту, туризму, з фізичною культурою та фітнесом. Відзначимо насамперед позначення нових видів туризму та їхніх учасників: *apitourism* «туризм, учасники якого спостерігають життя бджіл і пов'язані з ним явища», *champing* (*church* + *camping*) «вид туризму, коли його учасники ночують у занедбаній церкві, у якій не проводять служіння», *entropy tourist* «людина, яка полюбляє подорожувати місцями занепаду, покинутими людьми місцевостями», *tombstone tourist* «особа, яка для розваги відвідує цвинтарі, щоб розглядати пам'ятники на могилах відомих людей», *wild cycling* «велосипедний туризм, який полягає в дослідженні сільської, особливо «дикої» місцевості, користуючись не дорогами, а стежками», *flashpacking* «вид пішохідного туризму, за якого учасник у своєму рюкзаку має всі необхідні речі, зокрема й сучасні електронні пристосування» (інновацію створено за аналогією до слова *backpacking*), *last-chance tourism* «подорож місцями, які є під загрозою знищення або зникнення, так що їх можна не побачити в майбутньому».

Помітна також концентрація нових одиниць навколо нових видів спорту, зокрема екстремальних, та їхніх учасників, навколо різних видів спортивних змагань, наприклад: *canicross* (*canine* + *cross country*) «вид спорту, за якого бігун по гористій місцевості має перед собою собаку

на поводку у спеціальній упряжі», *slopestyle* «новий вид зимового спорту, у якому спортсмен виконує різні трюки, високо стрибаючи на сноуборді», *droneboarding* «вид спорту, коли людина, стоячи на спеціальній дошці (сноуборді), швидко рухається по сніговій поверхні завдяки безпілотному літальному апарату (дрону), до якого її прив'язано», *flyboarding* «спорт, який передбачає «висіння» спортсмена десятки метрів у повітрі над водою на спеціальній дошці», *highlining*, «вид екстремального спорту, який полягає у ходінні по канатах, закріплених високо над поверхньою води», *roller-skiing* «спортивне катання на лижах із коліщатами по твердій поверхні, наприклад, по дорозі», *swimrun* «спортивні змагання, у яких учасники повинні проплисти і пробігти певну відстань без перерви між цими видами спорту», *volcano boarding* «екстремальний спорт у вигляді пересування схилами вулкана на спеціальній дошці».

Все більшої популярності серед мешканців англomовних країн набувають різні види та методики фізичних вправ, фітнесу. Це стосується, насамперед, новітніх модних видів і форм «йоги», яких існує цілий десяток, наприклад: *acro-yoga* «вид вправ, який поєднує акробатику з йогою», *Air Yoga* «форма йоги, за якої людина, підвішена на канаті, набуває різних поз», *broga* «варіант фізичних вправ за системою «йога» для чоловіків», *goat yoga* «вправи за системою «йога», які практикують у присутності кіз», *heli-yoga* «хобі серед представників заможних класів, яке полягає в тому, що вони на гелікоптері прямують до певного «глухого» місця щоб займатися йогою», *immersive yoga* «вид «йогі», заняття якою супроводжується заспокійливими звуками та образами». Серед так званих «селфі», власно зроблених за допомогою мобільного телефона фотографій, почали розрізняти і фотографії *yogi* (*yoga* + *selfie*) «власно зроблена своя фотографія під час зайняття йогою для соціальних мереж».

Можна навести приклади інновацій, які позначають інші види фізичних занять, особливо коли вправи чергуються з відпочинками: *HIIS* (аббревіатура словосполучення *high-intensity interval skipping*) «фізичні заняття, за яких короткі періоди інтенсивних стрибків чергуються з короткими періодами відпочинку», *fitness snacking* «виконання кількаразових короткочасних інтенсивних фізичних вправ протягом одного дня», *napercise* (*nap* + *exercise*) «заняття, яке складається із фізичних вправ із короткими періодами сну», *Bokwa* «вид фізичних вправ, за яких здійснюються танцювальні рухи та елементи аеробіки (як групове заняття)», *Prancercise* «вид фізичних вправ, які імітують кінську ходу», *Tabata* «вид фізичних вправ, коли короткі періоди інтенсивних занять чергуються з короткими періодами відпочинку».

Значна кількість інновацій спричинена існуванням різних дієт, новими стравами та технологіями в кулінарії. Виділяють позначення цілої низки дієт, мета яких, зазвичай, – зниження ваги або перехід на корисну для здоров'я їжу: *Buddha diet* «дієта харчування, коли людина їсть лише впродовж дев'яти годин кожного дня з метою позбутися зайвої ваги», *Cinderella diet* «дієта, внаслідок якої людина знижує настільки вживання продуктів харчування, що форма її тіла нагадує Попелюшку – персонаж мультфільму», *DASH diet* (слово *DASH* є аббревіатурою словосполучення *Dietary Approaches to Stop Hypertension*) «такий раціон харчування, що сприяє зниженню кров'яного тиску», *intermittent fasting* «дієта, за якої кілька днів на тиждень людина нічого не їсть, а в інші харчується нормально (з метою зменшення ваги)», *LALS n* (аббревіатура словосполучення *low-alcohol, low-sugar*) «дієта харчування, яка містить мінімальну кількість алкоголю або цукру», *clean eating* «вид дієти, яка полягає в уникненні вживання обробленої їжі на користь свіжої «первинної». Зазначимо, що за аналогією до словосполу-

чення *computer literacy* виник і новотвір *food literacy* «обізнаність людини щодо корисного харчування, кулінарії».

Подальша тенденція до зниження вживання м'яса і продуктів тваринного походження, до вегетаріанства також відбивається в інноваціях: *demitarian* (*demi* «half» + + *vegetarian*) «людина, яка вдвічі зменшує свій м'ясний раціон», *reducetarian* «людина, яка прагне їсти якомога менш м'яса й інших продуктів тваринного походження». З метою зниження вживання населенням м'ясних продуктів уряд вживає певні заходи, наприклад, певна сума, яку додають до ціни на м'ясні продукти, такі як бекон, ковбаса, і виплачують уряду (з метою зменшення споживання таких продуктів і запобігання тим самим певним проблемам із здоров'ям). Така сума позначається словосполученням *sausage tax*. І далі розробляють продукти із штучними заміниками м'яса: *aquafaba* «відвар із квасолі, бобів, який служить заміником білка яйця у вегетаріанській кухні», *seitan n* «замітник м'яса на базі пшениці», *motherless meat* «синтетичне м'ясо, яке вирощене в лабораторних умовах із клітин», *veggie disc* «вегетаріанська їжа, яка нагадує гамбургер, має круглу, плоску форму, не містить м'яса і являє собою спресовані кусочки овочів».

Що стосується численних назв нових страв і виробів, то можна помітити, що французьке слово *croissant* перетворилося на базу для позначення кількох кулінарних виробів: *crossushi* (*croissant* + *sushi*) «круасан, у середині якого містяться суші», *crozilla* (*croissant* + *tortilla*) «брендова назва їжі, яка формою нагадує тонкий круглий мексиканський хлібець «тортілья», але зроблений із листового тіста як круасан», *cruffin* (*croissant* + *muffin*) «маленький тортик, який за формою нагадує гарячу здобу, але складається із тісточок як круасан», *rainbow croissant* «легке тістечко у формі півмісяця, виготовлене з тіста, забарвленого в різні кольори».

З напоїв на перше місце виходить кава з такими інноваціями-позначеннями, як: *egg coffee* «в'єтнамський напій, який складається з кави, змішаної із яєчним жовтком, цукром, конденсованим молоком і маслом», *goth latte* «гарячий напій із кави еспресо, гарячого молока з додаванням деревного вугілля (що робить цей напій чорним)», *supercoffee* «кава з такими інгредієнтами, як різне сім'я, спеції (для того, щоб зробити її кориснішою для здоров'я», *third-wave coffee* «напрям у приготуванні та продажу кави, який акцентує на високій якості, екологічній чистоті й використанні новітніх технологій».

Хоча сучасний етап розвитку людства іменують «постфеміністичним» періодом, інновації свідчать, що боротьба жінок не стільки «за свої права», скільки за свою роль у суспільстві, зокрема і в історичному аспекті, триває. Про досі наявну дискримінацію жінок свідчать створені за аналогією до словосполучення *glass ceiling* «бар'єри, що стоять на шляху жінок і представників певних етнічних і соціальних груп у їхній діловій кар'єрі», такі нові фразеологічні одиниці, як *brass ceiling* «соціальні бар'єри на шляху жінок у процесі досягнення високих військових звань і посад», *glass wall* «бар'єри на шляху прийняття в робочий колектив жінок», *the grass ceiling* «соціальні бар'єри у процесі досягнення високих посад у бізнесі у зв'язку із неможливістю для жінок бути членом респектабельного гольф-клубу». До них належать також сталі сполуки *Matilda Effect* «систематичне недооцінювання внеску жінок у наукові досягнення (на користь чоловіків)», *the Paula principle* «теорія про те, що більшість жінок унаслідок відкритої та прихованої дискримінації мають таку роботу, обіймають таку посаду, яка не дає їм можливості реалізувати свої здібності».

Прояви «сексизму» можна вбачати в тому, що досить розповсюдженою є екстремальна ідеологія верховенс-

тва чоловіків над жінками – *neomascularity*, що мова може йти про «гендерне забруднення», про такий феномен, коли жінки масово роблять кар'єру в певній галузі, то ця галузь стає менш привабливою для чоловіків – *gender pollution*, про те, що більшість комітетів, рад, комісій складається лише з чоловіків – *manel* (*man* + *panel*), що типовою манерою поведінки чоловіків залишається пояснення чогось жінці зверхньо та зневажливо – *mansplain* (*man* + *explain*). Жінки в законодавчих та в інших органах вимагають від уряду вживання заходів, насамперед економічних, щодо створення для них сприятливих умов для кар'єрного росту, для можливості обіймати важливі посади в організаціях. Такі заходи позначаються телескопізмом *womenomics* (*woman* + *economics*). Жінок, які беруть активну участь у боротьбі за свої права, іменують новотвором *shero* (*she* + *hero*).

Помітимо, що кілька десятиліть тому, у розпалі фемінізму слово *mom* стало, фактично, символом «несучасної жінки», словосполучення *mommy track* набуло певного пейративного забарвлення, характеризуючи жінку, яка сповідує консервативні сімейні цінності, не прагне до ділової кар'єри, до активної участі в суспільному житті. Водночас, як і в попередні періоди, і далі створюються інновації з лексемами *mom*, *mum*, наприклад, *mommine* (*mom* + *commune*) «кілька жінок із дітьми, які мешкають разом, поділяючи своє майно, обов'язки», *momshell* «дуже гламурна, приваблива жінка, яка має дітей, особливо відома особа» (інновацію створено за аналогією до слова *bombshell*), *mumoir* (*mum* + *memoir*) «мемуари, спогади, написані жінкою, у яких авторка описує свій досвід материнства», *mumexplainer* (*mum* + *explainer*) «заміжня жінка із досвідом материнства, яка дає непрохані поради вагітним жінкам або породіллям».

Поповнюється лексика та фразеологія, яка пов'язується з позначеннями та характеристиками поколінь людей. Насамперед це стосується молодого покоління, особливості якого відбиваються здебільш цілою низкою образних позначень фразеологічного типу: *Generation Me* «покоління людей, народжених у самому кінці XX століття», *Gen Z* «покоління людей, народжених у період кінця XX століття – початку XXI століття», *generation scroll* «сучасна генерація людей, які практично нічого не читають, крім новин на комп'ютері та на мобільному телефоні», *clipped wing generation* «генерація молодих людей, які не можуть бути незалежними від своїх батьків з економічних причин», *Linkster* «людина, народжена після 2002 року» (вважають, що вона із самого народження пов'язана із сучасною технікою, звідки і її назва), *switch and swipe generation* «молоде покоління, яке, як вважають, зазнало набагато більше змін у житті порівняно з батьками, особливо стосовно роботи, життя, сексуальних стосунків».

Певну увагу було приділено і старшому поколінню: *Xennial* «людина, народжена між 1977 і 1983 роками», *alpha boomer* «заможна людина, яка належить до покоління, що народилося відразу після Другої світової війни». Серед таких неологізмів потрібно виділити й одиниці, пов'язані з процесом «старіння» людства, із зростанням кількості мешканців Землі похилого віку, особливо в розвинутих країнах, із соціальною активністю пенсіонерів: *grey tsunami* «значна кількість людей похилого віку у XXI столітті внаслідок зростання тривалості життя», *silver striver* «людина, яка працює після досягнення пенсійного віку», *SuperAger* «людина віком понад 80 років, яка не виявляє ознак погіршення розумових здібностей».

У деяких нових сталих словосполученнях характеризують родини, розкривають певні родинні стосунки. Так, образний неологізм *jigsaw family* позначає родину, у якій

живуть діти від попередніх шлюбів їхніх батьків, а словосполучення *Skype family* – родину, у якій один із батьків перебуває за кордоном і спілкується з родиною через «Скайп», роль батьків у сім'ї диференціюється за допомогою протиставлення інновацій *lead parent* «той із батьків, хто істотніше та більш сумлінно виконує свої батьківські обов'язки, ретельніше піклується про дітей (зазвичай той, у кого менше обов'язків на роботі)», *deputy parent* «той із батьків, хто абияк виконує свої батьківські обов'язки, недостатньо піклується про дітей (зазвичай той, у кого більше обов'язків на роботі)», ситуація в разі розлучення батьків відбивається у фразеологізмі *bird's nest parenting* «угода, згідно з якою діти розлучених батьків залишаються в родинній хаті, а батьки по черзі живуть із ними».

Медична сфера збагачується позначеннями різних терапій, косметичних операцій, процедур, наприклад, *fear extinction therapy* «лікування посттравматичного стресу за допомогою відтворення травматичної події в спокійних умовах щоб позбавити людину відчуття тривоги», *gong bath* «вид терапевтичної медитації, у процесі якої психотерапевт використовує звуки гонга», *ecotherapy* «метод покращання самовідчуття людини за допомогою заохочення до різної діяльності на природі», *Facebook facelift* «косметична операція на обличчі, спричинена марнославством особи, яка побачила багато своїх фотографій у соціальних мережах і невдоволена ними», *footcial* «косметичне лікування ніг», *Loub job* «медична процедура, яка змінює ногу, щоб жінка могла без проблем носити взуття на високих підборах». Роль сучасної техніки в охороні здоров'я розкривається в неологізмах *mobile health* «медичні поради, які надсилаються професіоналами на мобільні телефони або на інші прилади», *self-tracking* «використання смартфона для контролю за своїм здоров'ям, самопочуттям (пульсом, тиском тощо)».

У сфері виховання й освіти дітей відбуваються зміни, спричинені новими підходами і методиками, і розкриваються в таких новотворах, як *flipped learning* «форма навчання, коли учні та студенти знайомляться із змістом завдання вдома, а класні заняття призначені для практичного закріплення та обговорення вивченого матеріалу», *flexi schooling* «гнучка» система освіти дитини, за якої вона відвідує заняття в школі лише кілька днів на тиждень, а в решту днів самостійно (за допомогою батьків) навчається вдома», *free-range parenting* «метод виховання дітей за допомогою надання їм свободи дій із метою зробити їх незалежними і відповідальними», *unschooling* «концепт і метод освіти, який передбачає, що діти і підлітки самі спрямовують своє навчання на підставі своїх інтересів, а не з установленої програми».

Отже, результати дослідження демонструють активне поповнення словникового складу англійської мови новотворами за допомогою таких способів словотвору, як афіксація, композиція, телескопія та скорочення. Цей процес стимулює, насамперед, розвиток сфер інформаційних технологій, економіки, захисту і збереження довкілля. Найвпливовішим соціальним чинником виявилася сфера спорту, прагнення здорового способу життя, унаслідок чого утворилися численні найменування різних видів і методик фізичних вправ, фітнесу, дієт, страв і технологій у кулінарії, медичних процедур. Гендерна проблематика, вікові характеристики, родинні відносини, питання виховання й освіти дітей також є важливим джерелом новотворів.

Процедура перекладу описаної нової лексики і фразеології починається з визначення змісту одиниць, для чого вузького контексту (словосполучення, речення, тексту) часто буває недостатньо, і перекладачеві потрібно звертатися до різноманітних інтернет-джерел. Коли зміст поняття з'ясований, перекладач обирає спосіб відтворення безеквівалентної лексики, де найважливішу роль відіграє «функціона-

льність», тобто потрібно так відтворити суть, щоб реципієнт не відчув інформаційної втрати. Тому здебільшого навіть у спеціальних текстах, коли новотвори не тлумачаться в тексті, перекладач орієнтується на занижені фонові знання цільової аудиторії і комбінує прямі способи трансляції (транскодування, калькування) з описовим перекладом.

Список літератури

1. Зацний Ю. А. Лексичні та фразеологічні інновації англійської мови : англійсько-український словник / Ю. А. Зацний, А. В. Янков. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2020. – 276 с.

2. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) / В. Н. Комиссаров. – Москва : Высшая школа, 1990. – 253 с.

3. Exploring the legacy and impact of multiculturalism. *Greater London Authority*. May 24, 2010. URL: <https://ec.europa.eu/growth/regional-innovation-monitor/organisation/greater-london-authority>. (retrieved: 10.02.2020).

4. My life as a 'cyberhoarder' and why I'm addicted to digital files. *The Telegraph*. October 10, 2018. URL: <https://www.telegraph.co.uk/technology/2018/10/10/life-cyberhoarder-addicted-digital-files/>. (retrieved: 01.04.2020).

5. The rise of cyberchondria and cyberhoarding. *Dailymail*. October 10, 2018. URL: <https://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-6254607/Internet-giants-urged-help-scientists-tackle-problem-online-behaviour.html>. (retrieved: 09.04.2020).

6. What does it take to be a super-ager? *Harvard Health*. May 1, 2017. URL: <https://www.health.harvard.edu/healthy-aging/what-does-it-take-to-be-a-super-ager>. (retrieved: 06.04.2020).

*Антоніна Семенюк,
Волинський національний університет
імені Лесі Українки, м. Луцьк*

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ, ЩО ВІДДЗЕРКАЛЮЮТЬ СПОСІБ ЖИТТЯ І МИСЛЕННЯ НОСІЯ МОВИ: ЗІСТАВНИЙ АСПЕКТ

На сучасному етапі розвитку мовознавства увага дослідників зосереджена на джерелах поповнення та розширення словникового складу будь-якої мови, серед яких чільне місце посідають словотвір і розвиток значень наявних слів, запозичення і фразеологічні одиниці. Незважаючи на велику кількість лінгвістичних досліджень, фразеологія все ще містить широкий спектр перспектив і невирішених питань, серед яких недостатня вивченість спільних і відмінних рис фразеологізмів, що входять до фондів англійської, французької та української мов, створює як зацікавленість, так і труднощі у процесі перекладу. Занурившись у культуру та історію народу, мову якого ми вивчаємо, можливо досягнути всю її глибину.

Багато таких вітчизняних науковців досліджували фразеологізми: С. О. Швачко розглядає прислів'я в лінгвокогнітивному аспекті (Швачко, 2011), І. К. Кобякова зосереджує увагу на синергетичному аспекті дослідження прислів'їв (Кобякова, 2016), О. В. Орловська (Орловська, 2016, с. 247–251), аналізує англійські та українські паремії; Є. Костик розглядає особливості перекладу англійських прислів'їв і приказок (Костик, 2015, с. 250–257); З. Г. Коцюба (Коцюба, 2019) описує універсальне і національне в паремійних фондах мов європейського ареалу.

Метою нашого розгляду є наскрізний аналіз відмінностей і подібностей перекладу фразеологічних одиниць із назвами елементів одягу в англійській, французькій та україн-

ській мовах на лексико-семантичному, структурному та функціональному рівнях.

Засновник фразеології Ш. Баллі, розробляючи основні принципи цієї науки, для стійких словосполучень запровадив термін «*unité phraséologique*» (Bally, 1951). Існують два варіанти перекладу французького слова «*unité*»: «одиниця» та «єдність», тому «*unité phraséologique*» можна перекласти і як «фразеологічна одиниця», і як «фразеологічна єдність», що, можливо, спричинило неоднотайність у поглядах на трактування поняття «фразеологізм». Так, поняття «фразеологічна одиниця», «фразема», «фразеологізм» більшість вчених вважає синонімічними. Крім того, у фразеологічній літературі трапляються поняття: «фразеологічний зворот», «стійке сполучення слів», «стійкий словесний комплекс», «ідіома», «ідіоматизм» (Хлебда, 2007, с. 6).

Прислів'я як мала форма народної поетичної творчості, короткий, ритмізований вислів, що має узагальнену думку, висновок, іносказання з дидактичним ухилом, теж належить до фразеологізмів. На думку прихильників так званого широкого розуміння фразеології, прислів'я варто розглядати як своєрідні фразеологічні одиниці комунікативного типу. Ще О. В. Кунін зазначав, що прислів'я повинні вивчатися і у фольклорі, і у фразеології, але з різних поглядів. У фразеології їх вивчають як одиниці фразеологічного фонду мови, наділені своєрідними семантичними, стилістичними і структурними особливостями (Кунін, 1996).

Прислів'я як частина фольклору мають у собі дещо, що може сприяти розумінню нами національної свідомості, допомогти зрозуміти спосіб мислення того чи іншого народу, допомогти деякою мірою ідентифікувати ту чи іншу націю, адже кожній нації притаманні особливі форми вираження та передання способу їхнього життя, існування та історії.

У фразеологізмах знайшли відображення особливості побуту та мислення англійців. Так, загальновідомим є той факт, що для англійців будинок – фортеця, про що свідчать і численні прислів'я. Українці постають працелюбними, а французи у своєму доробку народної творчості втілюють усі найкращі почуття, емоції та риси характеру, тому існує значна кількість фразеологізмів на тему краси та гарного одягу. Всім відомий факт, що Франція є законодавицею моди, що закладено у французів ще здавна.

Ми зосередили увагу на прислів'ях, що містять елементи одягу у трьох мовах, джерельною базою яких слугують три словники. З проаналізованих 50 фразеологізмів повними еквівалентами під час перекладу в трьох мовах є 39 одиниць. Наприклад, «*With hat in hand*» дорівнює українському еквіваленту «*Прийти з простягнутою рукою*» та французькому – «*Chapeau à la main*». Або ж англійське прислів'я «*A cat in gloves catches no mice*» відповідає українському «*Сидячи на печі – не спечеш калачі*» та французькому – «*Il faut souffrir pour être belle*». Навіть за наявності повних еквівалентів все ж таки існують розбіжності образів, що свідчить про абсолютну відмінність способів життя та мислення цих народів. У прислів'ї «*A cat in gloves catches no mice*» англійці використовують образ тварини в рукавицях, яка, ймовірно, не зможе навіть випустити кігті, хоча, як вважають, що полювання на мишей є безпосереднім обов'язком котів. В українських еквівалентах, яких існує декілька, «*Під лежачий камінь вода не тече*», «*Любиши кататися – люби і саночки возити*» та «*Сидячи на печі не спечеш калачі*» йдеться лише про матеріальні речі. Деякої мірою це свідчить про те, що українці мають більш реалістичні та прагматичні погляди.

Цікавим фактом є те, що у проаналізованих прислів'ях існує повний збіг образів, серед 50 досліджених їх налічується 6. Наприклад, англійському фразеологізму «*To*

hit someone bellow the belt» відповідає «Удар нижче пояса» та «*Frapper sous la ceinture*». Найбільше часткових збігів образів виявилось в англійській та французькій мовах – 12 одиниць, наприклад, «*Card up your sleeve*» та «*Carte dans ton chapeau*». Це може свідчити про спорідненість цих мов, адже відомо, що середньоанглійська перебувала під впливом норманської французької мови (після завоювання в 1066 році) і церковної латини.

В англійській та українській мовах збігів образів лише 2: «*If the cap fits, wear it*» – «По синкові й шапка», що пояснюється приналежністю до різних груп: англійська – мова германської групи, а українська – слов'янської. Попри те, що французька мова – це мова романської групи, території Франції та Великобританії розташовані недалеко одна від одної і навіть, маючи кожна свою історію, мови, так чи інакше, перепліталися.

З усіх проаналізованих фразеологізмів можна виокремити лише 14 часткових еквівалентів. Серед них в англійській та українській мовах лише 5 одиниць є частковими еквівалентами. Наприклад, для англійського прислів'я «*Language is the dress of thought*» існує український еквівалент «Мова – одяг для думки».

З проаналізованих лише чотири одиниці не мають англійського еквіваленту, проте мають їх в українській і французькій мовах. Український фразеологізм «Гарна дівчина і красиве **плаття** завжди знаходять за що зачепитись» відповідає французькому «*Belle fille et méchante robe trouvent toujours qui les accroche*».

Знайшлися все ж такі прислів'я, які не мають ні українського, ні французького еквівалента, їх усього 3 з 50 досліджених. Наприклад, «*A feather in one's hat*», що означає «пишатися чимось». Звернімося до етимології цього виразу. Вставляти перо в капелюх стало символом досягнення чогось, яке виникло одразу в декількох культу-

рах, очевидно, незалежно. Образне вживання фрази було використано у Великобританії у XVIII столітті, наприклад, у листі від герцогині Портландської до міс Колінгвуд у 1734 році: «*My Lord... esteems it a **feather** in his hat, that...*» – «*Мій Лорд... вважає приводом для гордості...*».

Цікавою теорією також є те, що ця фраза походить від дитячої рими «Yankee Doodle». Існує припущення, що ця версія виникла у британських військ в Американській війні за Незалежність у спробі познущатися над революційною міліцією. «*Doodle*» – слово з британського сленгу XX століття, що означає «*простак*» (слово «*noodle*» – «*ло-кишина*») і «*macaroni*» – це сленг, що означало «*денді*». Суть думки поза теорією полягає в тому, що янки були настільки нерозумними, вважаючи, що якщо вставити перо в капелюх, це зробить їх модними. Ось чому в нашій і французькій культурі немає такого вислову.

Фразеологізми мають чітке призначення: вони збагачують і насичують мовлення, пожвавлюють, але й ускладнюють сприйняття слухача та водночас змушують працювати уяву, логіку та пам'ять. Відомо, що англійці – педанти, що здавна відрізнялися тонким смаком і вмінням підбирати вбрання, тому, можливо, багато з його компонентів потрапили в образне мовлення, ставши елементом значної кількості фразеологізмів.

До складу фразеологізмів можуть входити і прикметники, в нашій вибірці таких 12. Зазвичай прикметники додають іменнику конкретики, вказуючи на його якість, стан, позитивні та негативні якості, утворюють фокус фразеологізму, що істотно впливає на його смислове забарвлення, наприклад, «*Old **hat***», що означає «*старий як світ*» чи «*The cobbler's wife is the worst **shod***», тобто «*Швець без чобіт*». В українській мові фразеологізми виражені в метафорах та алегоріях і найчастіше не містять багато прикметників. Французька мова аналогічно до української містить

малу кількість прикметників, проте часто трапляються особові дієслова. Наприклад, «*se fâcher pour tout de bon*», що перекладають як «*Розізлитися не на жарт*».

Типовим для англійських фразеологізмів є паттерн «V + N / Prn + (Prep) + (Prn) + N» («*Keep sth under one's hat*», «*Hit someone below the belt*») з різною кількістю іменників та «N + Prep + N / Adj + N» («*Wolf in Sheep's Clothing*»), де кількість іменників також варіює. Українським прислів'ям відповідають такі паттерни: «Дієсл. + Ім. + Ім», «Ім. + Прикм.+Ім». («*Бути в домі господарем*», «*Прийти з простягнутою рукою*»). У французьких фразеологізмах відслідковуються такі спільні паттерни: «N + Adj + N», «V + N + N» («*Un loup déguisé en mouton*», «*Aller comme un tablier à une vache*»). Здебільшого прислів'я, що мають форми закінченого речення, є в наказовій чи спонукальній формі і регулюють людську поведінку, наприклад, «*Keep your shirt on*» – «*Не куп'ятись*»; «*Wear the old coat and buy a new book*» – «*Носи старий одяг, купи нову книгу*».

Отже, на основі досліджуваного матеріалу було виявлено, що фразеологізми посідають значне місце в культурі англійського, французького та українського народів як віддзеркалення традицій, звичаїв, вірувань носіїв мови. У кожній з цих мов є властиві лише їй одній культурні значення, закріплені у прислів'ях і приказках, що дозволяє побачити всі тонкощі неофіційного мовлення з одного боку, та спричиняє труднощі під час перекладу з іншого.

Більшість англійських прислів'їв мають еквівалент або лише у французькій мові, або, здебільшого, мають еквіваленти і в українській, і у французькій, проте образи збігаються лише в англійській і французькій. Це свідчить про те, що французька та англійська більш наближені одна до одної ментально, що зумовлено домінуванням першої внаслідок певних історичних подій, та приналежністю близьких мовних груп.

Проте є і національно-марковані англійські фразеологізми, які не мають ні повного, ні часткового еквіваленту ні у французькій, ні в українській, що свідчить про їхнє виникнення внаслідок подій, що розгорталися лише на території цієї держави, або характеризують рису, притаманну саме цій нації, наприклад, педантизм. Водночас характерною рисою французів є надзвичайний патріотизм, чутливість та емоційність, а українців – працелюбство, як бачимо з перекладу фразеологізмів.

Для англійських фразеологізмів характерним є патерн «V + N / Prn + (Prep) + (Prn) + N» або вони можуть мати форму наказового чи спонукального речення. До складу фразеологізмів можуть входити прикметники, які додають виразності та утворюють фокус значення. Для українських і французьких фразеологізмів характерний той самий патерн, що і для англійських, проте для української не властива наявність великої кількості прикметників. Вони зазвичай містять дієслова, що може свідчити про те, що українці не люблять багато говорити, а швидше діяти. У французьких прислів'ях наявна велика кількість особових дієслів, що свідчить про певну зацикленість на самому собі.

Оскільки українська мова історично мало наближена до англійської та французької та відрізняється приналежністю до іншої мовної групи – слов'янської, це зумовлює відмінності у віруваннях, укладі життя, які знайшли своє відображення у фразеології – скарбниці народного досвіду – й ускладнює знаходження повного / часткового еквівалента і передається під час перекладу здебільшого описово.

Перспективу дослідження вбачаємо в подальшому розгляді фразеологізмів із різними компонентами та проведеному порівняльному аналізу семантичних, структурних і функціональних відмінностей і подібностей із метою виявлення соціокультурних особливостей для полегшення процесу сприйняття, розуміння та перекладу.

Список літератури

1. Костик Є. Особливості перекладу англійських пареміологічних одиниць у прислів'ях та приказках / Є. Костик // Теоретична і дидактична філологія. – 2015. – Вип. 20. – С. 250–257.

2. Коцюба З. Г. Реалізація колективних уявлень про красу в пареміях слов'янських, германських і романських мов / З. Г. Коцюба // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. «Філологія». – Одеса, 2019. – № 39, т. 2. – С. 107–111.

3. Кобякова И. К. Синергетический аспект исследования модифицированных англоязычных пословиц / И. К. Кобякова, Е. Л. Овсянко // Issues of Preservation of Originality and Interference of National Languages in Conditions of Globalized International Life: CXXV International Research and Practice Conference and II stage of the Championship in philological sciences. – London : IASHE, 2016. – P. 14–16.

4. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка : учеб.-метод. пособие / А. В. Кунин. – Москва : Высшая школа, 1996. – 538 с.

5. Орловська О. В. Англійські та українські паремії: порівняльний аспект / О. В. Орловська // Актуальні проблеми філології та перекладознавства. – 2016. – Вип. 10 (2). – С. 247–251.

6. Хлебда В. Фразема. К истории одного термина / В. Хлебда Фразема ; In: D. Baláková, P. Ďurčo (eds.): *Frazeologické Štúdie V. Princípy lingvistickej analýzy vo frazeológii*. – Ružomberok, 2007. – S. 105–109.

7. Швачко С. О. Прислів'я у статусі інтекстів: лінгво-когнітивний аспект [Електронний ресурс] / С. О. Швачко // Нова філологія. – 2017. – № 72. – С. 157–162. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Novfil_2017_72_32.

8. Bally Ch. *Traité de Stylistique française* [Електронний ресурс]. Tome 1, Genève : Librairie Georg, Paris :

Klincksieck. [1909] 1951. – Режим доступу : <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k166222b.image>.

9. Словник фразеологізмів української мови / уклад.: В. Білоноженко, І. Гнатюк, В. Детчук та ін. – Київ : Наукова думка, 2003. – 1096 с.

10. The Free Dictionary by Farlex. URL [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://idioms.thefreedictionary.com/home>.

11. Expressions Françaises. Définition significationetorigines des expressions Françaises [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.expressions-francaises.fr/3-b/731-beurre-comme-un-petit-lu.html>.

*Наталія Таценко, Анна Воронько,
Сумський державний університет*

КОНЦЕПТИ «ДОБРО» ТА «ЗЛО» ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ Т. ПРАТЧЕТТА І Н. ГЕЙМАНА «ДОБРІ ПЕРЕДВІСНИКИ»)

На теренах української германістики науковці приділяють значну увагу проблемі дослідження концепту, визначенню його ознак і структури (А. П. Мартинюк, О. І. Морозова, Н. В. Таценко, І. С. Шевченко та інші). Утім дискусійним і малодослідженим залишається питання адекватного передавання концептів під час перекладу, яким опікується невелика кількість дослідників (О. Є. Єфименко, Ж. В. Краснобаєва-Чорна та інші). Аналіз концептів у художньому творі допомагає оцінити картину світу, задум і погляди авторів, що сприяє досягненню високого рівня адекватності перекладу та створенню умов успішної міжкультурної комунікації. Завдання перекладача полягає не лише в перекладі слів, а в правильному передаванні

світовідчуття, ідеології та картини світу автора, тобто в адекватній репрезентації концептуальної картини твору (Таценко, 2019).

Метою статті є аналіз трансформацій для адекватного передавання образного складника концептів «ДОБРО» та «ЗЛО» у перекладі на українську мовою роману Т. Пратчетта і Н. Геймана «Добрі передвісники», здійсненому Б. Терещенко та О. Петіком.

Наразі немає ні загальноприйнятого єдиного значення терміна «концепт», ні одностайного погляду щодо його природи, ознак і властивостей. Концепт трактується як сенс у його процесуальності, елемент рефлексії, що виконує функцію поєднання двох планів мовного знака, забезпечуючи їх комунікацію, співіснування й галуження (Таценко, 2018, с. 132).

У царині динамічної теорії концепту останній розглядають як динамічний психічний продукт, що виробляється людиною під час усвідомлюваних / неусвідомлюваних, інтенційних / неінтенційних і локалізованих одночасно в декількох ділянках мозку психічних процесів інференційної природи (Мартынюк, 2017, с. 43). Прикметно, що для лінгвістичного аналізу індивідуальний концепт стає доступним лише тоді, коли втілюється у вербальній та/або невербальній дії в акті когнітивно-комунікативної взаємодії (там само).

Неоднозначним і дискусійним є питання структуризації концепту. Найпоширенішими є два типи структурування концепту. Підґрунтям першого типу є польова структура з ядром і периферією. О. О. Селіванова зазначає, що ядро має в собі пропозиційне, істинне знання, а периферія – метафоричний компонент і модус – оцінно-емотивну інформацію (Селіванова, 2000, с. 47). В основі другого типу лежить трикомпонентна структура. Згідно з А. М. Приходьком, остання складається з понятійного складника (відо-

бражає інформаційну сутність концепту, емпіричні, енциклопедичні та стереотипні знання), перцептивно-образного складника (ґрунтується на здатності мовних одиниць створювати наочно-чуттєві уявлення щодо речей і явищ позамовної дійсності) та ціннісного складника (зумовлюється ставленням до концепту, яке спирається на духовні імпульси, що виникають у свідомості людини завдяки її приналежності до певної культури) (Приходько, 2013, с. 21).

У нашій науковій розвідці розглядається образний складник, який найкраще передає концептуальну динаміку та експлікується набором стилістичних засобів, що сприяють реалізації концептів «ДОБРО» та «ЗЛО». Досліджуваний роман є сатиричним фентезі, тому перекладачі Б. Терещенко та О. Петік відтворили комічний ефект, зробивши текст зрозумілим саме представникам української культури. Задля досягнення цієї мети на ґрунті аналізу базових лінгвокультурних концептів було використано низку перекладацьких трансформацій.

Перекладацька трансформація – це перетворення, модифікація форми, або змісту і форми, зокрема з метою збереження відповідності комунікативного впливу на адресатів оригіналу й перекладного тексту (Селіванова, 2010, с. 378). Порівнюючи оригінал тексту з перекладом на українську мову, проаналізуємо перекладацькі прийоми передавання стилістичних засобів, які репрезентують образний складник концептів «ДОБРО» та «ЗЛО».

«Agnes was the worst prophet that's ever existed. Because she was always right» (Pratchett, 2014, p. 94). – *«Агнес була найгіршим у світі пророком. Адже вона ніколи не помилялася»* (Гейман, 2019, с. 234). У цьому прикладі ми стикаємося з переплетенням концептів «ДОБРО» (репрезентоване лексемою *prophet*) та «ЗЛО» (вербалізоване прикметником *the worst*), що являє собою стилістичний прийом оксиморон, застосований авторами задля створення

іронічного ефекту. У першому реченні перекладачі відтворили словосполучення *the worst prophet* як *найгірший пророк*, але замінили *that's ever existed* на *у світі*, що є вдалим рішенням, оскільки буквальний переклад *яка колись існувала* звучить неприродно для українського читача. У другому реченні перекладачі вдаються до антонімічного перекладу зі зміною частини мови, тобто до комплексної лексико-граматичної заміни. Тож *always* стало *ніколи*, а прикметник *right* перетворено на дієслово *не помилялася*. Іронію в перекладі збережено, але її підсилення завдяки використанню порівняння слів із позитивною та негативною конотаціями, а саме – *the worst, because always right*, не відбулося (Таценко, 2019, с. 113).

«God moves in extremely mysterious, not to say, circuitous ways. God does not play dice with the universe; He plays an ineffable game of His own devising, which might be compared, from the perspective of any of the other players, to being involved in an obscure and complex version of poker in a pitch dark room, with blank cards, for infinite stakes, with a Dealer...» (Pratchett 2014, p. 3). – *«Шляхи Божі незбагненні, якщо не сказати обхідні. Бог не грає в кості зі Всесвітом; Він грає у власну гру, яку не можна назвати. Її лише можна порівняти (з точки зору інших гравців) із дуже складним і заплутаним різновидом покеру, що його грають пустими картами в непроглядній пітьмі, з нескінченно великими ставками й Круп'є ...»* (Гейман, 2019, с. 22).

У цьому уривку твору епітети *mysterious, circuitous ways* перекладено як *незбагненні, обхідні шляхи*, що є повними еквівалентами. Абсолютно точно перекладено метафори *play dice with the universe* (*не грає в кості зі Всесвітом*), *play an ineffable game* (*грає у власну гру, яку не можна назвати*). Епітети *obscure and complex version* перекладено дослівно як *складний і заплутаний різновид*. Під час перекла-

ду словосполучення *in a pitch dark room* було використано генералізацію, тобто лексичну трансформацію, за допомогою якої перекладач використовує слова з ширшою семантикою, хоча в тексті оригіналу використовується слово із вузьким значенням. Також замість у *кімнаті* було перекладено в *непроглядній пітьмі*, що є чудовим рішенням, оскільки завдяки цьому зберігається атмосфера таємничості.

«Hell wasn't a major reservoir of evil, any more than Heaven, in Crowley's opinion, was a fountain of goodness; they were just sides in the great cosmic chess game. Where you found the real McCoy, the real grace and the real heart stopping evil, was right inside the human mind» (Pratchett, 2014, p. 36). – *«Пекло – не якесь метафоричне джерело зла, та і Небеса, на думку Кроулі, не фонтанують добром. І одне, й інше – лише супротивники в нескінченній космічній шаховій партії. А ось де криється справжня справедливість, де можна знайти істинну благодать і достеменно зло, то це в серцях і головах людей»* (Гейман, 2019, с. 99).

Метафору *major reservoir of evil* перекладено як *метафоричне джерело зла*, що не є точним, оскільки прикметник *major* використаний у значенні основного. У тому самому реченні метафору *a fountain of goodness* перекладено українською як *фонтанують добром* за допомогою конверсії, тобто заміни однієї частини мови на іншу. У наступному реченні для кращого вираження метафори *sides in the great cosmic chess game* було використано конкретизацію, тобто лексичну трансформацію, за допомогою якої перекладач використовує в тексті перекладу вузьке значення слова на противагу широкому.

Sides перекладено як *супротивники* (замість *сторони*), *great* – *нескінченний* (замість *великий*), *chess game* – *шахова партія* (замість *гра*), що допомагає краще відобразити образний складник концептів «ДОБРО» та «ЗЛО» в українській

ментальності. У третьому реченні цільового тексту сленговий вираз *real McCoу*, що має значення щось *справжнє, не підробка*, не має повного еквівалента в українській мові, тому відбулася диференціація, тобто трансформація, що використовується, коли немає прямого еквівалента в мові перекладу, й обирається таке значення слова або фрази, яке задовольнило б контекст (Таценко, 2019, с. 113).

Також було вжито трансформацію у вигляді конверсії. Тобто із прикметника *справдешній* утворився іменник *справдешність*, що слугує прийнятним і доцільним еквівалентом. Використано прийом компенсації, який полягає в заміні елементів тексту вихідної мови, що не мають еквівалентів у мові перекладу, елементами іншого порядку відповідно до загального ідейно-художнього характеру оригіналу. Отже, *real heart stopping evil* перекладається як просто *достеменно зло*, опущене *real heart* відтворюється далі в реченні – *в серцях і головах людей*. Основний смисл не втрачається, образність гарно передається, тому трансформації використані вдало.

«There were five billion people down there. What was going to happen soon would make barbarism look like a picnic: hot, nasty, and eventually given over to the ants» (Pratchett, 2014, p. 159). – *«На Землі було п'ять мільярдів людей. Скоро мало статися таке, що звичайне варварство в порівнянні виглядатиме прогулянкою на природі – спекотно, виснажливо, і все заповнили мурахи»* (Гейман, 2019, с. 378).

У прикладі застосовують одночасно декілька стилістичних засобів: іронію, порівняння, епітети і метафору. Порівняння відтворено частковим еквівалентом. Слово *picnic* (*пікнік*) було змінено на *прогулянку на природі*, що схоже за значенням, має також позитивну конотацію і найважливішим є те, що перекладачі пристосували текст до українського читача, адже *пікнік* не є дуже розповсюдженим,

невимушеним явищем серед українців, а от *прогулянки на природі* більше відповідають дійсності. Метафору *give over to the ants* та епітети *hot, nasty* було відтворено повними еквівалентами – *заповнили мурахи* та *спекотно й виснажливо* відповідно. Завдяки вдалому передаванню стилістичних засобів, іронія відтворена і є повністю зрозумілою читачеві.

«The Nice and Accurate Prophecies of Agnes Nutter, Witch,' said Anathema.

'Which what?'

'No. Witch. Like in Macbeth,' said Anathema», (Pratchett, 2014, p. 62).

«– Грунтовні й вичерпні пророцтва Агнеси Оглашенної, відьми.

– Від чого?

– Ні, відьми. Як у «Макбеті!»» (Гейман, 2019, с. 159).

У прикладі застосовано гру слів на фонетичному і лексичному рівні. Іменник *Witch* і питальний займенник *Which* є омонімами. У перекладі гра слів передана добре, адже використано іменник *відьми* та прийменник *від*, що входить до кореня слова *відьма*. Образність збережено, гра слів акцентує увагу на героїні, яка уособлює злі сили, тобто на відьмі. Ім'я відьми *Agnes Nutter* також репрезентує гру слів: *Nutter*, що означає божевільний, у перекладі відтворено як *Оглашенна*. Слово *оглашенна* є неоднозначним. Це може бути просто божевільна людина, яка шумно себе поводить, або людина, яка готується стати членом Церкви у християнстві. У романі відьма Агнеса ніяк не стосувалася ні церкви, ні християнства взагалі. Тому ми вважаємо, що використання саме цього слова для позначення її імені є недоречним. Краще вжити слово *Божевільна*, що також передає експресивність її характеру і злої натури.

*«Many people, meeting Aziraphale for the first time, formed three impressions: that he was English, that he was intelligent, and that he was **gayer than a tree full of monkeys on nitrous oxide**»* (Pratchett, 2014, p. 71). – «Більшість людей після першої зустрічі з Азирафаїлом робила три висновки: він англієць, він дуже розумний і він **веселковіший за подвійну веселку**» (Гейман, 2019, с. 181).

Розглянемо, як відтворено метафору порівняння *gayer than a tree full of monkeys on nitrous oxide*. Вжито гру слів за допомогою омографа *gayer*, який означає *щасливий* або *гомосексуальний*. У перекладі використано прикметник *веселковіший*. З одного боку, передано вищий ступінь порівняння, з іншого – порівняння *веселковіший* відображає одразу два значення слова *gayer* – *радісний*, оскільки веселка має позитивну конотацію, та *гомосексуальний*, адже веселка є символом їхнього співтовариства. У прикладі також використано метафору *a tree full of monkeys on nitrous oxide*, що в перекладі було вилучено, і порівняння загалом набрало такого вигляду: *веселковіший за подвійну веселку*. Перекладачі намагалися коректно обіграти значення слова *gayer*, що свідчить переважно про гомосексуальність героя, але не є прийнятним серед українців. Омограф відтворено яскраво та емоційно, але сенс, закладений у першоджерелі, було змінено, оскільки метафора, яка була вилучена в перекладі, вказувала на те, що слово *gayer* має бути використаним у значенні *щасливий, радісний*.

Проаналізувавши репрезентацію концептів «ДОБРО» та «ЗЛО» у перекладі на українську мову роману Террі Пратчетта і Ніла Геймана «Добрі передвісники», здійсненому Б. Терещенко та О. Петіком, у статті було виявлено застосування таких лексичних і граматичних перекладацьких трансформацій: генералізація, конкретизація, конверсія, прийоми заміни, опущення, смисловий розвиток, а також описовий та антонімічний способи перекладу. Виявлено,

що перекладацькі трансформації є необхідним елементом для адекватного передавання художніх засобів (епітет, метафора, порівняння) і стилістичних прийомів (оксиморон, гра слів, іронія), які є вербалізаторами образного компонента концептів «ДОБРО» та «ЗЛО», та для збереження експресивності й правильної інтерпретації в перекладеному творі.

Список літератури

1. Гейман Н. Добрі передвісники: ґрунтовні й вичерпні пророцтва Агнеси Оглашеної, відьми / Н. Гейман, Т. Пратчетт ; пер. з англ. Б. Терещенко та О. Пегіка. – 2-ге вид., випр. – Київ : Вид. група КМ-БУКС, 2019. – 472 с.

2. Мартынюк А. П. Индивидуальный концепт: природа и метод анализа. *Концепты и контрасты* : монография / А. П. Мартынюк, Н. В. Петлюченко, С. И. Потапенко и др. ; под ред. Н. В. Петлюченко. – Одесса : Гельветика, 2017. – С. 76–83.

3. Селиванова Е. А. Когнитивная ономаσιология / Е. А. Селиванова. – Киев : Изд-во укр. фитосоциол. центра, 2000. – 248 с.

4. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля, 2010. – 844 с.

5. Приходько А. Н. Концепты и концептосистемы / А. Н. Приходько. – Днепропетровск, 2013. – 307 с.

6. Таценко Н. В. Емпатія в сучасному англomовному дискурсі: когнітивно-синергетичний вимір: дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.04 / Н. В. Таценко. – Харків, 2018. – 460 с.

7. Таценко Н. В. Перекладацькі аспекти відтворення концептів ДОБРО/GOOD та ЗЛО/EVIL у романі Террі Пратчетта і Ніла Геймана «Добрі передвісники» Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського / Н. В. Таценко,

А. В. Воронько. Серія: Філологія // Соціальні комунікації. – 2019. – Т. 30 (69), № 4, ч. 1. – С. 111–116.

8. Pratchett T. Good Omens / T. Pratchett, N. Gaiman. – London : Transworld, 2014. – 413 p.

*Світлана Баранова,
Сумський державний університет*

ЛІНГВІСТИЧНА ОСВІТА: ПЕРЕКЛАД БАЗОВИХ ТЕРМІНІВ

У зв'язку з підвищенням вимог до якості перекладу, здібностей перекладача як спеціаліста кроскультурної комунікації, що стає центральною фігурою міжнародного спілкування, виникає необхідність удосконалення системи підготовки перекладачів (Ємельянова, Мовчан & Баранова, 2018, с. 134–135). За Стандартом вищої освіти України для спеціальності 035 «Філологія» першого (бакалаврського) рівня (Стандарт вищої освіти України, 2019) передбачено, що об'єктом вивчення та професійної діяльності бакалавра філології за спеціалізацією «Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська» є мова в теоретичному та практичному аспектах, а змістом предметної області – система базових наукових теорій, концепцій, принципів і категорій. Філолог повинен бути здатен розв'язувати складні спеціалізовані завдання та проблеми в галузі перекладу під час професійної діяльності (зокрема наукової) та навчання.

У майбутнього фахівця необхідно сформувати 13 загальних (наприклад, вміння вчитися й опановувати сучасні знання, працювати в команді й автономно, використовувати інформаційні й комунікаційні технології тощо) та 12 фахових компетентностей. Серед останніх виокремлюють таку, що пов'язана зі здатністю вільно оперувати

спеціальною термінологією для розв'язання професійних завдань. З погляду програмних результатів навчання це формулюють як знання й розуміння основних понять філологічної спеціалізації та вміння застосовувати їх у професійній діяльності. Тому інтерпретація термінології здобувачами вищої освіти – один із важливих компонентів їхнього навчання.

Термінологічний апарат здобувача вищої освіти формується переважно в процесі вивчення обов'язкових і вибіркових теоретичних дисциплін навчального плану. Для здобувача вищої освіти зі спеціальності «Філологія» – це передусім «Теоретична фонетика», «Теоретична грамати́ка», «Лексикологія», «Стилістика», «Історія мови», «Типологія» тощо. Їхнє інформативне поле насичене специфічною термінологією. Особи, що навчаються, повинні не лише розуміти базові терміни зазначених розділів мовознавства, давати їм визначення, а й знати їхні відповідники в мовах оригіналу та перекладу, застосовувати адекватні способи їхнього передавання цільовою мовою.

Терміни – це слова або словосполучення, що номінують чітко й однозначно окреслене поняття у співвідношенні з іншими поняттями в межах спеціальної сфери (Вакуленко, 2009, с. 27). Терміни як основа наукового мовлення являють собою саморегульований, позбавлений емоційного забарвлення лексичний апарат, призначений для передавання когнітивної інформації.

Лінгвістичні терміни мають різну будову: 1) прості (*root, morph*); 2) похідні та 3) складні слова. Серед них похідні одиниці утворені суфіксальним (*inflectional, derivational, syntactic, paradigmatic*) та префіксальним (*supra-syntax, semi-composite*) способами, а складні – поєднанням основ (*noun-phrase, two-member, word-building, pragmalinguistic*) та слів (*word group, deep structure, Objective-with-the-Infinitive Construction*). Останні утворю-

ють так звані двокомпонентні та багатоконпонентні термінологічні сполучення.

Кожна термінологічна одиниця описує певне професійне поняття і є стійкою лише в даній системі понять. За межами професійного використання ця лексема не має стійкості і не сприймається як зв'язана мовна одиниця.

Філолог-перекладач повинен ураховувати, що за кожним терміном закріплена стійка, стандартно відтворена структура складного професійного поняття, що передається цільовою мовою однозначним, незалежним від контексту відповідником. Пор.: *functional sentence perspective* – функціональна перспектива висловлювання.

Розглянемо декілька прикладів англійських термінологічних одиниць і їхніх традиційних перекладацьких відповідників, що функціонують в українській мові:

numeral – числівник;

pronoun – займенник;

adverbial modifier – обставина;

sentence – речення.

До основних лексичних труднощів, з якими стикається перекладач наукового тексту, належить правильність вибору словникового відповідника багатозначного слова. У мові науки і техніки це явище розповсюджено через поширеність використання в терміносистемах різних галузей семантичного словотворення, коли певному слову надають інше, відмінне від загальноприйнятого, того, що вже існує, значення, один і той самий термін може неоднаково інтерпретуватися або по-різному пояснюватися в межах різних наук (Корбут, 2014, с. 36–41). Так, у мовознавстві *the category of aspect* – категорія виду (пор. аспект, чинник); *the category of case* – категорія відмінка (пор. випадок, валіза, юр. судова справа, позов, мед. випадок захворювання), *stem* – основа слова (пор. біол. стебло, мед. стовбур).

Проблема підбору відповідників у цільовій мові постає й через так званих «фальшивих друзів перекладача», наприклад:

article – не річ, а артикль;

subject – не суб'єкт, а підмет;

object – не об'єкт, а додаток;

demonstrative (pronoun) – не демонстративний, а вказівний (займенник);

negative (pronoun) – не негативний, а заперечний (займенник);

attribute – не атрибут, а означення.

У перекладі, крім традиційних еквівалентів, використовують трансформаційні способи передавання англійських термінів українською мовою (Абабілова, 2015, с. 126–127), що передбачають застосування перетворень у переході від одиниць вихідної до одиниць цільової мови, зокрема:

1) транслітерування, сутність якого полягає у відтворенні графічної форми лексичної одиниці оригіналу за допомогою літер мови перекладу, наприклад:

performative – перформатив;

antithesis – антитеза;

metaphor – метафора;

anaphora – анафора.

Транслітерації підлягають новоутворені терміни, які не відображені в словниках, пор.: *constative* – констатив, *promisive* – промісив;

2) калькування, під час якого замінюють компоненти вихідного терміна (морфеми, слова) їхніми відповідниками в цільовій мові, наприклад:

speech act – мовленнєвий акт;

surface structure – поверхнева структура;

grammatical meaning – граматичне значення;

personal pronoun – особовий займенник;

extralinguistic – екстралінгвістичний, позамовний;
intralinguistic – інтралінгвістичний, внутрішньомовний;

interlinguistic – міжмовний.

Норми передавання термінів іноді допускають і обидва варіанти перекладу – транслітерацію та калькування, пор.: *expressive means* – експресивні засоби та виразні засоби, *predicate* – присудок і предикат (перший термін стосується граматичного поняття – головного члена речення, а другий – його логічного відповідника як головного члена судження), *aposiopesis* – апосіопеза та замовчування, *onomatopoeia* – ономапонія та звуконаслідування, *anadiplosis* – анадиплосис та епанафора, *chiasmus* – анепіфора та хіазм, хіазма;

3) описовий переклад – трансформацію, за допомогою якої термін мови оригіналу замінюється словосполученням, що експлікує його значення, даючи більш-менш повне його пояснення або дефініцію мовою перекладу, пор.:

parenthesis – вставні слова;

complement – обов'язковий другорядний член речення;

extension – факультативний другорядний член речення.

Заміна термінів близькими за значеннями словами (описовий переклад) можлива у випадках їхнього незнання перекладачем або інших труднощів.

У лінгвістичних текстах трапляються також традиційні термінологічні скорочення та умовні позначення на зразок: *N* (*noun*), *S* (*subject*), *P* (*predicate*), *D* (*adverbial modifier*). Якщо скорочення в мові перекладу відсутнє або не прийняте, його розшифровують, наприклад: *N* – іменник, *S* – підмет, *P* – присудок, *D* – обставина.

Комунікативне завдання наукового тексту, скажімо наукового виступу, статті, полягає в повідомленні нових даних у певній галузі знань, що ґрунтуються на значному

обсязі вже відомої спеціалісту інформації. Тому до схеми доперекладацького аналізу входить збирання зовнішніх відомостей щодо теми перекладу.

Отже, фахівець зі спеціальності «Філологія» повинен розуміти й уміти застосовувати в практичній і дослідницькій діяльності термінологічний апарат мовознавства, підбираючи доречний варіант перекладу термінів. Саме терміни найчастіше становлять причину виникнення труднощів у міжмовній комунікації через варіативність і відсутність відповідників. Для повноцінного перекладу тексту філологічної тематики (усного та письмового) потрібно ґрунтовно ознайомлюватися з предметом, про який ідеться в оригіналі.

Список літератури

1. Абабілова Н. М. Особливості перекладу термінів українською мовою / Н. М. Абабілова, В. Л. Білокамінська // Молодий вчений. – 2015. – № 2 (17). – С. 126–128.

2. Вакуленко М. О. Сучасні проблеми термінології та української наукової термінографії / М. О. Вакуленко. – Київ : ВПЦ Київський університет, 2009. – 64 с.

3. Ємельянова О. В. ХХІ століття – нова ера можливостей для студентів-перекладачів / О. В. Ємельянова, Д. В. Мовчан, С. В. Баранова // Проблеми освіти : збірник наукових праць ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». – 2018. – Вип. 89. – С. 134–144.

4. Корбут О. Г. До проблеми труднощів перекладу технічних термінів у студентів машинобудівних спеціальностей / О. Г. Корбут // Advanced education. – 2014. – Вип. 1. – С. 36–41.

5. Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 03 Гуманітарні науки, спеціальність 035 «Філологія». – Київ : Міністерство освіти і науки України, 2019. – 17 с.

*Олеся Єгорова, Антоніна Прокопенко,
Сумський державний університет*

ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ ПРОСОДИЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ТОНУ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ

Сучасна антропоцентрична когнітивно-дискурсивна парадигма ставить у центр дослідження людину в її взаємодії із собою та із зовнішнім світом. Основною формою взаємодії людини із суспільством і мірою її соціальної інклюзії є комунікація, поліаспектність якої і далі привертає увагу дослідників із різних наукових кіл. Водночас дедалі частіше дослідники спілкування зосереджуються на вивченні паравербальних засобів, які супроводжують вербальну комунікацію, зокрема на таких явищах, як голос, тон та інші (сміх, силенціальний ефект, зітхання, крик тощо). Ці позамовні засоби не лише відіграють важливу роль у реалізації мовленнєвого висловлювання, а й передають особливості самовираження та спілкування певних індивідів і навіть певних етносів, отже, експлікують специфічний колорит, особливості народного мислення та світосприйняття. Саму тому справа систематичного опису і подальшого дослідження лексичних і граматичних засобів кваліфікації оцінювання мовлення є не лише цікавою, а й актуальною.

Оскільки паравербальні коди притаманні мовленню представників різних етноспільнот, окремий інтерес становить аналіз основних способів інтерлінгвального відтворення цих одиниць, що вимагає від перекладача забезпечити реалізацію прагматичного та семантичного наповнення паралінгвістичних одиниць на максимально можливому для досягнення цієї мети рівні еквівалентності.

Тон є одним із найважливіших елементів невербальної комунікації. Інтерес дослідників до феномену тону пояснюють тим, що семантика цього явища експлікується

в текстах і контекстах. Разом з іншими лінгвістичними засобами тон не лише структурує зовнішній вигляд тексту, а й першочергово розкриває текстове комунікативне завдання і намір мовця, а також процес розвитку думки. Інакше кажучи, тон виносить на поверхню глибинну смислову структуру тексту через взаємодію із конкретними мовними засобами (як лексичними, так і граматичними). За допомогою інтонаційно маркованих компонентів повідомлення реципієнт має можливість чіткіше декодувати справжню прагматику повідомлення мовця.

Важливість тону полягає в тому, що саме інтонаційна структура вказує слухачу на смислову насиченість того або іншого елемента мовного ланцюга і тому є орієнтиром у розумінні смислової та інформаційної програми тексту (Звягинцева, 2015, с. 402). Саме тому тонально марковані елементи мовлення, безсумнівно, сприймаються й запам'ятовуються краще, відкладаючись у довготривалій пам'яті.

Тон мовлення регулює актуальний діалог, пов'язаний із прагматикою мовленнєвого спілкування. Внутрішню складність людського спілкування можна легко подолати, якщо в мовленнєвій ситуації одразу взяти відповідний тон, тобто тон, який відповідає змісту мовленнєвого акту, стилю, комунікативним намірам мовця та ситуації загалом, як, наприклад, у фрагменті опису етикетної невербальної поведінки мовця в театрі: «*At the theatre she would arrange the seating so that Tom sat next to her and he would hold her hand while she **chatted in undertones** to Charles on the other side of her*» (W. S. Maugham, Theatre).

Фрагменти художнього дискурсу яскраво демонструють, що успішність комунікації зумовлена тим, наскільки учасники комунікації керують тоном мовлення та пристосовують його до ситуації комунікації. Так, успішній комунікації сприяє дружній, невимушений тон, а також

тон, який відповідає нормам етикету та моралі: «*It looked as though an idea occurred to him, for he turned towards her with his charming smile and his tone, a moment before abrupt and businesslike, became ingratiating*» (W. S. Maugham, Theatre); «*She saw that Kitty was prepared to yield and unconsciously she assumed a more gracious tone*» (W. S. Maugham, The Painted Veil); *She changed her tone and became on a sudden the jolly, good-natured actress who would do a good turn to anyone if she could* (W. S. Maugham, Theatre); *She gave a bitter laugh. He had spoken her name in that melting, rich tone of his which came to him so naturally and meant so little* (W. S. Maugham, The Painted Veil).

Тон є потужним засобом експлікації негативних почуттів, емоцій і станів (як-от злості, роздратованості, іронії, журби), що порушує норми етикету і може призвести до конфліктів та конфронтації: *His tone was so contemptuous that she flushed with anger* (W. S. Maugham, The Painted Veil); *His derisive tone increased her irritation* (W. S. Maugham, The Painted Veil); *You puzzle me, Jane: your look and tone of sorrowful audacity perplex and pain me* (Ch. Brontë, Jane Eyre). Крім того, як індикатор внутрішніх станів людини, тон мовлення може стимулювати відповідні реакції у співрозмовників, задавати тон комунікативній ситуації загалом: «*His tone made me feel not a little ridiculous. I knew that he was looking at me sideways, with a sardonic smile*» (W. S. Maugham, The Moon and Sixpence) *'Mr Burdon, I have something to say to you. It will cause you very great pain.'* *He observed now the hoarseness of her tone* (W. S. Maugham, The Magician); *But he wasn't quite happy for all that, he was puzzled by her tone, which was so friendly and yet at the same time faintly ironical* (W. S. Maugham, Theatre).

Вражає персуазивний потенціал тону в комунікації: невимушена, природна, переконлива гра голосом і вдало

підібране тональне оформлення надають більше переконливості сказаному, ніж сам зміст висловлювання: *I even imagined the sound of his voice and his hypnotic mellow tone and remembered his kindness and understanding words when we spoke of the dispute I'd had with my mother* (H. A. Dawson, Destructive Deception 1); *«Of course she had always admitted that Jus voice had a winning quality, and his voice was exactly as she remembered it: it made the falseness of every word he said more exasperating; its richness of tone and its warmth rang now in her ears with insincerity and she wondered how she could ever have been taken in by it»* (W. S. Maugham, The Painted Veil); *He forced his lips to smile and his voice retained the gentle, persuasive tone the effect of which he was so fully conscious of* (W. S. Maugham, The Painted Veil).

Тон людини здатен приховано транслювати величезний об'єм екстралінгвістичної інформації, яку ми сприймаємо на підсвідомому рівні і яка зумовлює наше сприйняття не лише висловлювання, але й самого адресанта повідомлення. Звертаючись до питань перекладу експлікацій тональних варіацій, передусім звернемося до перекладу ключового вербалізатора відповідного концепту – лексеми *tone*.

Традиційним під час перекладу лексеми *tone* є використання прямого лексичного відповідника в українській мові – лексеми *тон*, наприклад: *She paused, and then added, with a sort of assumed indifference, but still in a marked and significant tone* – *«But you are young, Miss; and I should say a light sleeper: perhaps you may have heard a noise?»* (Ch. Brontë, Jane Eyre) – *Вона помовчала, а потім додала підкреслено значущим тоном, хоч і вдавала з себе байдужу: – Адже ви, міс, молоді і, гадаю, спите чуйно, – невже й ви нічого не чули?* (пер. Петра Соколовського). Пропонований переклад не викликає сумнівів стосовно вибору варіантного відповідника лексемі *tone*, проте нарікання викликає валежність між словами в конструкції «додавати тоном», отже,

пропонований нами варіант: *Вона замовкла, а потім додала удавано байдуже, проте ж з помітно серйозним **тоном**: – Але ж Ви, міс, така молода й чуйно спите, тож може чули бодай що?*

Водночас відзначимо, що досить значущим є той факт, що часто лексема *tone* часто перекладають лексемою *голос*, що хоча, з одного боку, й є одним із регулярних словникових відповідників, проте, з іншого боку, може свідчити про певні відмінності сприйняття голосових маркерів у свідомості та традиціях англо- та українофонів. Так, певна культурна адаптація під час перекладу спостерігається в разі, коли йдеться про таку характеристику, як «солодкість», адже підкреслено ласкавим та облесливим в україномовній свідомості передусім є голос, не тон. Утім у пропонуваному варіанті перекладу Петро Соколовський схиляється до синонімічної заміни на користь ад'єктива «ніжний» і нівелює оригінальну форму найвищого ступеня порівняння: *Presently she said, **in the sweetest tone** – «How comfortable I am! That last fit of coughing has tired me a little; ...»* (Ch. Brontë, Jane Eyre) – *Трохи згодом вона промовила **ніжним голосом**: «Як мені хороше! Останній напад кашлю трохи мене стомив, ...»*. Пропонований нами варіант перекладу: *За мить почувся її **голос** – такий солодкий, на який вона тільки була спроможна: «Як же мені тепер добре! Останній напад кашлю мене децю виснажив, ...»*.

Іншим прикладом диференціації світосприйняття може слугувати трансляція такої вокалічної характеристики, як «дитячість», яка може бути властивою тону в англійській лінгвокультурі та є виключною характеристикою голосу в україномовній: *Amy Eshton, not hearing or not heeding this dictum, joined in with her **soft, infantine tone**: «Louisa and I used to quiz our governess too: ...»* (Ch. Brontë, Jane Eyre) – *Емі Ештон або не чула цих слів, або не зважила на них і промовила своїм **тихим дитячим голосом**:*

«Ми з Луїзою й собі драгували нашу гувернантку...?» (пер. Петра Соколовського). Погоджуючись із перекладачем щодо варіанта перекладу одиниці оригіналу *tone* на користь лексеми *голос*, не можемо не відзначити тяжіння перекладача до неаргументованих замін: *soft* – *тихий* замість *ніжний*, *to quiz* – *драгувати* замість *глузувати*.

Іншим варіантом передання лексеми *tone* в україномовному просторі є опущення або комплексна трансформація компенсаторного характеру, як-от вживання дієслівної одиниці на позначення факту мовлення із семантикою певного тонального оформлення, або підсиленою семантикою супровідного адверба, наприклад: *I heard him in a blubbing tone commence the tale of how «that nasty Jane Eyre» had flown at him like a mad cat: he was stopped rather harshly* – ... (Ch. Brontë, Jane Eyre). – *Та він утік до своєї мами і почав плаксиво жалітися їй, що «ця бридка Джен Ейр накинута на нього, як скажена кішка», але мати суворо його урвала* ... (пер. Петра Соколовського). Знову підтримуючи перекладацьке рішення на користь транспозиції з опущенням, не підтримуємо вибір перекладачем супровідного адверба з позицій валентності. Натомість пропонуємо: *голосив і жалівся* або *крізь сльози жалівся* тощо.

Зображення тональних варіацій у дискурсі може набувати вкрай комплексного характеру і бути ключовим чинником у розумінні контексту загалом, що вимагає від перекладача особливої пильності та майстерності під час відтворення комунікативної ситуації засобами мови перекладу, наприклад: *Miss Ingram rose solemnly: «I go first,» she said, in a tone which might have befitted the leader of a forlorn hope, mounting a breach in the van of his men.* (Ch. Brontë, Jane Eyre) – *Я йду перша, – сказала вона таким тоном, який би пристав ватажкові, що героїчно піднімає своїх солдатів до бою проти ворога, який уже ввірвався в їхні окопи* (пер. Петра Соколовського).

«Mason! – the West Indies!» he said, in the tone one might fancy a speaking automaton to enounce its single words; «Mason! – the West Indies!» he reiterated; ... (Ch. Brontë, Jane Eyre) «Мейсон! З Вест-Індії!» – промовив він, поплотнівши, і, мов заводна лялька, ще тричі повторив: «Мейсон! З Вест-Індії». (пер. Петра Соколовського). «What more have you to say?» she asked, rather in the tone in which a person might address an opponent of adult age than such as is ordinarily used to a child. (Ch. Brontë, Jane Eyre) – Що ти ще хочеш сказати? – спитала вона, ніби звертаючись до дорослого супротивника, а не до дитини (пер. Петра Соколовського).

Безумовно, тон є специфічною ознакою живого мовлення, тому всі характеристики тону є суто антропоцентричними, тобто їх визначає сама людина. Вони відбивають вроджені, постійні ознаки чи обумовлені певними причинами характеру і стан людини, яка говорить, а також дозволяють нам адекватно розуміти висловлювання. Проаналізовані приклади англомовного художнього дискурсу доводять частотність референцій до тонального оформлення вокальної поведінки комунікантів, тоді як україномовні переклади притаманні референціям до голосових варіацій в україномовній культурі. Переважно це проявляється в тому, що під час перекладу українською мовою лексему *tone* часто або опускають, або вербалізують через словосполучення із лексемою *голос* або ж через інші дієслівні та іменні конструкції.

Список літератури

1. Звягинцева А. В. Применение лингвокультурологического подхода к анализу интонационного оформления текста (на материале информационного стиля) / А. В. Звягинцева // Преподаватель XXI век. – 2015. – № 4, ч. 2. – С. 399–406.

Олена Ємельянова,
Сумський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КАТЕГОРІЇ ПРОСТОРУ В ПЕРЕКЛАДАХ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕЗІЇ САРИ ТІСДЕЙЛ)

Категорія художнього простору як одна з основних текстоутворювальних категорій привертає увагу багатьох сучасних науковців. Дослідники зосереджують свою увагу на вивченні просторової організації сучасної монодрами (Ж. Бортнік, 2016), чарівних казок (О. Олійник, 2010), аналізують окремі типи художнього простору (Р. Мариняк, 2018), вивчають просторово-часову організацію художніх творів у нерозривній єдності (Н. Шерстюк, 2018, О. Поліщук, 2018).

Простір являє собою фундаментальну характеристику дійсності. Зважаючи на універсальність, художній простір поданий у текстах різного жанрового спрямування та особливо витончено постає в поетичних творах.

Мета роботи полягає у вивченні особливостей репрезентації структури художнього простору та мови просторових відносин у перекладах вірша Сари Тісдейл «*Sea Wind*», виконаних студентами вищих навчальних закладів України I–IV рівнів акредитації, а також учнями шкіл і гімназій.

Об'єктом дослідження є переклади вірша Сари Тісдейл «*Sea Wind*» українською мовою з огляду на точність відтворення глобальної категорії художнього простору, репрезентованої у творі-оригіналі.

Предметом вивчення є структура та образно-семантичне наповнення реалізації просторових схем, запропонованих студентами-перекладачами з огляду їхньої еквівалентності тексту-оригіналу, який є віддзеркаленням поетичного світу митця.

Художній простір являє собою своєрідну образну модель дійсності, який формує автор твору і який є результатом його свідомого вибору, обумовленого насамперед настановою автора, жанром твору, часом події, що знаходить своє висвітлення, та часом написання самого твору, а також і настроєм автора. Змістовна категорія художнього простору подана двома ключовими типами: (1) реальним художнім простором та (2) ірреальним простором. Реальний художній простір є достатньо правдоподібним, але саме тоді він зображує нинішній світ дійсності з певною мірою вигадки. Світ дійсності може бути об'єктивно поданим – перцептуальним світом, де простір формується за допомогою розповіді від третьої особи, або ззовні, та суб'єктивно поданим – концептуальним світом, який подається від першої особи мовця та містить образні просторові виміри. Ірреальний світ має на меті репрезентувати опис несправжніх світів, народжених щедрою уявою митця художнього слова (Папіна, 2002, с. 223).

Детальний аналіз вірша Сари Тісдейл «*Sea Wind*» свідчить про репрезентацію авторкою реального художнього простору за допомогою подання достовірної картини земної дійсності через оповідь від першої особи однини.

The Sea Wind

Sara Teasdale

*I am a pool in a peaceful place,
I greet the great sky face to face,
I know the stars and the stately moon
And the wind that runs with rippling shoon –
But why does it always bring to me
The far-off, beautiful sound of the sea?*

*The marsh-grass weaves me a wall of green,
But the wind comes whispering in between,*

*In the dead of night when the sky is deep
The wind comes waking me out of sleep –
Why does it always bring to me
The far-off, terrible call of the sea?*

Сара Тісдейл майстерно оперує реальним художнім простором, який за задумом поетеси розкинувся в різні боки, та надає дійовим особам твору можливість переміщення вперед-назад, праворуч-ліворуч, вгору-вниз. За допомогою таких іменників, як *pool, place, sky, stars, moon, sea, wall, wind*, Сара Тісдейл вдало формує дивовижну структуру простору.

До засобів граматичного оформлення категорії відкритого лінійного простору належать дієслова спрямованої дії або такі, що зазначають перебування в певному місці (Папіна, 2002, с. 224). У вірші Сари Тісдейл «*Sea Wind*» до локальних дієслів ми відносимо такі: *to be, to run, to bring, to come*.

Проведений аналіз свідчить, що маркерами наявності просторових відносин у цьому творі є також прийменники, що орієнтують адресата в певному місцезнаходженні об'єкта, наприклад: *in a peaceful place* задають вектор руху, а саме: *bring to me, comes whispering in between* – специфікують характер спрямованої дії та руху, наприклад: *runs with rippling shoon*.

Переклад поетичних творів завжди є певним викликом для перекладача та ставить високі вимоги до тексту-перекладу, оскільки останній має запропонувати якісне вирішення відтворення фонетичних, лексичних, стилістичних засобів і граматичних структур вихідного тексту з обов'язковим збереженням змісту твору. Аналіз перекладів вірша Сари Тісдейл «*Sea Wind*» в аспекті подання художнього простору, окресленого поетесою, свідчить що студенти-перекладачі правильно відчули характер просторової

організації твору та запропонували цікаві та творчі варіанти перекладів.

Варто відмітити, що заголовок вірша «*Sea Wind*» має чітку просторову семантику та викликає в уяві адресата неосяжний, аж до небокраю, вільний для шалених мандрів вітру простір. Варіанти перекладу, запропоновані студентами та учнями, є такими: «*Морський вітер*» (40,7 %), «*Вітер з моря*» (14,8 %), «*Морський бриз*» (4,9 %), «*Вітер моря*» (2,5 %), «*Морський вітерець*» (2,5 %), «*Відгомін морського вітру*», «*Вітер морської хвилі*», «*Вітер морський*», «*Поклик моря*», «*Шум морів*», «*Шум води*», «*Хвилюється море*», «*Моря вітерець*», «*Морський подих*», «*Дихання моря*», «*Відлуння моря*». Як бачимо, у переважній більшості запропонованих перекладів заголовка ми маємо вдале подання просторового образу.

З огляду на відтворення локальних дієслів студенти та учні-перекладачі запропонували такі варіанти перекладу:

to be – буває (*Ставок я, що в тихому місці буває* (Хабаров Даніїл)); опущення дієслова *to be*, що є характерним для граматичної структури української мови (*У безпечній лагуні я – затока чиста* (Єгорова Анастасія); *Озерце тихеньке – оце й увесь я* (Благовірна Уляна));

to run – (1) біжить (*І пульсуючим вітром, що швидко біжить* (Шумило Катерина); *І вітер, що біжить моїми хвилями врозтіч* (Сергеева Маргарита); *І вітер, що біжить брижжучи* (Пелипенко Анастасія)); (2) мчить (*та вітер, що мчить так безкрайньо ночами* (Орлова Юлія); *І мчить вітер з-поміж тремтячого схилу* (Нероба Вячеслав)); (3) летить (*І вітер, що летить із коливанням незвичним* (Бокоч Діана)); (4) гасає (*І вітер, що гасає у своїх ребристих капцях* (Рудик Катя)); (5) сновигає, плине (*і вітер стрімкий сновигає, плине...* (Ткач Альбіна)); (6) ходить (*Як вітер лакованими хвилями ходить* (Соколовська

Олена)) (7); йде (*Вітер, що йде у дрібних черевичках* (Шамрай Каріна)).

Запропоновано також вдалу заміну частини мови, а саме – дієслова іменником (*Плин вітру та поступ його філігранний* (Єгорова Анастасія));

to bring – (1) доносить (*Та чом же він завжди доносить мені* (Хабаров Данііл), *Та чому він завжди доносить мені* (Приходько Анна); (2) приносить (*Та чом він постійно приносить до мене* (Авдєєва Єлизавета); *Проте чому всякчас приносить він мені* (Біла Олександра); *Приносить у крилах із-за поля* (Муж Мар'ян); *Нащо він приносить звіддалік завжди* (Єгорова Анастасія); *Чому із собою завжди він приносить* (Рава Валерія); *Чому ж він постійно приносить до мене* (Авдєєва Єлизавета); *І завжди приносить, чому, не збагну* (Маліцька Анна));

to come – (1) приходить (*Вітер приходить й шепоче мені* (Авдєєва Єлизавета); *А вітер приходить пошепки до мене* (Шумило Катерина); *Приходить і знов обриває спочин* (Маліцька Анна); *А вітер приходить і будить зі сну* (Приходько Анна); *Приходить вітер вирвати мене зі сну* (Шамрай Каріна)); (2) прийде (*Крізь неї зашепоче вітер як прийде* (Шимарова Анастасія); *Він прийде і знову розбудить мене* (Хабаров Данііл)); (3) повернеться (*Та вітер повернеться щось шепотіти* (Хабаров Данііл)).

У своєму поетичному творі Сара Тісдейл звертається до емпіричного художнього простору, який має чітко виражену вертикальну структуру. Вгорі – небо (*I greet the great sky face to face*), а унизу – земля, а саме: невеличкий став у тихій місцині (*I am a pool in a peaceful place*). В аспекті аналізу специфіки репрезентації емпіричного художнього простору вгорі-унизу в перекладах цього поетичного твору цікавим є підхід студентів-перекладачів як до подання самого художнього простору, так і до передання стилістичного прийому персоніфікації (*I am a pool in a*

peaceful place, I greet the great sky face to face), до якого вдається поетеса в тексті-оригіналі. У роботах трапляються такі варіанти перекладу, як: *Ставок я що в тихому місці буває, І небо величне віч-на-віч вітає* (Хабаров Данііл); *У безпечній лагуні я затока чиста. В обличчя я небо вітаю врочисто* (Єгорова Анастасія); *Озерце тихеньке – оце й увесь я. Із небокраєм вітаюсь лицем до лица* (Благовірна Уляна); *У містечку тихому я – озерце, могутнє небо зустрічаю я лицем у лице* (Шимарова Анастасія); *Маленьке озерце в тихому місці я. Вітаюсь із небом лицем до лица* (Ванько Оксана); *Розплескана в тиші я, вітаю небо лицем до лица* (Воронько Анна); *Я – гавань, що з правіку небеса віта із тихої місцини сам на сам* (Галамай Ірина); *Я – водойма в тихій місцині. Я віч-на-віч із небом безмежним* (Калашник Анна); *Я – заболонь у мирній стороні, із небом вітаюсь я нарівні* (Маліцька Анна); *Я – у місці тихім вир барвистий, вітаю синє небо особисто* (Муж Мар'ян); *У тихому місці я заводь нікчемна з небом величним лицем до лица* (Трофименко Анастасія); *Знаходжуся в погідливій заплаві, із небом розмовляю віч-на-віч* (Чімирис Юлія); *Я в тихій місцині відбиток лазурі, дивлюся у вічі тій неба зажури* (Шахова Ірина).

Аналіз 81 перекладу вірша Сари Тісдейл «*Sea Wind*» свідчить, що 27,2 % студентів-перекладачів надали перевагу словам *озеро* та *озерце* під час перекладу слова *pool*; на другому місці за активністю уживання в перекладах стоять слова *ставок* і *ставочок* – 17,3 %. Були також використані слова *водойма* (7,4 %), *заводь* (4,9 %), *гавань* (4,9 %), *калюжа*, *калюжка* (3,7 %). Перекладачі також запропонували такі варіанти, як *заболонь*, *плесо*, *джерело*, *вода*, *вир*, *заплава*, *відбиток лазурі*. Щодо другого чітко окресленого елемента емпіричного художнього простору – *неба* (*sky*) переважна більшість перекладачів звернулася саме до цього слова.

Проведене дослідження свідчить, що глобальна категорія художнього простору у вірші Сари Тісдейл репрезентована безпосередньо в назві твору, а в тексті роботи репрезентована за допомогою опису картини земної дійсності. Лексичними маркерами художнього простору є іменники *pool, place, sky, stars, moon, sea, wall, wind*. Граматичні засоби, а саме – локальні дієслова *to be, to run, to bring, to come* активно уживані поетесою з метою подання відкритого лінійного простору. Прийменники, що є орієнтиром для адресата стосовно місцезнаходження об'єкта, серед яких виділяємо *in, to, between, with*, конкретизують характер просторових відносин. Запропоновані студентами та учнями варіанти перекладів українською мовою віддзеркалюють ґрунтовне та творче осмислення особливостей і специфіки перекладу поезії та безпосередньо обов'язкового відтворення характеру просторової організації тексту-оригіналу.

Список літератури

1. Бортнік Ж. Художній час і простір у сучасній українській монодрамі / Ж. Бортнік // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Сер. «Філологічні науки. Літературознавство». – 2016. – Вип. 8 (333). – С. 10–13.

2. Мариняк Р. С. Урбаністичний і рустикальний художній простір і його втілення в сучасній українській літературі [Електронний ресурс] / Р. С. Мариняк // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки. – 2018. – Вип. 26. – С. 51–58. – Режим доступу : <https://doi.org/10.26565/2225-6505-2018-1-05>.

3. Олійник О. Методологія дослідження художнього простору у структурі чарівних казок / О. Олійник // Віс-

ник Львівського університету. Сер. Філологічна. – 2010. – Вип. 43. – С. 94–100.

4. Папина А. Ф. Текст: его единицы и глобальные категории / А. Ф. Папина. – Москва : Эдиториал УРСС, 2002. – 368 с.

5. Поліщук О. Категорія художнього та історичного часу в альтернативно-історичних творах [Електронний ресурс] / О. Поліщук // Синопис: текст, контекст, медіа. – 2018. – Вип. 1 (21). – С. 8–16. – Режим доступу : [https://doi.org/10.28925/2311-259x.2018\(1\).1.816](https://doi.org/10.28925/2311-259x.2018(1).1.816).

6. Шерстюк Н. Хронотоп як літературознавча категорія: генеза, еволюція, дискурс / Н. Шерстюк // Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка. Філологічні науки. – 2018. – Вип. 28. – С. 56–61.

*Анна Зінченко, Олена Овсянко,
Сумський державний університет*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ІННОВАЦІЙНИХ ОДИНИЦЬ У ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Фокус уваги дослідників-лінгвістів спрямований на дослідження динамічного характеру мови, що відображається в появі нових лексичних, фразеологічних, пареміологічних одиниць і текстових деривацій (А. М. Барабуля, О. М. Дорофєєва, С. М. Єнікєєва, Ю. А. Зацний, О. А. Земська, І. К. Кобякова, Ж. В. Колоїз, О. В. Косович, О. Г. Ликов, Н. Г. Лисецька, О. А. Стишов, О. М. Турчак, С. О. Швачко, А. В. Янков, J. Aitchison, J. Algeo, L. Bauer, R. Fischer, M. Janssen, F. Katamba, H. Marchand, J. Munat, P. Newmark, E. Partridge, R. Phillipson, A. Rey, C. Weckenmann, E. Weiner, G. Yule).

Зокрема науковці емпатують увагу на осмисленні функціональної природи пареміологічних одиниць; визначають рівні внутрішньомовного та міжмовного типів перекладу референтів; розширюють теорію вербального та арифметичного вимірювання. Новітнім підходом до дослідження прислів'їв і приказок є ідея контрастивного аналізу досліджуваних одиниць із виокремленням відповідних лінгвістичних критеріїв (білатеральність, поверхнева структура, глибинна структура, частиномовна парадигма, предикативність, тема-рематичне подання, образність, прагматичність) (Kobyakova, Ovsianko, Shvachko, 2020).

За результатами дослідження констатується динамічний характер англomовних прислів'їв за допомогою побудови лінгвосинергетичної моделі їхньої еволюції; встановлюється, що пареміологічні одиниці – це відкрита система, їхня динаміка, рухомість об'єктивується модифікацією поверхневої та глибинної структур (Овсянко, 2017).

Створення нових слів обумовлює поповнення мовленнєвого та словникового складу мови. Публіцистичний дискурс є одним із найпродуктивніших джерел появи інноваційних одиниць. До чинників появи нового лексичного масиву відносимо прагнення авторів, журналістів досягнути індивідуальності, проявити свою креативність і привернути увагу суспільства до певної інформації.

Актуальність пропонованого дослідження зумовлена низкою чинників, а саме: технологічним бумом, який продукує виникнення нових понять, термінів, лексичних одиниць, текстових інновацій; загальною спрямованістю сучасної лінгвістики, спрямованої на розгляд динамічного характеру мови загалом та інноваційних одиниць зокрема. Проблематика дослідження підсилюється необхідністю більш поглибленого розгляду особливостей функціонування та перекладу інноваційних одиниць у публіцистиці.

Унаслідок структурно-семантичної модифікації традиційної форми лексичної одиниці з'являється окрема група лексики, яку в лінгвістиці називають *інноваційними одиницями (неологізмами)* (Ж. Айтчісон, Дж. Алджео, Н. Р. Ємчура, Ю. А. Зацний, Р. К. Махачашвілі, Н. Д. Костенко, П. Ньюрмак, В. П. Чередниченко, А. В. Янков), *інноваційними процесами* (Д. В. Мазурик), *оказіоналізмами* (Ж. В. Колоїз).

Згідно з визначенням А. В. Янкова неологізми – це новоутворені чи переосмислені і зареєстровані слова, які:

- частково нові за формою і повністю або частково нові за змістом;
- старі за формою, але нові за змістом;
- слова повністю нові за формою, а за змістом старі;
- запозичення, котрі з'явилися у мові під впливом позамовних і внутрішньомовних чинників для відбиття і назви нових чи старих явищ і процесів об'єктивно наявного світу та суб'єктивного його оцінювання мовними засобами (Янков, 2004, с. 6).

У своєму доробку автор визначив спільні й відмінні риси неологізмів та оказіоналізмів, а саме:

- неологізми є лексичними одиницями мови і мовлення, а оказіоналізми – лише мовлення;
- для неологізмів наявність автора не є суттєвою, а для оказіоналізмів – вона важлива;
- неологізми мають позатекстове і текстове значення, а оказіоналізми лише текстове;
- новизна неологізмів пов'язана передусім із новизною денотату, а новизна оказіоналізмів – із незвичністю поєднання морфем і компонентів слів;
- свіжість неологізмів із часом зникає внаслідок їхньої повної лексикалізації (Янков, 2004, с. 7).

Ю. А. Зацний зазначає, що поняття оказіональності є досить умовним. Науковець підкреслює, що майже всі нові одиниці починають своє життя як оказіональні, оскільки во-

ни виникають саме в конкретному акті мовлення, тому термін «оказіональне слово» може констатувати лише результат, той факт, що певна одиниця виникла в мовленні, але не закріпилася в мові. Натомість значна кількість одиниць, що виникли тільки «на випадок», можуть узуалізуватися, увійти до словникового складу.

На думку Ю. А. Зацного, ознаками входження неологізмів (інновацій) у мову потрібно вважати їхню «рекурентність», здатність відтворення поза первісним контекстом, участь у семантичних і словотворчих процесах. Семантична і лексико-фразеологічна деривація на базі певної інновації свідчить про входження такої інновації в лексико-семантичну систему. Для того, щоб потрапити у словники, неологізми повинні з'являтися в різних друкованих джерелах протягом цілої низки років (Зацний, 2008, с. 6–7).

Опираючись на проаналізовані праці Ю. А. Зацного та А. В. Янкова, надалі ми оперуватимемо поняттями «неологізм» та «інновація» як взаємозамінними.

Водночас можна англомовні публіцистичні тексти відзначити активним залученням неологізмів. Це пояснюється прагненням журналістів надати тексту образності, яскравіше описувати явища, предмети, події, залучати адресата до активної розумово-інтелектуальної діяльності та мовної гри.

Неологізми відображають актуальні соціальні, політичні, культурні аспекти життя суспільства, а їхньому формуванню сприяють як екстралінгвальні (необхідність дати назви новим предметам, явищам), так і інтралінгвальні чинники (тенденція до мовної економії, точного найменування, експресивно-стилістичного оновлення) (Андрусак, 2003).

Засоби масової інформації, висвітлюючи всі аспекти та тенденції життя суспільства, постають постійним джерелом інноваційних утворень, а стрімке зростання їхньої кількості можна пояснити соціальною потребою неординарного

найменування нових явищ повсякденності. З метою уникнення спотворень первинного смислу новоутворень у процесі їхнього входження до активного словника інших мов важливим вбачаємо визначення низки ефективних перекладацьких прийомів.

Проблематика неологізмів, висвітлення їхніх різноманітних аспектів стабільно привертає увагу перекладознавців усього світу, а саме: В. І. Карабана, М. А. Карнеді, П. Ньюмарка, Ф. Сайяді, Х. Ханмохаммад, С. Чжанхе. Огляд теоретичних робіт дозволив виокремити низку найпоширеніших прийомів перекладу інноваційних одиниць, серед яких такі: підбір словникового відповідника, калькування, транскрипція / транслітерація та описовий переклад.

Підбір відповідника для передавання неологізму є однією з найпоширеніших перекладацьких методик. Хоча, за словами вченого Г. Ніска, пошук еквівалента до неологізму ускладнює низка чинників, починаючи від рівня мовної компетенції та загальної ерудованості перекладача й закінчуючи віддаленістю денотативного та конотативного значень конкретної лексеми.

Яскравим прикладом є інноваційна одиниця *guy-cry* (Зацний, 2008) у фрагменті публіцистичного тексту «*I am left with a personal dilemma at times when it comes to **guy-cry films** like this, where you know what is going to happen, you may get emotional about it, whatever*» (The New York Times, 2017). Незважаючи на словниковий переклад як «*плач хлопця*», вважаємо, що з урахуванням контексту цей неологізм доцільніше передати прикметником «*плаксивий*», що можна простежити в запропонованому варіанті перекладу: «*У мене виникає внутрішня суперечність, коли я дивлюся **плаксивий фільм**. Ти знаєш, що далі буде, але все одно розчулюєшся*».

На нашу думку, ефективність цього перекладацького методу набуває суперечливості з огляду на високу швидкість

виникнення інноваційних одиниць і повільний темп їхнього внесення у словниковий склад мови.

За словами Дж. Шайдлоуера, словники фіксують лише ті лексеми, які підходять за їхніми критеріями, а саме: частота використання, семантична поширеність значення, тривалість існування в мові й мовленні, та, зрештою, суспільна нагальність внесення цього слова у склад мови (Sheidlower, 1995, с. 53).

З таких позицій пошук еквівалентного відповідника починає поступатися іншим перекладацьким трансформаціям, як-от транскодуванню, а саме – транскрибуванню (передавання звукової форми оригінальної інноваційної лексеми) чи транслітеруванню (передавання буквеної форми оригінальної інноваційної лексеми), а подекуди і їхнє поєднання.

За місяці пандемії англомовна лексема *webinar* міцно закріпилася в суспільному лексиконі українців як «вебінар», хоча фактично її ще вважають неологізмом (Зацний, 2008). На нашу думку, це один із вдалих прикладів використання транскрибування як перекладацького прийому, обумовленого відсутністю адекватного еквівалента та неускладненого звукового оформлення оригінальної лексеми, наприклад: «*A Good Example of Webinar and Virtual Training Done Right*» (The New York Times 2019) – «Зразковий приклад навчання через **вебінари** та віртуальну реальність».

У процесі аналізу емпіричного матеріалу трапляються цікаві інноваційні лексеми типу «*uberization, uberize*», наприклад: «*You may not be contemplating becoming an Uber driver any time soon, but the **Uberization** of work may soon be coming to your chosen profession*» (The New York Times, 2017).

Пропонуємо такий переклад: «*Ви, можливо, й не передбачаєте жодним найближчим часом піти у водії*

«Uber», а от **уберизація** імовірно дуже скоро прийде в обрану вами сферу зайнятості». Вважаємо, що використання прийому транслітерації обумовлене наявністю українського еквівалента для суфікса *-tion*. Варто пояснити, що вищезазначена інноваційна одиниця є більш відомою для фахівців відповідного напрямку, тому перекладач може додатково залучати пояснення цього терміна, як-от: уберизація – це модель роботи через цифрові платформи, що дозволяє виконувати peer-to-peer-транзакції.

Стислість є значною перевагою транскрибування та транслітерації, що є особливо важливим для публіцистичних текстів. Прийом калькування (дослівний або буквальный переклад) посідає не менш важливу позицію серед популярних перекладацьких прийомів інноваційних лексем. Калькування дає можливість швидко виконати переклад без зайвого поширення тексту, наприклад: «**Bird flu outbreak at Tennessee poultry farm confirmed after chicken deaths**» (The Guardian, 2016) – «**Спалах пташиного грипу на птахофабриці в штаті Теннессі підтвердився після смерті курки**».

Аналіз фрагментів публіцистичного дискурсу продемонстрував тенденцію журналістів до створення неологізмів, стислих за формою, але поширених за значенням. Звісно, це є вдалим рішенням для автора тексту, але, подекуди, справжнім викликом для перекладача, особливо неспоріднених мов, як-от української (Poliova, 2017, с. 317).

Описовий переклад (переклад за допомогою опису чи роз'яснення поняття) вважають одним із найефективніших прийомів, оскільки дозволяє розкрити сутність ключових слів, відповідників яким не існує в мові перекладу. Наприклад, фрагмент тексту «*It's that time of year. Not for turkey and stocking stuffers, but for giving and getting some good lovin'. We've entered **cuffing season***» (The Guardian, 2018). Компактне англomовне новоутворення *cuffing season*,

хоча й виглядає громіздко, але повністю передає значення оригінального неологізму та вдало вписується в переклад фрагмента: *«Настала особлива пора року. І це – момент не приготування індички чи купівлі святкових панчіх, а час для прояву почуттів. Це час, коли самотні люди прагнуть стосунків, щоб пережити холодну пору року»*.

У разі залучення інноваційної одиниці до контексту перекладач подекуди змушений вдаватися до об'ємного описового перекладу, поступаючись зручному та швидкому транскрибуванню, як-от у прикладі: *«This trend towards **glocalization** has so far focused on marketing and logistics: websites are translated into local languages and prices are quoted in the local currency...»* (The Washington Post, 2018) – *«Тенденція до глобалізації з урахуванням особливостей національної культури відображається у сфері маркетингу і логістиці: сайти перекладають на місцеві мови, і ціни вказуються в місцевій валюті...»*. Зазначений біржовий неологізм *glocalization*, якщо перекладений як *«глокалізація»*, стає майже незрозумілим для читача. Натомість переклад за допомогою опису-пояснення природно та невимушено розкриває сутність ключового терміна. У процесі роботи з емпіричним матеріалом нами була відзначена щораз більша тенденція до прийому перекладацьких комбінацій (поєднання двох і більше перекладацьких прийомів). Найчастіше трапляється варіант транскрибування неологізму з послідовним описовим чи аналоговим перекладом (Newmark, 1988, с. 91).

Наприклад, *B2B (business to business)* – ділові відносини між підприємствами, *C2C (consumer to consumer)* – ділові відносини між споживачами. Економічний термін *B2C* може бути перекладений як *business-to-consumer*, зазначивши в лапках *«відносини між юридичною особою і кінцевим споживачем / фізичною особою»*. Наприклад, *«A study of US B2C marketers released by the Content Marketing*

Institute shows that while 90 % of B2C marketers are already using content marketing, only 34 % rate themselves as effective at it and 52 % have no documented content strategy» (The Guardian, 2016) - «Дослідження маркетологів B2C («бізнес для споживача», або процес взаємодії компанії із споживачем її продукту) у США, опубліковане Інститутом контент-маркетингу, свідчить, що хоча 90 % B2C маркетологів вже використовують контент-маркетингову стратегію, лише 34 % оцінюють себе як ефективні, а 52 % не мають задокументованої контент-стратегії».

Огляд прикладів із застосуванням прийому перекладацької комбінації продемонстрував певну тимчасовість: численні інноваційні лексеми настільки швидко переходять у статус загальновідомих (хоча ще не зафіксованих словниками), що необхідність поєднання з описом під час перекладу зникає за певний час. А тому, незважаючи на його громіздкість, таке перекладацьке рішення для неологізмів є цілком виправданим.

Інтенсивність прогресу суспільного розвитку безупинно оновлює мови світу, а світова глобалізація сприяє поширенню та обміну лексичними новотворами. Засоби масової інформації, популяризуючи неологізми, все одно ставлять власні вимоги до їхнього перекладу, часто ускладнюючи процес його виконавцеві.

Аналіз перекладацьких рішень для корпусу фрагментів публіцистичного дискурсу із новоутвореннями дозволив виокремити низку ефективних і часто уживаних прийомів: еквівалентний переклад, транскрибування, транслітерування, описовий переклад і перекладацьке комбінування. Перераховані методи не є вичерпним переліком, але саме вони дають можливість поєднати стислість і влучність лексеми та плавно вводити іншомовне новоутворення в національний словник.

Список літератури

1. Андрусак І. В. Англійські неологізми кінця ХХ століття як складова мовної картини світу : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Андрусак І. В. ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ, 2003. – 268 с.
2. Зацний Ю. А. Інновації у словниковому складі англійської мови початку ХХІ століття : англо-український словник / Ю. А. Зацний, А. В. Янков. – Вінниця, 2008. – 360 с.
3. Овсянко О. Л. Структурно-семантичні модифікації англійськомовних прислів'їв у художньому та публіцистичному дискурсах : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Овсянко О. Л. ; Запорізький національний університет. – Запоріжжя, 2017. – 270 с.
4. Янков А. В. Соціально-політичні неологізми та okazіоналізми в американському варіанті англійської мови: структура – семантика – функціонування : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / А. В. Янков. – Львів, 2004. – 20 с.
5. Kobyakova I. K. Dimensions of nominative and communicative units / I. K. Kobyakova, O. L. Ovsianko, S. O. Shvachko // *Нова філологія : збірник наукових праць*. – 2020. – Вип. 79. – С. 46–53.
6. Newmark A. *Textbook of Translation* / A. Newmark. – London : Prentice-Hall International, 1988. – 304 p.
7. Poliova E. V. Strategies for studying pre-election discourse neologisms in translation / E. V. Poliova // *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО*. – 2017. – Вип. 34. – С. 316–321.
8. Sheidlower J. *The F-Word*. Random House / J. Sheidlower. – 1995. – 240 p.
9. *The Guardian* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.theguardian.com/international>. (10.05.2020).
10. *The New York Times* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.nytimes.com/>. (10.05.2020).

11. The Washington Post [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.washingtonpost.com/>. (10.05.2020).

*Ірина Кобякова, Олександр Кобяков,
Сумський державний університет*

ДИМЕНЗІОНАЛЬНИЙ ВИМІР АВТОРСЬКИХ ГУМОРИСТИЧНИХ ВИСЛОВЛЕНЬ: ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ

Під *гумориконом* йдеться про засоби екстеріоризації кумедних вербальних ситуацій. Морфемна мотивація лексеми «гуморикон» позначає «лексичний гумор». Референтами цього поняття є конситуації, які маркуються ословленими метазнаками. Гуморикон поданий у словникових статтях за структурою «лема + аноніми». В англомовній лексикографії базовим метаметазнаком є *humour*, а метазнаками є непоодинокі алоніми.

У лемі *humour* емпатуються її атрибути – фізичні, біологічні та лінгвістичні. Cf.: *She ignored his feeble attempt at humor. They failed to see the humor of the situation. I can't stand people with no sense of humor. Whatever you do, don't lose your sense of humor. She smiled with a rare flash of humor. She has her very own brand of humor. The movie is only funny if you appreciate British humor (= things that cause British people to laugh); [countable, uncountable] (formal) the state of your feelings or mind at a particular time to be in the best of humors. The meeting dissolved in ill humor, to be out of humor (= in a bad mood). SEE ALSO GOOD HUMOR, ILL HUMOR, [countable] (old use) one of the four liquids that were thought in the past to be in a person's body and to influence health and character [ALD, s. 611–612].*

У статті фокусується увага на авторських гумористичних висловленнях (АГВ) – об'єкт дослідження, у їхньому

перекладознавчому дименціональному вимірі – предмет дослідження. Емпатується увага на лінгвостатистичному статусі АГВ у текстоцентричному тлумаченні та трансмісії компаративів в англомовному дискурсі. АГВ називають малими текстами з огляду на їхній невеликий обсяг – більший, ніж у фольклорних текстах – прислів'ях і загадках [5]. Нетипові АГВ візуалізують безфабульність, відсутність заголовків та інших категорій типових текстів. АГВ позначені специфічною поліфункціональністю, зокрема гумористичним ефектом, атрибутами доброзичливості та зла. Дієвим чинником АГВ є методологічний прийом *mentalese* (ідея ментального ословлення: немає гумору без розуму, а мислення – без мови). У науковій картині світу лексема *humour* маркує ендозони дискурсу, тексту та слова. Об'єктами перекладознавчого аналізу є номінативні (НО) та комунікативні одиниці (КО). Відомо, що без референтів немає вимірювання, яке, зі свого боку, детермінується відповідною аксіологією. Синкретична ідея онтогносеологічного бачення матеріалізується за допомогою комплексного лінгвістично-математичного дименціонального вимірювання референтів.

Завдання та мета творчого пошуку верифікують новизну та методологічне забезпечення експерименту:

- визначити статус АГВ на текстоцентричному векторі;
- змоделювати лінгвостатичну параметрію об'єктів перекладу;
- описати значущість семантичної дистанції процесів конвергенції та дивергенції компаративів;
- осмислити синкретичну ідею словоцентричних і текстоцентричних тлумачень, трансмісії перекладознавчих одиниць.

Контент лінгвістичного експерименту «Димензійональний вимір об'єктів перекладу в англомовному та україномовному дискурсах»

Білатеральність лексичного гуморикону детермінується чинниками антропоцентризму, дискурсу, маркерів тексту – середовища, режиму комунікантів, семантичного дизайну мови, внутрішньомовного та зовнішньомовного вибору критеріїв. Різниця між словоцентричною та текстоцентричною паспортизацією гуморикону полягає в задіяних функціях – розмежуваннях частиномовних і предикативних статусів.

Димензійональне вимірювання семантичної дистанції між компаративами-референтами розкриває таємницю енігматичних вузлів гумору / іронії, гумору / сатири та інших ендозон, основна функція яких полягає в регулюванні подання прагматичної інформації. Серед синсет *humour* виокремлюється семантична девіація їхніх розходжень в ословненні доброзичливості або її відсутності.

Термін *гуморикон* має декілька метаметазнаків на позначення релевантного корпусу лексикону, що семантизується словами із спільним коренем або імпліцитно. Слова зазначеної парадигми подані в лексико-семантичному полі гумору (ЛСПГ), що є вельми об'ємним і комплексним. Зазначене абстрактне поняття тлумачиться базовими словами. До ЛСПГ тяжіють одиниці, які маркують мисленнево-естетичну категорію. Названа категорія є дуальною синкретою, яка інтендує інтеракцію кумедного живого мовлення та розумної мисленневої знахідки. Гумористичний ефект є однойменним інструментом задіяних конструювань, що впливає на настрій читача.

Димензійональне вимірювання перекладознавчих об'єктів АГВ в текстах оригіналу та транслятора

Серед малих текстів особливе місце посідають АГВ; останні мають універсальні, спільні та специфічні риси.

Універсальною рисою є лінгвістичний атрактор – критерій білатеральності. Поверхневим і глибинним структурам АГВ притаманні структурно-семантичні атрактори. Структурними атракторами є предикативність, тема-рематична та образна представленість. У двомовному (зовнішньомовному) режимі компаративів Текст₁ та Текст₂ подані в серйозному та несерйозному протиставленні (табл. 1). У Текст₂ діє ефект «ложка дьогтю в бочці меду»; слово «помовчи» вказує на протиставлення текстів *Veni, vidi, vici*. Отже, Текст₂ є неадекватним і неконгруентним перекладом.

Питання семантичної дистанції (*SD*) компаративів осмислюється за вербально-статистичною формулою (Бережан, 1993, с. 34) $SD = 1 - \frac{2 \cdot n}{A + B}$, у якій *n* позначає спільні атрибути компаративів, (*A + B*) – усі значення гуморикону. Адитивним до таблиці є лінійний вектор на позначення числового індексу процесів конвергенції та дивергенції.

Спільними атрибутами є позиції (1, 4, 6). (*A + B*) усі позиції (7 + 7) компаративів $SD = 1 - \frac{2 \cdot 3}{7 + 7} = 0,6$

← **конвергенція :: дивергенція** →

0,6
Рисунок 1

Таблиця 1 – Двомовний (зовнішньомовний) вимір АГВ в різномовних дискурсах

№ пор.	Лінгвістичні критерії	Референти	
		Текст ₁ <i>Veni, vidi, vici (Lat)</i>	Текст ₂ <i>Прийшов, побачив, <u>помовци</u> (укр.)</i>
1	Білатеральність	+	+
2	Поверхнева структура	–	–
3	Глибинна структура	–	–
4	Предикативність	+	+
5	Тема-рематична представленість	–	–
6	Образність	+	+
7	Прагматичне наповнення	–	–

Експеримент верифікує думку про те, що задіяні компаративи мають текстоцентричні ознаки. Ці семіотичні знаки в таблиці 1 підвладні процесу дивергенції АГВ – ($SD = 0,6$), а переклад продукує патерн неадекватної, нееквівалентної, неконгруентної трансмісії Текст₁ → → Текст₂.

Одномовний (внутрішньомовний) вимір АГВ у англomовному дискурсі

У Текст₁ та в Текст₂ заявлено зразка в таблиці 2 спостерігаються спільні критерії – 7 позицій, які об'єктивують появу похідного секондарного АГВ. Надбанням Текст₂ є семантизація гумористичного ефекту: *Live and Learn and not Wiser You Go*. Предикативність Текст₁ маркує серйозне позначення сентенції, а Текст₂ – альтернативне, кумедне, несерйозне. Комунікативні функції Текст₁ та Текст₂ резонують різні прагматичні навантаження для читача – *to be or not be, serious*. На лінійному векторі (рис. 2) стикаються процеси семантичного сходження ком-

паративів Тексту₁ та Тексту₂ – процеси дивергенції та конвергенції, які математично подані ($SD = 0,6$).

Таблиця 2 – Одномовний (внутрішньомовний) вимір АГВ у англomовному дискурсі

№ пор.	Лінгвістичні критерії	Референти	
		Текст ₁ <i>Live and Learn</i> (Eng.)	Текст ₂ <i>Live and Learn and not Wiser you Go</i> (Eng.)
1	Білатеральність	+	+
2	Поверхнева структура	–	–
3	Глибинна структура	–	–
4	Предикативність	+	+
5	Тема-рематична представленість	+	+
6	Образність	–	–
7	Прагматичне наповнення	–	–

Димензiональне вимiрювання ДВ за сiмома критерiями має полярне, антонiмiчне призначення (серйозний шарм девiює в негативний). Обидва тексти Текст₁ та Текст₂ є білатеральними семіотичними знаками. Кожен із них має поверхневу та глибинну структури. Текст₂ розширює структуру Текст₁, що призводить до текстової деривації та семантичної дивергенції

$$SD = 1 - \frac{2 \cdot 4}{7 + 7} = 0,4$$

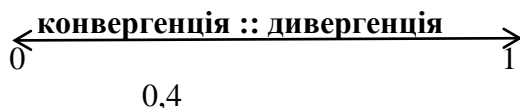

Рисунок 2

Зіставлення семантичного наповнення компаративів сигналізує про появу третього елемента, квазісмыслу на векторі двоюбою конвергенції та дивергенції, про тяжіння до дивергенції свідчить двобій атрактивної сили та активних реперелів.

Тематична парадигма гуморикону

Наскрізними для в АГВ є маркери антропоцентризму: гуморески творять люди, для людей і про людей. Автори АГВ фокусують увагу на місці проживання носіїв мови. Пор. англ. : *England is a paradise for women, and hell for horses: Italy a paradise for horses, hell for women, as the proverb goes* (R. Burton); *California is a nice place to live if – you happen to be an orange* (F. Allen); *In America there are two classes of travel – first class and with children* (R. Benchley).

Гендерні проблеми генерують також гуморикон: *All women become like their mothers. That is their tragedy. No man does. That its his* (B. Shaw); *Conscience is a mother –in-law whose visit never ends* (G. Mencken); *When a man acts he is a puppet. When he describes he is a poet* (O. Wilde); *A woman's fondest wish is to be weighed and found wanting* (W. Winchell); *A man may be fool and not know it – but not if he is married* (G. Mencken).

Референти кумедного тлумачення подані словами широкої семантики: *Duty – a thing that one ought to do or must do* (ALD); *Duty is what one expects from others* (O. Wilde); *Bank – a place where money is kept and paid out, and where money may be borrowed* (ALD); *A bank is a place they give you an umbrella in fair weather and ask for it back when it begins to rain* (R. Frost); *Experience is the name all men give to their mistakes* (O. Wilde).

Семантична енігматичність компаративів нівелюється задіяними образами, котрі не завжди прочитуються

адресатами: *Nothing is serious except passion. The Intellect is not a serious thing, and never has been. It is an instrument on which one plays, that is all. The only serious form of intellect I know is the British intellect and the British intellect illiterates play the drum* (O. Wilde).

Гра словом, його білатеральністю (поверхневою та глибинною структурами) є вельми валоративною, релевантною в руслі гумористичного ефекту: *All trials are trials for one's life, just as all sentences are sentences of death* (O. Wilde); *A nice man is a man of nasty ideas* (J. Swift); *It is spectator and not life, that art really mirrors* (O. Wilde); *Nowadays it is only the unreadable that occurs* (O. Wilde); *Nothing is so dangerous as being quite too modern: one is apt to grow old-fashioned quite suddenly* (O. Wilde); *Once I make up my mind, I'm full of indecision* (J. Swift); *We hardly find any persons of good sense save those who agree with us* (La Rochefoucauld); *The only way to get rid of a temptation is to yield to it* (O. Wilde); *The only difference between the saint and the sinner is that every saint has a past, and every sinner has a future* (O. Wilde).

Висновки. Перекладознавчий аналіз дименціонального виміру гуморикону об'єктивує наявність одномовного та двомовного трендів. Розходження між ними маркується внутрішньомовними та зовнішньомовними режимами. Методологічне обслуговування забезпечує прийом *mentalese* (ментальне ословлення). *Tertium comparationis* (третій елемент компаративів) резонує їхню причетність до семантичної модифікації – двобою конвергенції та дивергенції. Тексточентричне моделювання як перекладознавча трансмісія інтендується словоцентричним тлумаченням. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в розпізнанні ендозони дидактичної валеризації результатів проведеного експерименту – для студентів-філологів вищої школи.

Список літератури

1. Баранцев К. Т. Фразеологічний словник англійської мови / К. Т. Баранцев. – Київ : Радянська школа, 1956. – 389 с.

2. Бережан С. Г. Семантическая эквивалентность лексических единиц / С. Г. Бережан. – Кишинев : Штиинца, 1993. – 371 с.

3. Веремчук Е. О. Лінгвокогнітивний і лінгвосинергетичний параметри англійськомовного лексико-семантичного поля SPACE / КОСМОС : монографія / Е. О. Веремчук, С. М. Єнікєєва. – Запоріжжя : ФОП Мокшанов В. В., 2020. – 244 с.

4. Швачко С. О. Об'єкти перекладознавства : монографія / С. О. Швачко, І. К. Кобякова, Т. О. Анохіна. – Суми : Сумський державний університет, 2019. – 222 с.

5. The Advanced Learner's Dictionary of Current English by A. S. Hornby, 1527 p.

6. Kobyakova I. Translation: Objective and methods / I. Kobyakova, S. Shvachko // Advanced Education. – 2016. – № 5. – S. 9–13.

7. Shvachko S. Aspects of Humour Category. In: II World Congress in Real and Virtual Mode East-West: The Intersection of Cultures / S. Shvachko, I. Kobyakova. – Japan, Kyoto : Tanaka Print, 2019. – Vol. I. – S. 17–23.

Алла Красуля,
Сумський державний університет

ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПЕРЕКЛАДАЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ВІД МИНУЛОГО ДО МАЙБУТНЬОГО

Як штучний інтелект змінює індустрію перекладів. У біблійній історії про Вавилонську вежу зазначається, що люди спочатку розмовляли однією мовою. Вони хотіли набути слави й почали будувати величезну вежу, щоб досягти небес. Зі зростанням вежі Бог побачив надмірність і пиху людей і спустився на землю, щоб покарати їх, заплутавши їхню мову (слово *bāḇel*, *Babylon* בָּבֶל походить від івритського «гамір, плутанина»). Архітектори та будівельники, які раптом почали говорити різними мовами, більше не могли спілкуватися, що спричинило зупинення будівництва. Згодом вони розсіялися по всьому світові, і перекладацька діяльність ставала все більш затребуваною.

З моменту зародження усної та письмової мови переклад був конче необхідним для спілкування. Зауважимо, що лише люди, маючи унікальну здатність розуміти контекст і культурні відмінності, вміли перекладати на різні мови: чи то єгипетські ієрогліфи на давньогрецький текст у 196 р. до н. е., чи то з кантонської на португальську у XVIII столітті. Однак сьогодні штучний інтелект (ШІ) кидає виклик перекладацькій діяльності. Отже, як штучний інтелект змінює ситуацію в галузі перекладу? Чи залишаться в найближчому майбутньому перекладачі-люди без роботи? Давайте зануримося й дослідимо сьогоднішня і майбутнє перекладу.

Походження штучного інтелекту. Для того, щоб зрозуміти сутність ШІ, проаналізуємо історичні чинники його виникнення. Стародавні міфи низки культур описують неістоти, що оживають, тобто штучних людей. Одна з таких історій – єврейська народна легенда про Ѓолема (івр.

גולד). Глиняний велетень – персонаж єврейської міфології – легендарна людиноподібна істота, штучно створена рабинами-кабалістами у Празі. Він буцімто міг виконувати певні дії після «програмування» його кабалістичними заклинаннями. Світові філософи інтерпретували ці казки як символічні уявлення про людський інтелект і його обмеження.

Сучасний штучний інтелект сформувався спочатку як результат експерименту британського ерудита Алана Тьюрінга, який у 1950 році розробив «Тест Тьюрінга». Його сутність полягала в такому: людина-інтерв'юер ставила запитання двом невидимим респондентам за допомогою терміналу. Один із респондентів був комп'ютером, інший – людиною. Провівши серію тестів із великою кількістю учасників, було встановлено таке: якщо 50 % і більше інтерв'юерів визнавали, що на запитання відповідала людина, а не комп'ютер, вважали, що він пройшов тест і продемонстрував людський інтелект.

Однак тоді термінологія і технологія процесу, який описував А. Тьюрінг, ще не були розроблені повною мірою. Термін «штучний інтелект» був вперше введений у науковий обіг дослідником Джоном Маккарті на конференції Дартмутського літнього дослідницького проєкту зі штучного інтелекту в 1956 році. Ця знакова подія стала поштовхом до більш детального вивчення машинного навчання та машинного перекладу, що еволюційно сприяло досягненням сьогодення, таких як нейромашинний переклад.

Нейромашинний переклад: як ШІ перекладає людську мову. Діти вчать мову, сприймаючи її на слух, виявляючи закономірності та мовні шаблони (патерни). За аналогією розпізнавання шаблонів застосовують і ШІ, а саме – у процесі нейронного машинного перекладу (НМП). НМП використовує електронну нейронну мережу, навчену розпізнавати шаблони у вхідному наборі даних (наприклад, речення китайською) і перекладі їх у бажаний набір вихідних даних (наприклад, речення англійською). У разі

перекладу з китайської мови на англійську мережа буде навчена обробляти мільйони китайських і англійських мовних пар. Комп'ютер отримує речення китайською, а потім вгадає, яким буде речення англійською. Крім того, буде зазначена точність перекладу щодо правильного англійського перекладу. Цей процес повторюється мільйони разів, і комп'ютер вчиться бути все більш точним. Зі свого боку, інженери-фахівці протестують систему новим реченням, яке не було використано під час навчання, щоб зрозуміти, чи навчилася вона узагальнювати. Наприклад, *Google Translate* використовує НМП, і цей метод перекладу досить точний для популярних мов, таких як китайська і англійська. Однак якщо взяти до уваги менш поширені мови, наприклад, самоанську, то можна побачити помилки. Отже, за умови меншої кількості мовних пар для навчання система НМП буде генерувати більше помилок під час перекладу. Існує також низка інших обмежень, а саме: деякі мови не мають гендерно-специфічних займенників (наприклад, малайялам, узбецька), тому, перекладаючи текст гендерно-специфічною мовою (наприклад, французькою, англійською), НМП може робити гендерні помилки, навіть якщо гендер згадують у попередньому реченні. Крім того, культурні ідіоми, такі як «слон у посудній лавці» (англ. *bull in a china shop*), часто перекладають буквально (наприклад, бик у китайській крамниці), що призводить до плутанини.

Зміни в галузі перекладу. На підставі вищезазначеного переклад з елементами ШІ все ще недосконалий, і люди-перекладачі все ще мають перевагу. Проте варто зауважити, що порівняно з десятьма роками тому машинний переклад значно вдосконалився. За допомогою сучасних перекладацьких сервісів, таких як СМ-перекладач, японські власники магазинів можуть вести бізнес декількома мовами замість того, щоб винаймати співробітників для надання перекладацьких послуг. До появи ШІ перекладачі робили всі переклади самостійно за допомогою паперового

словника. Зараз перекладачі використовують НМП для створення чорнових версій перекладів із їхнім подальшим редагуванням.

Очікують, що до 2022 року більшість перекладів у бізнес-сфері буде зроблено інструментами НМП із залученням фахівців для редагування тексту. Це більш ніж імовірно, оскільки НМП може перекладати матеріали за низькою ціною або навіть безкоштовно, крім того, опрацювати набагато більший обсяг тексту значно швидше, аніж люди. Проте тепер ми перебуваємо в перехідному періоді, коли системи НМП значною мірою покладаються на людину-перекладача для виправлення помилок. Наприклад, у минулому році Південна Корея провела конкурс на переклад тексту з корейської на англійську між командою професійних перекладачів і програмою для перекладу. За даними *VentureBeat*, результати 50-хвилинного тесту продемонстрували, що 90 % тексту НМП було визнано «незграбним», граматично неправильним, неприродним: таким, яким би його ніколи не зробив освічений носій мови [2].

Що чекає на нас у майбутньому. Крім перекладу тексту, були також досягнуті неймовірні успіхи в галузі живого перекладу мови, а саме: усного перекладу. Наприклад, набувають популярності *Google Pixel Buds*, *Waverly Labs' Pilot*, та *Bragi* – спеціальні навушники, які можуть в реальному часі перекладати мову та відтворювати її переклад рідною мовою. Незважаючи на те, що ці апарати недосконалі, – у них є проблеми з виокремленням людського голосу в шумній обстановці та їх, звісно, не можна порівнювати з професійним перекладачем, – вони достатньо високої якості, щоб допомагати мільйонам мандрівників і бізнесменів щороку. ШІ, з яким ми стикаємося сьогодні в реальних сценаріях перекладацької діяльності, – це не той ШІ, про який мріяли (або бачили в поганих снах) автори наукової фантастики. На сучасному етапі розвитку ШІ не має універсального застосування, у якому він міг би ухвалю-

вати рішення в різних галузях суспільного життя. ШІ використовують для поліпшення ухвалення рішень у дуже вузьких галузях знань. Отже, «вузький ШІ» стає все більш ефективним. У межах нашого дослідження було проаналізовано діяльність низки компаній-розробників перекладацьких технологій щодо застосування ШІ (табл. 1, подано в алфавітному порядку).

Таблиця 1 – ШІ у перекладацькій галузі: реалії та перспективи

Особливості діяльності компанії-розробника та оцінювання перспектив розвитку та застосування ШІ в перекладацькій галузі
1. ATRIL
<p>Застосування методу глибокого навчання в перекладі у вигляді нейромашинного перекладу (НМП) є головною роллю, яку ШІ буде відігравати в перекладацькому секторі в короткостроковій перспективі. Наявність доступних проєктів НМП із відкритим вихідним кодом сприяла збільшенню кількості розробників мовних послуг, що додають НМП у своє портфолію, щоб продемонструвати свою технічну майстерність. Водночас з огляду на величезну кількість навчальних даних, необхідних для підготовки високоякісних систем НМП, для того, щоб ця система суттєво впливала на галузь, може знадобитися деякий час. Очікують, що в найближчій перспективі (1) НМП буде інтегрований у більшість конкурентоспроможних інструментів комп'ютерного перекладу (CAT); (2) робочі програмні пакети перекладачів будуть поступово переорієнтовуватися на пост-редагування; (3) нові програми ШІ вплинуть на інші аспекти: а) збір та очищення навчальних даних для НМП; б) розвиток більш складних інструментів забезпечення якості перекладу</p>

Продовження таблиці 1

<p style="text-align: center;">Особливості діяльності компанії-розробника та оцінювання перспектив розвитку та застосування ШІ в перекладацькій галузі</p>
2. ILANGL
<p>ШІ у перекладацькій галузі може бути використаний у таких галузях: (1) оцінювання якості локалізації; (2) вибір кращого спеціаліста для виконання роботи; (3) аналіз завантаженості ресурсів; (4) допомога керівнику проекту в управлінні та оптимізації інтелектуальних ресурсів фахівців із перекладу; (5) часткова або повна заміна менеджера проекту під час роботи зі складними робочими процесами локалізації</p>
3. LILT
<p>Використання ШІ для підвищення якості та швидкості людського перекладу. Переклад – це вид мистецтва, отже, Lilt зосередився на тому, як можна і далі розвивати технологію, яка використовує ШІ, щоб надати можливість перекладачам виконувати свою роботу якнайкраще. Отже, машини повинні працювати з перекладачами-людьми і вчитися в них</p>
4. MEMOQ
<p>В інструментах перекладацького середовища ШІ повинен залишитися, але з явним зміщенням акцентів. Технологічні процеси переходять від пост-редагування, де людина-редактор є єдиним автором, до доповненого перекладу, де ШІ використовують для надання перекладачам надздібності. Наймовірні речі відбудуться у взаємодії людини й машини, а не в моделях МТ як таких. Крім оброблення мови в буквальному розумінні слова, МП почне управляти проектами і інжинірингом локалізації. Загалом інструментарій успішного лінгвіста містить у собі щораз більшу кількість інструментів машинного навчання й аналізу даних</p>

Продовження таблиці 1

Особливості діяльності компанії-розробника та оцінювання перспектив розвитку та застосування ШІ в перекладацькій галузі
4. MEMOQ
У майбутньому ШІ не буде лише в єдиній сфері – забезпечення якості. Якщо інструмент був «достатньо розумним» для оцінювання якості, він був би досить розумним для того, щоб зробити роботу якнайкраще. Отже, перекладачі використовували б інструмент для виконання роботи, а не для забезпечення якості
5. MEMSOURCE
ШІ знайшов своє призначення в компонентах управління перекладами та інструментальних засобах перекладу. Зазвичай компанія виконує завдання, які часто повторюються, повинні виконуватися у великих масштабах і приносити високу окупність. Ці завдання є ідеальними для ШІ. Наприклад, функція «Оцінювання якості машинного перекладу» (<i>Machine Translation Quality Estimation, MTQE</i>) визначає високоякісний результат МП таким, який не потребує постредагування. Інша функція визначає неперекладний контент. Дуже перспективним напрямком є наскрізна автоматизація робочого процесу локалізації, починаючи з налаштування правильних параметрів проєкту і закінчуючи вибором відповідного фахівця для роботи. З іншого боку, ШІ буде виконувати такі завдання, як всебічний аналіз перекладеного контенту. Наприклад, ШІ не буде виявляти проблеми, які є унікальними або рідкісними, або проблеми, які не були зафіксованими в наборі даних, за якими він проходив навчання. Ми живемо в неймовірному історичному часі, отже, технологія, заснована на ШІ, повинна дозволити нам зосередитися на творчих завданнях, які приносять більше задоволення

Продовження таблиці 1

<p style="text-align: center;">Особливості діяльності компанії-розробника та оцінювання перспектив розвитку та застосування ШІ в перекладацькій галузі</p>
6. SMARTCAT
<p>Використання ШІ має зробити переклад і управління ним приємним та ефективним. Для перекладачів це означає, що вони отримуватимуть тексти, які відповідають їхнім професійним навичкам; адаптацію пропозицій щодо їхнього стилю; допомогу з рутинними речами, такими як теги, формати чисел і неперекладні слова; а також оброблення рахунків, оплати і всього, що пов'язано з веденням бухгалтерії. Ці завдання часто забирають до 30 % часу перекладачів, який вони могли б використовувати для перекладу. Для менеджерів проєктів це означає що вони отримуватимуть пропозиції щодо набору фахівців, які найкраще підходять для певних проєктів, автоматичну установку термінів, вибір найбільш релевантних рушіїв МП, відстеження прогресу. У найближчому майбутньому ШІ стане «мозком» кількох персональних асистентів для менеджерів проєктів і перекладачів у <i>Smartcat</i>, допомагаючи їм працювати більш ефективно і творчо, беручи на себе шаблонні, непродуктивні завдання</p>
7. STAR
<p>Дві технології ШІ – семантичне управління інформацією і машинне навчання – відіграють критичну роль у технологіях <i>STAR</i>, а також у майбутньому значно вплинуть на еволюцію цих технологій. Семантична інформація, подана в графіках і онтологіях, є ключем до розшифрування «чорного ящика змісту» в технічних комунікаціях, роблячи контент таким, щоб його можна було легко інтерпретувати. Це дозволяє ввести «розумні» сервіси й оброблення технологічних комунікацій у вигляді цифрових процесів</p>

Продовження таблиці 1

Особливості діяльності компанії-розробника та оцінювання перспектив розвитку та застосування ШІ в перекладацькій галузі
7. STAR
Семантична інформація є основою для інтелектуальних асистентів, чат-ботів, голосових асистентів і інтелектуальних сценаріїв доповненої та віртуальної реальності. Машинне навчання є базою для МП і є ядром <i>STAR MT</i> , програмного пакета, який допомагає перекладачам, надаючи можливі варіанти перекладу. Нейронні мережі з використанням машинного навчання також будуть підтримувати таке: (1) інтелектуальне (предикативне) заповнення тексту; (2) більш високий ступінь автоматизації для забезпечення якості, виявлення та виправлення помилок у перекладах; (3) пост-редагування машинних перекладів на основі штучного інтелекту; (4) оптимізоване розпізнавання і перевірку термінології в морфологічно багатих мовах; (5) високий ступінь автоматизації корекції вирівнювання [1]

Принагідно зауважимо, що деякі стартапи знаходять способи поєднати людський і машинний переклади. Наприклад, самою своєю назвою компанія *Unbabel* передбачає, що вона не пропонує всеосяжний продукт, на відміну від *Microsoft* і *Google*. Програма частково заснована на ШІ, але, як зазначає *TechCrunch*, «призначена для доповнення машин людьми і навпаки... залежно від типу контенту... [досягти] розумного компромісу між швидкістю і точністю / переданням нюансів» [3].

Допоки ШІ не буде настільки ж точним, як перекладач-людина, така платформа, як *Unbabel* (у яку нещодавно інвестували 23 млн дол. США для подальшого розроблення), буде забезпечувати продуктивне майбутнє для машинного перекладу. За допомогою людських перекладачів, які

можуть не тільки виправити помилки, але і навчити один одного так, як не можуть самі машини, переклад із використанням ШІ буде динамічно розвиватися. Однак сьогодні ця технологія, ймовірно, сама собою ще не придатна для використання.

З цих спостережень зрозуміло, що людство може незабаром досягти найвищої точки, коли кожна мова буде зрозумілою, чи то завдяки штучному інтелекту у вигляді системи НМП та портативним навушникам, чи то будь-якій іншій перекладацькій технології. Нібито ми повернемося в міфічний час до Вавилонської вежі. У міру того, як ШІ буде поступово вдосконалюватися, він експоненціально витіснить людський інтелект і змінюватиме наше життя так, як нам ще тільки належить пізнати. Івритське слово *babel* походить від акадського слова *bab-ilu*, що означає «Ворота Бога». Можливо, незабаром нам більше не знадобиться будувати вежу, щоб досягти небес, бо ми створимо бога тут, на землі.

Список літератури

1. Artificial Intelligence and Translation Technology. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bit.ly/2Saqq2>.
2. Artificial Intelligence Is Changing The Translation Industry. But Will It Work? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bit.ly/3l5sYfZ>.
3. How Artificial Intelligence is Reshaping the Translation Industry [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bit.ly/3n8GzET>.

*Владислава Куліш,
Сумський державний університет*

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ СТИЛІСТИЧНО-МАРКОВАНИХ НОМІНАЦІЙ МОВЧАННЯ

Вступ. Дослідження присвячене стилістично-маркованим номінаціям мовчання та їхній інтерпретації в мові перекладу. Відомо, що головне завдання перекладу – відтворення максимальної адекватності у процесі тлумачення змісту тексту засобами мови перекладу. Величезного значення тут набуває рівень інтелекту перекладача, або, як зазначає В. Радчук, його особистісні психофізичні властивості: здатність до абстрактного мислення, оперативна і довготривала пам'ять, варіативність мислення, внутрішнє «відчуття мови» (іноземної і рідної) тощо (Радчук, 1997). Проблема інтерпретації художнього тексту сьогодні є вельми актуальною з огляду на тенденції осмислення цього явища провідними лінгвістами (Р. Зорівчак, Л. Коломієць, В. Комісаров, В. Кухаренко, В. Радчук, Л. Краснова, Р. Гром'як). Під «інтерпретацією» йдеться про «засвоєння ідейно-естетичної, смислової та емоційної інформації художнього твору, яке здійснюють за допомогою відтворення авторського бачення та пізнання дійсності» (Кухаренко, 1988); «метод літературознавства й літературної критики, тлумачення змісту твору і його форми в певній культурно-історичній ситуації його прочитання» (Краснова, 1997, с. 4); «дослідницьку діяльність, пов'язану з тлумаченням змістової, смислової сторони літературного твору на його структурних рівнях через співвідношення з цілістю вищого порядку» (Комиссаров, 1990).

Інтерпретацію (тлумачення) художнього тексту застосовує перекладач у разі, коли текст або окрема мовна одиниця не корелює з жодним аналогом у мові перекладу, тому митець змушений вдаватися до описового перекладу

або лексичної трансформації, домагаючись автентичності трактування. Таке тлумачення художнього тексту спрямоване на створення нової якості тексту, відмінної подібності. Варіантна відповідність як результат інтерпретації полягає у створенні варіанта перекладу, який, на думку перекладача, є найбільш вдалим відповідником оригіналу за формою і змістом. Проблему інтерпретації тексту часто поєднують із психологією художнього сприйняття. «Кожна інтерпретація – це мить духовного спілкування дослідника з автором, – зазначає Л. Краснова, – це діалог на рівні світоглядів. Інтерпретація не стільки оперує текстом, скільки його значенням, втіленим у форму» (Краснова, 1997, с. 21). Під час перекладу пошук варіантів інтерпретації обумовлений, насамперед, широким контекстом, уявою та логічними міркуваннями самого перекладача. У сучасній лінгвістиці значну увагу фокусують на лексичних маркерах емотивності, на інтеграції інтелектуальної, афективної (емоціональної) функцій мислення, їхньої матеріалізації в мові (Белова, 1997, с. 52). Слушною є думка про те, що емотивність має формальне вираження на всіх рівнях мови: фонологічному, морфологічному, лексико-семантичному та фразеологічному. Експресивність – це властивість вербалізаторів інтенсифікувати вплив на адресата завдяки знакам оцінного наповнення (Белова, 1997). Силенціальний ефект у художньому дискурсі наділений експресивністю, тому що його вербалізатори корелюють з експресивним та емотивним мовленням, актуалізуючи водночас раціональні, емоційні, позитивні, негативні, амбівалентні та подвійні оцінки (Анохіна, 2008, с. 119). Мовчання – це універсальне явище, що корелює з вербальним номінаціями (нейтральними та стилістично-маркованими). Досліджуючи стилістично-марковані номінації мовчання, були виявлені такі основні стилістичні засоби, як:

– персоніфікація, напр.: валідним є використання цього вербалізатора з великої літери, напр.: *THOU still*

*unravish'd bride of quietness, / Thou foster-child of **Silence** and slow Time* (Eliot, 1910, с. 878). Більш широка сфера диспозиції репрезентована персоніфікованими елементами, що демонструють собою уподібнення як до людини, так і до живих істот загалом, напр.: *Your voice sings not so soft, – / Though even as **wind murmuring** through raftered loft* (Dylan, 2012, с. 8);

– порівняння, напр.: *The youth of green savannahs spake, / And many an endless, endless lake / With all its fairy crowds / **Of islands**, that together lie / As quietly as spots of sky / Among the evening clouds* (Eliot, 1910, с. 609); *And haply from this **crystal pool** / Now peaceful as the morning* (Eliot, 1910, с. 630);

– епітети, напр.: тавтологічні: *Say, what doth that vessel of darkness bear? / **The silent calm** of the grave is there* (Moore, 2004, с. 238); ***Silent the silent field*** (Tennyson, 2004, с. 108); пояснювальні: *He is waiting to be driven to the Blue Hotel, the ultimate resort, / where **an endless silence** fills the lilac-scented air* (Lehman, 2006, с. 909); ***To momentary peace** it bound / Our mortal nature's strife* (Eliot, 1910, с. 846); синестетичні: ***SWEET stream**, that winds through yonder glade,* (Martin, 2010, с. 534); ***Sweet Flower!** for by that name at last* (Eliot, 1910, с. 641); ***Sweetly, sweedy blew the breeze** –* (Джимбинов, 1983, р. 696);

– метафори, напр.: *Yet like a star, with glittering crest, / Self-poised in air thou seem'st to rest – / May peace come never to his nest / Who shall reprove thee! / **Sweet Flower!** for by that name at last / When all my reveries are past, / I call thee, and to that cleave fast, / **Sweet silent Creature!** / That breath'st with me in sun and air, / Do thou, as thou art wont, repair / My heart with gladness, and a share / Of thy meek nature!* (Eliot, 1910, с. 641).

Стилістично-марковані номінації пов'язані з експресивністю, емоційністю поетичного тексту й екстеріоризуються завдяки вербалізаторам поетичного мовчання, які,

зі свого боку, сприяють інтерпретації аксіологічного оцінювання, авторського бачення референтів, відтворення експресивно-емотивного потенціалу кодованих і декодованих текстів (Куліш, 2014). У межах моделі синонімічних зв'язків вербалізатор *silence* в англійській мові репрезентований низкою синонімів, пов'язаних між собою асоціативними зв'язками. Напр.: *nouns (silence; stillness (quiet); peace, hush, lull; muteness; solemn silence, awfulsilence, dead silence, deathlike silence), verbs (be silent; hold one's tongue (not speak), render silent; silence, still, hush; stifle, muffle, stop; muzzle, put to silence (render mute)), adjectives (silent; still, stilly; noiseless, soundless; hushed; mute., soft, solemn, awful, deathlike, silent as the grave; inaudible (faint)), adverbs (silently; sub silentio)* (Анохіна, 2008, Куліш, 2016). Що стосується синонімічного ряду в українській і російській мовах, то він репрезентований релевантними номінаціями типу: рос.: *молчок, безмолвие, тишина, тишь, затишье, спокойствие, покой, ни звука, глушина, беззвучие*, укр.: *тиша, спокій, німота, мовчанка*.

Синонімічні вербалізатори мовчання актуалізують емоційність, експресивність надлишково, за допомогою сталих та okazіональних виразів. Контекстуальне оточення є благодатним для семантизації внутрішніх вагань, нараторських роздумів і генерації метафоричної образності (Анохіна, 2008, с. 118). Експресивно подані лексичні повтори в екстеоріоризації силенціального ефекту в поетичних творах, напр.:

Англ.: *Ah! gentle may I lay me down, and gentle rest
my head,
And gentle sleep the sleep of death, and gentle hear the voice
Of him that walketh in the garden in the evening time.'*
(Longfellow, 1988, с. 156).

Рос.: *Ах, тихо бы улечься мне, и голову склонить,
И тихо смертным сном уснуть, и тихо слушать голос
Того, кто и в вечерний час не оставляет сад*
(Джимбинов, 1983, с. 27).

У зазначених прикладах такі лексичні повтори, як *gentle rest, gentle sleep, the sleep of death* інтерпретують у перекладі завдяки вербалізаторам мовчання *тихо смертным сном уснуть, тихо слушать голос, тихо голову склонить*. Асоціативний зв'язок тиші поданий на рівні компонентів спокій / смерть, що також належать до експресивних одиниць мовчання. Оцінка, емоція та експресія утворюють контекстуальну єдність.

Оказіоналізми як стилістично марковані одиниці також є окремим видом контекстуальних відповідників під час перекладу. На думку В. Н. Комісарова, «Нерегулярний, виключний спосіб перекладу одиниць оригіналу, який відповідає лише даному контексту, називається okazіональним відповідником» (Комиссаров, 1990, с. 141). Паралельно з лексемою *silence* наратори використовують для позначення мовчання прямі та непрямі номінації, що корелюють із силенціальним ефектом, напр.:

Англ.: *I would not talk, like Cornets –
I'd rather be the One
Raised softly to the Ceilings –
And out, and easy on* (Джимбинов 1983, с. 166).
Рос.: *Мне говорит как флейты?
Нет покоряясь им
Подняться тихо к потолку
Лететь как легкий дым* (Джимбинов, 1983, с. 167).

Інтерпретація перекладу майже релевантна поетиці Емілі Дікінсон. Особливої уваги заслуговує вживання синонімічних графічних знаків (подовженого тире), що також

корелюють із силенціальним ефектом, а також непрямих вербалізаторів тиші і мовчання, таких як *raised softly*, *I would not talk*, створюють неймовірно експресивну інтерпретацію поетичного твору.

Говорячи про nature silence, що є вторинним щодо людського мовчання (homo silence), варто зазначити, що воно позначено метафоричністю та персоніфікацією. Його номінації з'являються внаслідок семантичного зсуву «людське – природне мовчання» (Анохіна, 2008). Персоніфікація охоплює власне феномен тиші, предмети фауни та флори у вербальному просторі поетичного дискурсу, напр.:

Англ.: *The sun descending in the west,
The evening star does shine;
The birds are silent in their nest,
And I must seek for mine.
The moon, like a flower,
In heaven's high bower,
With silent delight*

Sits and smiles on the night (Lonffellow, 2008, с. 236).

Рос.: *Заходит солнце, и звезда
Сияет в вышине.
Не слышно песен из гнезда.
Пора уснуть и мне.
Луна цветком чудесным
В своем саду небесном
Глядит на мир, одетый в тьму,
И улыбается ему* (Джимбинов, 1983, с. 65).

Аналізуючи поетичні твори в оригіналі та перекладі, стає зрозумілим, що лексичний компонент *the birds are silent*, який екстеріоризує поетичний образ мовчання, інтерпретує перекладач завдяки лексичному компоненту *не слышно песен из гнезда*, у такий спосіб поет-перекладач

зберігає образ мовчання, але він вже втрачає свою персоніфікацію та експресивність, тоді як інший образ мовчання *with silent delight* взагалі не зберігається, але наділений персоніфікацією.

Висновки. Інтерпретація або тлумачення художнього тексту полягає в новому осмисленні твору, коли перекладач-митець застосовує та вводить нові компоненти, корективи та образи задля адекватного відтворення мови-оригіналу. Для перекладача це може стати поштовхом для мистецьких пошуків, поглиблення знань і розвинення естетичного почуття, оскільки інтерпретація – це варіант художнього сприйняття інваріанта. Можна із впевненістю зазначити, що у природі і практиці художньої інтерпретації лежить мистецтво.

Список літератури

1. Анохіна Т. О. Семантизація категорії мовчання в англomовному художньому дискурсі : (монографія) / Т. О. Анохіна. – Вінниця : Нова книга, 160 с.
2. Белова А. Д. Лингвистические аспекты аргументации / А. Д. Белова. – Київ : Астроя, 1997. – 310 с.
3. Джимбинов С. Б. Американская поэзия в русских переводах XIX–XX века / С. Б. Джимбинов. – Москва : Радуга, 1983. – 667 с.
4. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) / В. Н. Комиссаров. – Москва : Высшая школа, 1990. – 141 с.
5. Краснова Л. До проблеми аналізу та інтерпретації художнього твору / Л. Краснова. – Дрогобич : Вимір, 1997. – 147 с.
6. Куліш В. С. Поетичні образи мовчання в англomовному художньому дискурсі : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / В. С. Куліш ; Запорізький національний університет, 2016. – 212 с.

7. Куліш В. С. Авторська інтерпретація поетичних образів мовчання (на матеріалі поетичного дискурсу корелюючих мов) / В. С. Куліш // Матеріали Четвертої міжнародної конференції (22 березня 2014 року) «Когнітивно-прагматичні дослідження професійних дискурсів». – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2014. – С. 42–45.

8. Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту / В. А. Кухаренко. – Москва : Просвещение, 1988. – 192 с.

9. Радчук В. Д. Що таке інтерпретація? / В. Д. Радчук. – Київ : КНУ, 1997. – 207 с.

10. Eliot C. W. The Harvard Classics. English Poetry / Charles W. Eliot. – New York : P. F. Collier & Son Corporation, 1910. – Vol. I. – 463 p.

11. Eliot C. W. The Harvard Classics. English Poetry / Charles W. Eliot. – New York : P. F. Collier & Son Corporation, 1910. – Vol. II. – P. 475–943.

12. Lehman D. The Oxford Book of American Poetry / David Lehman. – Oxford : Oxford University Press, 2006. 1132 p.

13. Martin E. Selected Poems of Egbert Martin / Egbert Martin. – The Caribbean Press, 2010. – 87 p.

14. Moore T. The Complete Poems of Sir / T. Moore // Collected by Himself with Explanatory Notes. Biblioteca Virtual Universal, 2004. – 1164 p.

15. Tennyson L. A. Poems. The World's Poetry Archive / L. A. Tennyson, 2004. – 427 p.

16. Thomas Dylan. Collected Poems 1934–1952. Limpid Soft / Thomas Dylan. – 2012. – 434 p.

17. The Complete Poems of Henry Wadsworth Longfellow. Part III. Dodo Press, 2008. – 688 p.

*Діана Мовчан,
Сумський державний університет*

ЗВ'ЯЗОК ПРАГМАТИЧНОГО ЗНАЧЕННЯ АНТОНІМІВ З ЕМОТИВНО-ОЦІННИМ ЗНАЧЕННЯМ

Більшість слів викликають у свідомості мовця та слухача не лише денотат, а й містять емоції, оцінку, почуття, зумовлені цим предметом, дією, якістю тощо. Це твердження впливає із загальновідомого факту про наявність інформативного та емотивного компонента лексичного значення слова.

М. В. Нікітін вказує на розшарування значення слова на когнітивний і прагматичний компоненти. Водночас перший стосується інформації про факти навколишньої дійсності і унеможливорює їхнє суб'єктивне оцінювання. Його також називають пізнавальним, інтелектуальним, денотативним, іноді семантичним (у вузькому значенні цього терміна). Другий компонент значення співвідноситься з інформацією про оцінку переживанням зазначеного факту, суб'єктивною установкою індивіда на даний факт (Никитин, 2007).

Наявність у семантичній структурі слів емотивного та оцінного компонентів дозволяє ідентифікувати такі лексеми, як «прагматичні слова». Крім денотативних характеристик, вони містять ще й компоненти емоційного чи оцінного ставлення до денотативної частини лексичного значення слова (Шаховский, 2008).

Унаслідок цього утворюються прагмеми. Прагмема – слово з яскраво вираженим прагматичним компонентом змісту. Слова можуть бути близькими, навіть тотожними за семантичним змістом, але розрізнятися прагматичним компонентом. Прагмема розглядається в єдності семантико-прагматичного і функціонального підходів, відображає взаємозв'язок мови і мовлення, враховує прагматичні си-

туації і прагматичні параметри мовної одиниці в мовленні. Прагмема демонструє відношення між змістом і його реалізацією (Бацевич, 2011, с. 253).

Суть оцінювання проявляється в її двосторонній спрямованості: на позитивне та негативне. Мовний знак із оцінним значенням в акті комунікації викликає в того, хто сприймає інформацію, відповідне ціннісно-оцінювальне ставлення (Мовчан, 2010, с. 208).

Оцінювання та антонімія є генетично взаємопов'язаними явищами, джерелом яких є вибіркова зацікавленість, тобто спроможність людської свідомості концентруватися на предметах навколишньої дійсності, що мають протилежну природу (Мовчан, 2010, с. 208).

Факт оцінювання уможливорює виникнення антонімічних зв'язків, оскільки:

– в основі антонімії лежить властивість людської свідомості оцінювати одне і те саме явище (властивість, факт) залежно від ситуації, а також від індивідуальних характеристик того, хто оцінює (*'gut – schlecht'*; *'gross – klein'*; *'schön – hässlich'*);

– для антонімії обов'язковим є поєднання у значенні слова порівняння та норми (якщо мова йде про контрарний тип протилежності між поняттями, що становлять основу антонімічних зв'язків) (*'die Vollkommenheit – (die Minderwertigkeit) – die Schlechtigkeit'*) (Мовчан, 2010, с. 208).

Вираження оцінки є сигналом прояву емоційного стану мовця, експліцитної вказівки на розподіл його симпатій та антипатій (Мовчан, 2010, с. 208): *'die Heldenbrust (+) – die Hühnerbrust (-)'*; *'der Notfreund (+) – der Glücksfreund (-)'*; *'der Deutschenfreund (+) – der Deutschenhasser (-)'*; *'die Kultursprache (+) – die Primitivsprache (-)'*; *'die Schöne (+) – die Vogelscheuche (-)'* тощо.

На відміну від психології, у лінгвістиці спостерігається неоднозначність у вирішенні питання про співвідношення емоції та оцінки. З одного боку, емотивність та оцінність розглядаються як дві абсолютно незалежні одна від одної категорії. З іншого боку, між категоріями «емоція» та «оцінка» існує односторонній зв'язок: емотивність завжди передбачає оцінність, але не навпаки (Шаховский, 2008). У цьому плані можна відзначити оцінні підстави емоцій.

Ми вважаємо, що оцінність є складовою емотивності. Людина, яка говорить, проявляючи емоцію, насамперед намагається передати своє ставлення до предмета мовлення. Переживаючи емоцію, індивід асоціює її із позитивною або негативною оцінкою (Мовчан, 2010, с. 208). «Оцінка міститься всюди, де відбувається зіткнення суб'єкта пізнання з об'єктивним світом» (Колшанский, 2005, с. 150).

Категорії «емоція» та «оцінка» у складі лексичного значення антонімів можуть мати як інгерентний, так і адгерентний характер. У слів-антонімів із прозорою емотивно-оцінною семантикою уже є відповідні оцінні семи, наприклад: *'das Gute – das Böse'*, *'das Heil – das Unheil'*; *'die Herzigkeit – die Herzlosigkeit'*; *'die Schönheit – die Hässlichkeit'*; *'der Wohlgeruch – der Übelgeruch'* (Мовчан, 2010, с. 208). Наведення конотативних сем із метою створення оказіонального антонімічного смислу відбувається в тому разі, коли семантичні ознаки «емоція» та «оцінка» мають суб'єктивний характер (Мовчан, 2010, с. 208). Це означає, що конотативні семи можуть бути факультативно наведені у значенні будь-якого слова. Зазвичай автономна ознака «оцінка» та «емоція» передбачає обов'язкову контекстуальну конкретизацію. Ситуація та контекст повністю визначає ту чи іншу оцінність слів і їхній емоційний заряд (Мовчан, 2010, с. 208):

«Schnier», sagte er ärgerlich, «ich glaube trotz allem, dass Sie ein guter Clown sind – aber von Theologie verstehen Sie nichts“.

«Soviel verstehe ich aber davon», sagte ich, «dass Ihr **Katholiken** einem **Ungläubigen** wie mir gegenüber so hart seid wie die Juden gegenüber den Christen, die Christen gegenüber den Heiden» (Böll H. «Ansichten eines Clowns», S. 156).

Передумовою сприйняття в цьому контексті слова ‘Katholiken’ антиподом лексичної одиниці ‘Ungläubiger’ слугує наведення у структурі його значення зневажливо-негативної семи «нетерпимість».

Der Erwählte ist ein Fabrikant aus Lübeck – nein, nicht Marzipan; im Gegenteil: Fischkonserven! (H. Kosalik. «Promenadendeck», S. 304).

Суб’єктивне емотивно-оцінне ставлення мовця до предмета мовлення передається внаслідок наведення в семантичних структурах метонімізованих лексем ‘Marzipan – Fischkonserven’ конотативних сем «вишуканий, солодкий, ніжний на смак – банальний, нецікавий». Такий семантичний процес сприяє створенню ефекту семантичної насиченості висловлювання (Мовчан, 2010, с. 208).

«Sie mochte starke Gewürze nicht, er dagegen mochte alles stark gewürzt – das gab schon gleich Schwierigkeiten, weil ich meistens alles zweimal würzen musste: für sie laff, für ihn stark; es kam dann drauf hinaus, dass er später alles am Tisch eigenhändig nachwürzte; schon als Junge war er im Dorf dafür bekannt, dass man ihm eher mit einer eingelegten **Gurke** als mit einem Stück **Kuchen** eine Freude machen konnte» (H. Böll, «Gruppenbild mit Dame», S. 63).

Аналіз семантичної структури слів ‘Gurke’ та ‘Kuchen’ дозволяє стверджувати, що наведення сем, що співвідносяться за принципом «гострий, пряний – солодкий (смак)», створює передумову для їхнього протиставлення. Прагматична значущість контекстуальних антонімів

‘*Gurke – Kuchen*’ виникає на базі емотивного компонента їхньої семантики. Так, абстрактні поняття набувають окреслених експресивних рис на тлі протилежних ознак.

Емотивно-оцінну конотацію, завдяки якій нам вдалося кваліфікувати вищенаведені приклади протиставлень іменників як okazіональні антоніми, втілюють у межах того чи іншого контексту. Вона надає словам статусу прагматично маркованих одиниць, дає їм можливість реалізовувати в мовленні той чи інший тип прагматичного значення. Будучи прямо пов’язаними із суб’єктом мовлення та відображаючи його смаки та інтереси, okazіональні антоніми вживають у висловлюваннях, які відповідають ситуації вибору (ухвалення рішення) та спонукання до дії. Розмежовуючи позитивну та негативну зони семантичного поля оцінки, антонімічні пари підпорядковані комунікативній меті мовленнєвого акту, яка програмує дії адресата.

Дослідження okazіональних антонімів як засобів створення емоційного змісту висловлювання продемонструвало, що їхній емотивно-оцінний потенціал має різні витоки, а саме: 1) емоційний стан суб’єкта, який вживає такі номінативні одиниці; 2) конотемна структура самих okazіональних антонімів; 3) асоціативні зв’язки, на основі яких виникають okazіональні антонімічні опозиції.

Okazіональні антоніми демонструють альтернативний спосіб передавання інформації, який ґрунтується на інтеграції вербальних знань із досвідом, фонових знаннях комунікантів, їхній комунікативній компетенції, і сприяє оптимізації комунікативної взаємодії та взаєморозуміння.

Список літератури

1. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної прагматики : підруч. / Ф. С. Бацевич. – Київ : Академія, 2011. – 304 с.

2. Колшанский Г. В. Соотношение субъективных и объективных факторов в языке / Г. В. Колшанский. – Москва : URSS : КомКнига, 2005. – 232 с.

3. Мовчан Д. В. Оказіональна форма реалізації прагматичного потенціалу антонімів (на матеріалі іменників сучасної німецької мови) / Д. В. Мовчан // Нова філологія. – 2010. – № 38. – С. 204–209.

4. Никитин М. В. Курс лингвистической семантики / М. В. Никитин. – Санкт-Петербург : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2007. – 819 с.

5. Шаховский В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка / В. И. Шаховский. – Москва : ЛКИ, 2008. – 208 с.

6. Böll H. Ansichten eines Clowns / H. Böll. – Köln : Kiepenheuer und Witsch Verlag, 1963. – 307 s.

7. Böll H. Gruppenbild mit Dame / H. Böll. – Köln : Kiepenheuer und Witsch Verlag, 1971. – 374 s.

8. Kosalik H. G. Promenadendeck / H. G. Kosalik. – München : Branvalet Verlag, 1985. – 480 s.

*Марина Черник,
Сумський державний університет*

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЗНАКОВОЇ ПРИРОДИ МИСТЕЦТВА

Різні види мистецтва як незалежні саморегульовані системи є частиною концептуальної картини світу, яка відтворює навколишню дійсність за допомогою знаків. Цілісна реалізація творів мистецтва, які мають потенціал до інтерпретації засобами мовного коду, становить сукупність художніх елементів із їхнім семантичним багатством і різноманіттям.

Семіотика як міждисциплінарна наука про знакові системи ґрунтується на понятті знака – мінімальної інформативної одиниці знакової системи. Від початку науку про семіотику здебільшого застосовували до природної мови – фундаментальної, універсальної знакової системи. Згодом семіотика стає супердисципліною і вивчає культуру як спеціальну мову, знакову систему. Унаслідок цього з'явилася семіотика реклами, шахів, мистецтва, моди, людської поведінки тощо (Степанов, 2016, с. 47).

Досліджуючи семіотичні концепції мови, А. С. Силінська визначає такі їхні відмітні риси: 1) усяка діяльність людини позначена знаковістю, символічністю; мислення людини має винятково знакову форму; 2) вербальна мова є зразком для інших семіотичних систем, на основі якого формується семіотика будь-якої діяльності людини (Силінская, 2011, с. 57). Знакова природа притаманна й мистецтву як виду людської діяльності. Знакові системи є моделлю навколишнього світу, створеною на основі пізнавальної та практичної діяльності людей (Dobrian).

Гомогенна природа породження та сприйняття мовної й мистецької знакових систем дає підстави для спроб перекладати різні види мистецтва засобами мовного коду. У базовому визначенні перекладу – це процес передавання мовленнєвого утворення однією мовою засобами іншої мови. Якщо поняття «мова» замінити на «знакову систему», то отримаємо: переклад – це процес передавання інформації, вираженої за допомогою однієї знакової системи засобами іншої знакової системи. Попри те, що засоби вираження досліджуваних знакових систем досить різні, спроби таких інтерпретацій існують (Черник, 2017, с. 50).

У сучасній семіотиці поняття тексту дедалі частіше виходить за межі аналізу лише мовних структур. Існує думка, що текст – це будь-яка знакова структура з цілісним значенням. А отже, текстом можна назвати мистецькі ар-

тефакти, зокрема музику, живопис, хореографію, кінематограф, фотографію, архітектуру тощо. Твори мистецтва отожнюють із текстами, виявляючи в них такі характеристики знакових структур, як цілісність, зв'язність елементів і формально-змістовну єдність (Елина, 2003, с. 102).

Комунікативно-діяльнісна природа сприйняття тексту в дослідженнях В. А. Маслової ґрунтується на гіпотезі, що «читач, сприймаючи вірш, вступає з ним у діалог і накладає на нього власну схему змісту, що дозволяє йому побачити в цьому тексті щось своє» (Маслова, 2004, с. 36). Те саме спостерігаємо і в мистецтві: митець викладає певний зміст, виконавець передає його, а реципієнт сприймає. Передумовою взаємодії цих учасників мистецької комунікації є наявність фонових знань. Сприйняття змісту може бути різним, але емоційне забарвлення комунікативної ситуації і загальне враження від рецепції твору мистецтва зазвичай є досить цілісним і детермінованим (у музиці – мажор / мінор, у живописі – позитивне / негативне враження).

Н. Б. Мечковська і О. Є. Бразговська, досліджуючи семіотику музики, беруть за основу схему аналізу природної мови, застосовуючи до музики класифікацію знаків Ч. Пірса з теорії семіотики (Мечковская, 2002; Бразговская, 2008, с. 88).

Ікони за допомогою звучання експлікують психологічні процеси й відчуття. Індокси у звучанні візуалізують предметність довкілля, як-от актуалізація птахів за допомогою метонімічних звукових ознак руху крил або щебетання (Мечковская, 2002). О. Є. Бразговська відзначає про індексально-іконічні знаки в симфонічному циклі «Карнавал тварин» К. Сен-Санса (наприклад, у «Акваріумі» у звучанні спостерігаємо семантизацію зображення мерехтливих риб) і в циклі П. Чайковського «Дитячий альбом»,

де є референції на ситуації з дитинства (наприклад, «Нова лялька») (Бразговская, 2008, с. 88).

Символи – це конвенціональні понятійні знаки, які часто є хрестоматійними цитатами й парафразами, створені на основі емоційно-тематичних і жанрово-стилістичних асоціацій. Прикладом знаків-символів є словесні знаки, що входять до складу музичних творів і актуалізують такі елементи словесної реалізації музичних реалій, як назви музичних творів; передмови до них, написані або підібрані композиторами; тексти пісенних творів; вербальні примітки автора в нотних партитурах, наприклад, позначки італійською мовою для визначення динаміки гучності виконання: *piano* (*p*) – тихо, *mezzo-piano* (*mp*) – помірно тихо, *pianissimo* (*pp*) – дуже тихо, *piano pianissimo* (*ppp*) – найтихіше; *diminuendo* або *decrescendo* (>) – поступове слабшання) (Мечковская, 2002). Знаки-символи містять певні повідомлення як музикантам, так і реципієнтам, які знають коди музичної мови. Наприклад, у музичному «словнику пристрастей» XVIII століття подані музичні знаки-символи на позначення близько двадцяти абстрактних об'єктів (*образ Богоматері*) та емоційних станів (*блаженство, скорбота, страждання Христа на хресті*), виражені музичними фігурами (Бразговская, 2008, с. 89).

Музичні фігури конвенціонально пов'язані з певними референтами на різних морфологічних рівнях актуалізації музичного твору. До таких рівнів належать: 1) ноти (у музичній гамі сім нот, так само як і в спектрі сім кольорів, з ними асоціюють і сім космічних променів, які є основою космосу; буддисти символіку нот пов'язують із небесними тілами: «до» – Юпітер, «ре» – Марс, «мі» – Сонце тощо (Енциклопедія символів)); 2) інтервали (за звучанням інтерпретуються такими значеннями: *tonic* (прима) – *neutral*; *minor second* (мала секунда) – *anguish*; *major second* (велика секунда) – *pleasure*; *minor third* (мала терція) – *tragedy* то-

що. (Cooke, 1990, с. 104)); 3) акорди (наприклад, квартакорд, що складається з нот до, ре, мі, фа, інтерпретують як сполучну ланку між землею і небом); 4) тональності (грецькі тональності асоціюють із планетами й етосом: наприклад, гіподорійська сі-тональність – *Сонце (захопленість)*, змішана лідійська фа-тональність – *Місяць (меланхолія)*, дорійська мі-тональність – *Марс (суворість)* (Енциклопедія символів).

Музичні інтервали інтерпретують за емоційним значенням, ґрунтуючись на їхніх квантитативних аспектах вираження. В українській мові назви інтервалів утворюють із числівників латинською мовою, в англійській – з порядкових числівників англійською мовою. Величина музичного інтервалу залежить від кількості музичних ступенів від основи до вершини. Існують такі емоційні значення інтервалів: tonic (прима) – *neutral, finality*; minor second (мала секунда) – *anguish, finality*; major second (велика секунда) – *longing, pleasure, finality*; minor third (мала терція) – *stoic acceptance, tragedy*; major third (велика терція) – *joy*; normal fourth (чиста кварта) – *pathos, neutral*; sharp fourth (збільшена кварта, зменшена квінта) – *devilish inimical forces*; dominant (чиста квінта) – *neutral, intermediacy*; minor sixth (мала секста) – *anguish, non-finality*; major sixth (велика секста) – *pleasurable longing, non-finality*; minor seventh (мала септима) – *mournfulness*; major seventh (велика септима) – *violent longing, aspiration, non-finality* (Cooke, 1990, с. 104).

У мові й музиці на рівні з вербальними засобами комунікації застосовують і невербальні: у мові вони актуалізуються мовчанням (silence), а в музиці – паузами (rests). Такі перерви комунікативної діяльності актуалізують поняття силенціального ефекту, а отже, мають свою семантику і є психологічно релевантними й комунікативно-прагматичними (Швачко, 2012, с. 90). Музичні паузи інте-

інтерпретують так: *aposiopesis* – генеральна пауза (асоціюють із вічністю); *suspi-ratio* – паузи-зітхання (для зображення афектів туги); *tnesis* – розривання слів паузами (для передавання страху) (Kwiatkowska, 1997, с. 337).

У зображальному мистецтві виявити формальну елементарну одиницю складно, оскільки сприйняття творів живопису є цілісним. Фігури, лінії, колір не містять у собі конкретного знака й позбавлені референта; попри те, що між ними є певні формальні відношення, окремо їхнє значення не інтерпретують. У живописі такими фігурами є кольорові плями, фрагменти ліній, елементи зображення. Вони формально виокремлюються, однак набувають значення лише цілісно, становлячи знак-зображення (Елина, 2003, с. 105).

За Ч. Пірсом живопис відносять до іконічних знаків, оскільки для нього характерне відповідне сприйняття знака та його об'єкта. В іконічних знаках форма й значення комбінуються і транслюють значення денотата, відображаючи його. У зображальному мистецтві матеріальна субстанція іконічного знака інтегрує форму й матеріал (Елина, 2003, с. 103–104).

Іконічні знаки уособлюють предметний світ, сповнений символікою смислів і значень. На початковому етапі сприйняття живопису передбачає споглядання іконічного знака, який рефлексує навколишній світ. Наступний етап сприйняття твору живопису – інтерпретація його глибинних інтенцій.

Прикладом символічної семіотики живопису є картина Рембрандта «Повернення блудного сина». Обличчя сина, який упав перед батьком на коліна, на ній не видно, проте символізм розкаяння інтерпретується з найдрібніших деталей – як-от іконічний знак пошарпаного вбрання сина зі світловими потоками, спрямованими не зовні, а з глибини.

Матеріальна субстанція складок на одязі набуває духовної сутності й стає символом духовних змін людини.

В іконописанні, де фігури наділяють значеннями, іконічні знаки досить часто трансформуються в символічні. Протиставляючи небесне й земне, іконописці змінюють пропорції й порушують перспективи. Наприклад, зворотна перспектива та однорідний фон наче наближують реципієнта до зображених образів святих, які займають більшу частину простору ікони з акцентом на обличчі. З метою надання візуальної легкості й натхненності тіло біблійних персонажів зазвичай зображують витягнутим. Предметному світу в іконописанні приділяють менше уваги, але символізм також простежується: наприклад, гора є символом шляху людини до Бога, дуб інтерпретують як вічне життя, чаша й виноградна лоза означають спокутувальну жертву Христа, голуб – символ Духа Святого.

Картина Леонардо да Вінчі «Тамна вечеря» є прикладом поєднання різних видів мистецтва: комп'ютерний технік Джованні Марія Пала виявив на ній зашифровану мелодію. Якщо на картину накласти нотний стан, то шматки хліба на столі й руки апостолів інтерпретуються в ноти. На думку фахівців, бездоганна гармонія цієї мелодії на картині випадковою бути не може.

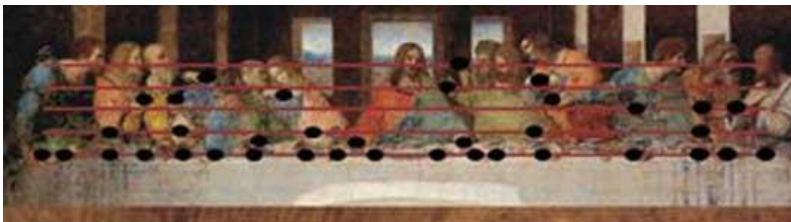

Рисунок 1 – Нотний стан, накладений на картину Леонардо да Вінчі «Тамна вечеря»

Отже, феномен мистецтва як складна семантизована система актуалізується завдяки комбінації й інтерпретації

знаків. Адгерентність мовної й мистецької семиотичних систем дає підстави для аналізу й подальших спроб інтерпретувати знакову природу мистецтва, спираючись на мовознавчі теорії й принципи аналізу мовних явищ.

Список літератури

1. Бразговская Е. Е. Языки и коды. Введение в семиотику культуры / Е. Е. Бразговская. – Пермь : Пермский гос. пед. университет, 2008. 201 с.

2. Елина Е. А. Произведение изобразительного искусства как текст [Электронный ресурс] / Е. А. Елина // Язык, сознание, коммуникация. – Режим доступа : http://www.philol.msu.ru/~slavphil/books/jsk_25_07jelina.pdf.

3. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика : учебное пособие / В. А. Маслова. – Минск : ТетраСистемс, 2004. – 256 с.

4. Мечковская Н. Б. Искусства в свете семиотики: филогенез и типология художественных языков человечества [Электронный ресурс] / Н. Б. Мечковская // *Respectus Philologicus*. – 2002. – № 2 (7). – Режим доступа : <http://filologija.vukhf.lt/2-7/mechkovskaja.htm>.

5. Музыка [Электронный ресурс] // Энциклопедия символов. – Режим доступа : <http://symbols.ru/articles/muzyka4067.html/2/>.

6. Силинская А. С. Проблема интерпретации музыкального языка в современной философии / А. С. Силинская // *Вестник Томского государственного университета. Культурология и искусствоведение*. – 2011. – № 3. – С. 56–60.

7. Степанов Ю. С. Семиотика: Антология / Ю. С. Степанов. – Москва : Ленанд, 2016. – 168 с.

8. Черник М. В. Номінативно-стилістичні та комунікативно-дискурсивні параметри актуалізації феномену мистецтва (на матеріалі англомовних художніх текстів) :

дис. канд. філол. наук: 10.02.04 / М. В. Черник. – Суми ; Запоріжжя, 2017. – 264 с.

9. Швачко С. О. Сяйво забутих слів : монографія / С. О. Швачко. – Суми : Сумський державний університет, 2012. – 107 с.

10. Cooke D. Language of music / D. Cooke. – London, 1990. – 304 p.

11. Dobrian C. Music and Language [Електронний ресурс] / С. Dobrian. – Режим доступу : <http://music.arts.uci.edu/dobrian/CD.music.lang.htm>.

12. Kwiatkowska A. Silence across modalities / A. Kwiatkowska // Silence: interdisciplinary perspectives / A. Jaworski. – Berlin ; New York : Mouton de Gruyter, 1997. – P. 329–339.

*Галина Чуланова,
Сумський державний університет*

ПЕРЕДАННЯ ЕМОТИВНОСТІ НА ФОНЕТИКО-МОРФОЛОГІЧНОМУ РІВНІ

Суперечки про емотивність тривають і сьогодні, але загальновизнаним у сучасному мовознавстві є той факт, що дослідження цього феномену не може обмежуватися традиційними одиницями мови. Багато питань, пов'язаних із вивченням динаміки емотивного значення, емотивної валентності, емотивної комунікації та прагматики, виявляються невирішеними на фонетико-морфологічному, лексичному й синтаксичному мовних рівнях. Сучасна тенденція в лінгвістиці до збільшення одиниць дослідження та розширення предмета вивчення завдяки залученню дедалі більшої кількості екстралінгвістичних чинників робить доцільним дослідження емотивних явищ у контексті одиниць більш високого рівня. Вивчення особливостей функ-

ціонування лінгвістичної категорії емотивності в тексті є актуальним для лінгвістики емоцій і текстолінгвістики. Здатність текстів викликати переживання змісту, робити приємність, хвилювати, впливати завжди визнавалася їхньою іманентною якістю.

Об'єктом дослідження є малоформатний англомовний рекламний текст, предметом – функціонування різнорівневих прагмалінгвістичних засобів вираження емоцій на фонетико-морфологічному рівні.

Вагомою складовою життя людини є її емоційна складова. Емоції (фр. *émotion* від лат. *emovere* «збуджувати, хвилювати») – одна з форм відображення світу, що означає душевні переживання, хвилювання, почуття [8, с. 162]; «специфічна, своєрідна форма когніції, відображення та оцінки дійсності, що оточує людину» [5, с. 561].

Можна беззаперечно констатувати, що емоції є наскрізним елементом усіх сторін життя людини [2, с. 20; 12, с. 218], зачіпають почуття і досвід, фізіологію та поведінку, створюють основну мотиваційну систему людського існування. Емоції визначають якість нашого життя. Під їхнім впливом ми можемо виконувати дії, які будуть здаватися нам обґрунтованими і доречними.

Багатогранність емоцій відбивається, наприклад, у таких явищах, як емоційні стани, що пов'язані з внутрішніми хвилюваннями, але не мають зовнішнього прояву [6, с. 203], або емоційні реакції, які викликають подальшу зовнішню реакцію. Найбільше розкриваються людські емоції у процесі спілкування. Вивчення природи емоцій важливе як із погляду людини «для себе», тобто для розуміння та усвідомлення своєї сутності, так і для «інших». Вираження емоцій означає адаптацію до психологічного образу співрозмовника та до комунікативної ситуації загалом [9, с. 10]. Комунікуючи, ми намагаємося отримати емоційно-відповідь нашого візаві. Отже, під час вивчення емоцій нас

більше цікавить позиція адресата, але позиція адресанта, відповідно, не менш значуща. Оскільки емоції можуть і викликатися, і передаватися саме засобами мови та мовленням, емоційне самовираження безпосередньо пов'язане з мовою.

Емотивність – це мовний рівень вираження емоцій, тоді як емоція – психологічна категорія їхнього вираження. Емотивність є «іманентно притаманною мові семантичною властивістю вираження емоційності як факту психіки системою своїх засобів» [10, с. 45]; здатністю мовних одиниць виражати емоційне ставлення і стан того, хто говорить [1, с. 9]; «емоційністю у мовному відбитті, тобто чуттєвою оцінкою об'єкта, вираженням мовними засобами почуттів, настроїв, переживань людини» [4, с. 208]. Отже, ми розглядаємо емоційність як природну властивість людини, за якої прояв емоції може мати характер як незапланованої дії (формування прагматики висловлювань), так і запланованої демонстрації (емотивність).

Емоції створюють первинну оцінку рекламного повідомлення, тому текст реклами має бути влучним, компресованим та емоційно забарвленим. Якщо рекламний текст не має в собі емоційної нотки, яка віддзеркалиться позитивними емоціями в душі реципієнта, останній навряд чи відгукнеться бажанням придбати рекламований товар. З метою створення таких оригінальних і цікавих текстів рекламісти використовують найрізноманітніші виразні засоби мови [7, с. 194]. Емотивність має категоріальний статус на різних рівнях мовної системи: фонетико-морфологічному, лексичному та синтаксичному.

Типовою ознакою емоційної мови є повтор, якому властива підсилювально-видільна функція. Повтор розглядається як спосіб фіксації уваги, як особливий детермінований елемент, що характеризується значним прагматичним потенціалом [3, с. 66]. Якщо розглядати прагматичну

функцію повторів, вона полягає в емоційно-емфатичному виділенні інформації, яка є цікавою, корисною, значущою для конкретного реципієнта. Використання повторів у текстах реклами можна пояснити їхньою здатністю повернути суб'єкта до найбільш корисної інформації. Для цього текст повинен мати риси яскравості, значущості та емоційності. Аналіз рекламних текстів виявив використання експліцитних та імпліцитних повторів на фонетико-морфологічному та лексико-синтаксичному рівнях (табл. 1). Експліцитний повтор безпосередньо впливає на адресата. У разі імпліцитного повтору вплив виявляється на підсвідомому рівні.

Таблиця 1 – Структурно-семантична класифікація повторів

Повтор	Фонетико-морфологічний повтор	Лексико-синтаксичний повтор
Експліцитний	Звуковий. Кореневий. Афіксальний. Граматичної форми	Простий лексичний. Синтаксичний паралелізм
Імпліцитний	Морфологічного значення	Синонімічний. Антонімічний

На фонетико-морфологічному рівні ми виявили функціонування таких видів повторів: звуковий, морфемний, граматичних форм.

Фонетичний ритм. Під фонетичним ритмом йдеться про повтор звуків через певні проміжки, що надає ритмічної організації рекламному тексту, на який людина емоційно резонує своїм бажанням придбати рекламовану продукцію. Це демонструє ефективність звукового повтору під час донесення рекламної інформації до адресата [3, с. 67]:

«Crackling authenticity... Cunningly conceived... Connelly joins the top rank of a new generation of crime writers.» – *Los Angeles Times Book Review* [14];

«Howatch writes thrillers of the heart and mind... You'll want to have tea with this wise, witty woman.» – *Publishers Weekly* [22];

«Kellerman is endlessly entertaining and a wonderfully witty writer.» – *Daily Mail* [23];

«Full of warmth, wisdom and wit». – *The Field* [19].

Ритміко-інтонаційна упорядкованість підкорює аудиторію, впливає на її стан і заряджає відповідними емоціями.

Морфемні повтори. Під ними йдеться про кореневі та афіксальні повтори. Кореневий повтор – це засіб збереження тематичної цілісності рекламного тексту, головною функцією якого є психологічний вплив на адресата за допомогою утримання зацікавленості реципієнта темою повідомлення:

«Hell hath no fury like a Fury scorned... readable and fast-paced, readers will love it.» – *Detroit News* [24];

«Terrifying... King is a terrific storyteller!» – *San Francisco Chronicle* [24];

«... a chronicle of surprising triumphs, written in language that is always itself triumphant.» – *Mary Gordon, author of Schindler's List* [27];

«Read this book, dear readers, read and be satisfied.» – *Library Journalist* [21].

Звернення до читачів використане в рекламних текстах не випадкове, результатом є підвищення логічності подання інформації та підвищення прагматичної ефективності тексту.

Кореневий повтор також реалізується в межах значень, що характеризують протилежні якості об'єкта:

«Francis puts real people into unreal situations... He appeals to our brains as well as our emotions.» – The Virginian-Pilot and Ledger-Star [17].

Однак кореневий повтор не є поширеним прийомом привертання уваги реципієнтів – цей вид повтору трапляється в 5,8 % текстів.

Основою атракції можуть бути фонетичні збіги в кінці слова. Дослідження продемонструвало, що найбільш уживаними в рекламних текстах є суфікси: *-ing, -ic, -y, -ence/ance*:

«A strikingly simple debut... At once thought-provoking and exciting, offering proof of its author's talent.» – Baltimore City Paper [28];

«Absorbing, exhilarating because of its exciting plot... Engrossing... Endearing...» – The Seattle Times [13];

«The Sparrow tackles a difficult subject with grace, intelligence and elegance.» – San Francisco Chronicle [28];

«Funny, witty, and occasionally steamy...» – Dallas Morning News [16].

Певний збалансований ритм висловлювання є результатом суфіксального повтору. Аналіз рекламних текстів свідчить про те, що морфемний повтор є характерною рисою переліку. Навмисне зближення співзвучних слів створює звукову гармонію, що найбільш повно відповідає змісту-наміру рекламного тексту. Зближення співзвучних слів робить текст виразнішим і переконливішим, є засобом досягнення прагматичного ефекту.

Продовжуючи намічену лінію дослідження, доцільно звернутися до граматичної морфології, яка в англійській мові охоплює всю сукупність граматичних морфем, граматичних категорій і пов'язаних із ними категоріальних форм. Узагальнені граматичні значення принципово відмінні від лексичних значень слів.

Граматичний час може бути підпорядкований метасеміотичним завданням висловлювання [11]. Так, у рекламному тексті важливі не лише граматичні значення й ознаки (*Present Continuous, 1st Person Singular, Active Voice, etc.*), а й метасеміотичні конотації на векторі штучного використання співзвучних слів у паралельних синтаксичних конструкціях, що надає рекламі відповідного яскравого забарвлення:

«*I am willing to advise you this book, I am wanting to recommend it to you.*» – *Andrew Brown, Sunday Express* [23].

Повтор граматичних форм розглядаємо також як і основний спосіб забезпечення формальної зв'язаності тексту. Релевантним у межах дослідження рекламних текстів є вивчення повтору дієслівних форм, а саме: видочасових та аспектних форм дієслова. Характерним для рекламних текстів є використання Present Simple як форми, яка констатує факти реальної дійсності [11]:

«*Plot of Moonlight Mile flies at you fast, turns you inside out and sinks its hooks into you for keeps.*» – *Chicago Tribune* [25];

«*Julie Garwood takes her unique voice and talent and moves into this genre. Heartbreaker establishes that Mrs. Garwood has quite a flair for intrigue and suspense.*» – *Romantic Times* [18];

«*Not all good things come in small packages. If you like books that are big, Edward Rutherford is your man. He writes wonderful sagas.*» – *Seattle Times* [29].

В останньому рекламному тексті використання форми Present Simple свідчить про постійні звички, пристрасті читачів і підкреслює той факт, що Едвард Рузерфорд завжди писав, пише й писатиме саги, не зраджуючи цьому жанру. Завдяки використанню форми Present Simple адресат відчуває постійність, упевненість і вірність традиціям.

Повторне використання форми Present Simple обумовлене прагматичною установкою тексту.

Стереотипним явищем у межах парадигми рекламних текстів є використання форми Future Simple з відтінком обіцянки:

«The series will provide slapstick comedy for your head that will make you laugh until your ribs ache.» – Kingston Observer [18];

«So humorous and real that readers will be hooked after the first page... You will not want to put this book down.» – Library Media Connection [31].

Повтор форми Future Simple допомагає психологічно впливати на адресата. Багаторазове використання цієї форми свідчить про усвідомлений намір адресанта психологічно впливати на адресата за допомогою граматичних засобів. Лексичні повтори часто супроводжують повтори граматичних категорій:

«The fun in Eleven on Top is extended to all phases of Stephanie's life... finding out what is most important to this sexy woman will lead you down a path filled with tongue-in-cheek humor that may have you laughing out loud. The surprise ending will amaze you... an unmistakable writing style that is sure to please once again.» – Shelf Life [16].

Аналіз низки рекламних текстів свідчить про використання форм Passive Voice і Participle I, II:

«Superb, engrossing suspense... The reader is touched and involved and caught up in the terror». – Phyllis A. Whitney [20];

«Compelling, rich, astonishing, and ultimately satisfying...» – Times Free Press [15];

«There is something great in Beloved: a play of human voices, consciously exalted, perversely stressed, yet holding true. It gets you.» – The New Yorker [26];

«A superbly crafted, wonderfully written first novel... an absolutely first-rate book.» – *Library Journal* [30].

Наслідком використання Participle I, II є максимальна компресія інформації, спрямована на підвищення інформативності тексту. Функціонування цих форм також служить створенню певного ритму, що полегшує процес сприйняття рекламних текстів.

Результати аналізу функціонування категорії повтору на фонеморфологічному рівні в текстах-регулятивах наведені в таблиці 2.

Таблиця 2 – Частотні характеристики повтору на фонетико-морфологічному рівні в рекламних текстах

Вид повтору		Частотність використання, %
Морфемний	Афіксальний	23,3
	Кореневий	4,6
Граматичної форми	Present Simple	36,2
	Participle I	18,5
	Future simple	9,1
	Participle II	7,4
	Passive Voice	0,9
Разом	–	100

Найбільш поширеними видами повторів на фонетико-морфологічному рівні в досліджуваних нами рекламних текстах є повтор афіксальної морфеми та повтор дієслівних форм Present / Future Simple, Participle I, II.

Отже, показовою властивістю рекламних повідомлень є їхнє емоційне навантаження, а саме – здатність впливати на емоційний і психічний стан реципієнта, задаючи алгоритм поведінки, що обумовлює експлікацію мовних засобів. Емотивність рекламних текстів має категоріальний статус і реалізується на фонетико-морфологічному,

лексичному, синтаксичному рівнях мовної системи. Перспективним вважаємо розгляд емотивності на лексичному і синтаксичному рівнях.

Список літератури

1. Илинская А. С. Грамматические маркеры эмоциональности в английском языке : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : 10.02.04 / А. С. Илинская. – Барнаул, 2007. – 21 с.

2. Киселюк Н. П. Вербальні та невербальні засоби актуалізації емоційного стану радості в художньому дискурсі (на матеріалі англomовної прози ХХ–ХХІ століть) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Н. П. Киселюк. – Луцьк, 2008. – 237 с.

3. Крутько Т. В. Англomовна реклама у віртуальному просторі : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Т. В. Крутько. – Рівне, 2006. – 218 с.

4. Кунин А. В. Курс фразеології сучасного англійського мови / А. В. Кунин. – Дубна : Фенікс+, 2005. – 488 с.

5. Мокрова О. Р. Полистатусная презентация категории эмотивности в эмотиологии / О. Р. Мокрова // Вестник Башкирского университета. – Уфа, 2008. – Т. 13, № 3. – С. 559–561.

6. Мотрук Т. О. Емоційні стани особистості як психологічний феномен / Т. О. Мотрук // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Психологія». – 2011. – № 937, вип. 45. – С. 202–205.

7. Пугач Б. В. Некоторые особенности французского языка и их отражение в рекламном слогане / Б. В. Пугач // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – 2006. – № 726, вип. 49. – С. 194–196.

8. Чепурна О. В. Особливості вираження семантики денотативних та контекстуальних емотивних лексем у англомовному художньому тексті (на матеріалі роману Ернеста Хемінгуея «За річкою, в затінку дерев») / О. В. Чепурна, В. С. Політикін // Записки з романо-германської філології. – 2013. – Вип. 2. – С. 161–167.

9. Шаховский В. И. Лингвистика эмоций / В. И. Шаховский // Филологические науки. – 2007. – № 5. – С. 7–13.

10. Шаховский В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка / В. И. Шаховский. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1987. – 190 с.

11. Casparis C. P. Tense without Time: The Present Tense in Narration / C. P. Casparis. – Bern : Franke, 1975. – 212 p.

12. Fredrickson B. The role of positive emotions in Positive Psychology: The broaden-and-build theory of positive emotions / B. Fredrickson // American Psychologist. – 2001. – № 56. – P. 218–226.

13. Auster Paul. Sunset Park / Paul Auster. – New York : Anchor, 2001. – 309 p.

14. Connelly Michael. The Black Echo / Michael Connelly. St. Martin's Paperbacks, 1999. – 512 p.

15. Erdrich Louise. The Master Butchers Singing Club / Louise Erdrich. – NY : Harper Collins Publishers, 2003. – 389 p.

16. Evanovich Janet. Eleven on Nop / Janet Evanovich. St. Martin's Paperback, 2005. – 510 p.

17. Francis Dick. Second Wind / Dick Francis. – New York : Jove Books, 2000. – 261p.

18. Garwood Julie. Mercy / Julie Garwood. – NY : Pocket Books, 2001. – 496 p.

19. Herriot James. If Only They Could Talk / James Herriot. Pan Book, 1973. – 205 p.

20. Higgins Clark Mary. *A Stranger Is Watching* / Clark Mary Higgins. – New York : Pocket books, 2007. – 283 p.
21. Hood-Stewart Fiona. *The Lost Dreams* / Fiona Hood-Stewart. MIRA Books, Great Britain, 2003. – 440 p.
22. Howatch Susan. *Ultimate Prizes* / Susan Howatch. – NY : Mills Boon, 1989. – 435 p.
23. Kellerman Jonathan. *Therapy*. GB: Mackays of Chatham pls, Chatham, Kent / Kellerman Jonathan, 2004. – 565 p.
24. King Stephan. *Christine* / King Stephan. – NY : The New American Library, 1983. – 503 p.
25. Lehane Dennis. *Moonlight Mile* / Dennis Lehane. – New York : Ballantine Books, 2002. – 285 p.
26. Marrison Toni. *Beloved* / Toni Marrison. – New York : Vintage, 2003. – 415 p.
27. McCourt Frank. *Angela's Ashes* / Frank McCourt. – New York : A Touchstone Book, 1999. – 460 p.
28. McCourt Frank. *Angela's Ashes* / Frank McCourt. – New York : A Touchstone Book, 1999. 460 p.
29. Sanders Lawrence. *McNally's Alibi* / Lawrence Sanders. – USA : A Berkley Book, 2003. – 289 p.
30. Valdes-Rodriguez Alisa. *Haters* / Alisa Valdes-Rodriguez. – USA : Little Brown and Company, 2006. 352 p.
31. Waller Robert James. *Slow Waltz in Cedar Bend* / Robert James Waller. – New York : Warner Books, Inc., 1993. – 199 p.

*Лариса Щигло,
Сумський державний університет*

ФРАКТАЛЬНО-МЕРЕЖЕВИЙ ВИМІР СЛОВОТВОРУ

Процес еволюції наукового пошуку характеризується заміною загальних теорій на фундаментальні, введенням нових концептів, що з плином часу спричиняє зміни наукових картин світу. Утім і далі діє принцип спадкоємності, загальний для розвитку наукового пізнання загалом, оскільки наявною науковою картиною світу не нехтують, а зберігають її вагомість, окреслюють лише межі її застосування.

Новітній етап розвитку науки про мову ознаменувався поліпарадигмальністю та полідисциплінарністю її наукових розвідок (Денисова, 2013, с. 35). Інтеграція теоретико-методологічного наукового пошуку дозволяє з упевненістю відзначити трансдисциплінарний підхід до вивчення мовної системи загалом та її підсистем (у нашому разі – словотвірної) зокрема, що й зумовлює **актуальність** нашого дослідження. Як зазначає Е. Ласло, «... найбільш плідний підхід до трансдисциплінарної уніфікації наук може полягати у прийнятті еволюції як основного поняття» (Ласло, 1997, с. 80–89). До того ж «... методологічною основою може стати синергетика – теорія самоорганізаційних систем» (Ласло, 1997, там само). Синергетику цікавлять загальні закономірності еволюції (розвитку в часі) систем будь-якої природи з її здатністю їхнього опису інтернаціональною мовою (Ласло, 1997, там само; Аршинов, Войцехович, 2006, ел. ресурс).

Мета дослідження – висвітлення специфіки словотвірної системи німецької мови з позицій теорій синергетичної парадигми, таких як теорія фрактальності та теорія безмасштабних мереж.

Лінгвістика як частина наукової картини світу підлягає впливу загальнонаукових тенденцій і законів. У межах постнекласичної науки мова є відкритою системою з ймовірнісним чинником розвитку та здатністю відображення

усієї складності навколишньої дійсності (Некипелова, 2012, ел. ресурс). Мова як складноорганізована система є одним із об'єктів міждисциплінарних досліджень, оскільки належить до специфічних систем, що вирізняються відкритістю і саморозвитком. Як зазначають учені, *«такого типу об'єкти поступово починають визначати і характер предметних областей основних фундаментальних наук задля детермінування образу сучасної, постнекласичної науки»* (Степин, Горохов, Розов, ел. ресурс).

І. М. Некипелова зазначає, що «ідеї еволюціонізму, функціоналізму, структуралізму взаємодіють між собою, трансформуються в ідеї формування неоднозначних і різнопланових відношень усередині самої мовної системи і зовнішнього впливу на неї, взаємозв'язку існування мови з існуванням суспільства, в ідеї пошуку смислу мови: як соціогенез *«дозволяє зрозуміти єдність організації та розвитку соціуму, роль у цьому розвитку людини, взаємозалежність її життєвих сил і життєвого простору»* (Григорьев, 2000, с. 21), так і лінгвогенез повинен дозволити зрозуміти єдність організації та розвитку мови, роль у цьому розвитку самої мови, людини і суспільства, взаємозалежність її життєздатності та поширення» (Некипелова, 2013, с. 19). Відрадно, що сьогодні ці постулати традиційної лінгвістики доповнюють постнекласичними, еволюційно-синергетичними постулатами. Мову у площині нової постнекласичної наукової парадигми розглядають як відкрити, складну, нелінійну систему людського мислення і спілкування, пізнання світу і конструювання його моделі (Некипелова, 2013, с. 120). Нелінійність мовної системи спричиняється впливом різновекторних процесів, що є одним із системотвірних чинників для визначення її розвитку, функціонування та переходу до упорядкованого стану. Свідченням нелінійної динаміки мовної системи та її самоорганізації є поява дисипативних структур і точок біфуркації (Некипелова, 2013, там само).

Розвідки в ракурсі синергетичної парадигми, *«зорієнтовані, насамперед, на побудову моделей самоорганізаційних систем, утім ідеї та методи синергетики використовуються лише тією мірою, якою це потрібно для досягнення цілей дослідження»* (Мышкина, 2010, с. 86).

Уперше в українській германістиці дослідження в ракурсі синергетичної парадигми здійснені такими вченими, як Л. С. Піхтовнікова, С. М. Єнікеева, Т. І. Домброван, а також праці представників російської лінгвосинергетичної школи, таких як Р. Г. Піотровський, І. О. Герман, В. А. Пищальникова і небагатьох інших дослідників засвідчують про вдалий симбіоз лінгвістики та синергетики, формування нового міждисциплінарного напрямку в науці про мову – лінгвістичної синергетики, або лінгвосинергетики.

Одним із прерогативних методів пізнання природи мовних явищ і процесів у лінгвосинергетиці є фрактальне моделювання. Термін фрактал (від лат. *fractus* – подрібнений, зламаний, розбитий) – множина з властивістю самоподібності (об'єкт, що в точності, або приблизно збігається з частиною себе самого, тобто ціле має подібну форму, що і одна або більше частин). У математиці під фракталами йдеться про множину точок в евклідовому просторі з наявною дробовою метричною розмірністю (у значенні Міньківського чи Хаусдорфа) або метричну розмірність, відмінну від топологічної, тому їх варто відрізнити від інших геометричних фігур, обмежених кінцевим числом ланок (Фрактал, 2019, ел. ресурс).

Перші приклади самоподібних множин із незвичайними властивостями з'явилися у ХІХ столітті як результат вивчення безперервних недиференційних функцій (наприклад, функція Больцано, функція Вейерштрасса, множина Кантора). Термін «фрактал» був уведений Бенуа Мандельбро в 1975 році і набув широкої популярності з виходом у

1977 році його праці «Фрактальна геометрія природи». Концептом «фрактал» він вважає «структуру, частини якої в певному сенсі подібні цілому» (Мандельброт, 2002). Особливого поширення фрактали набули з розвитком комп'ютерних технологій, що дозволило ефектно візуалізувати ці структури.

Варто зазначити, що поняття «фрактал» вживають не лише в математичній науці. Будь-яке явище чи предмет із наявністю хоча б однієї із зазначених нижче властивостей може бути визначеним як фрактал:

– нетривіальність структури у всіх масштабах. У цьому його відмінність від регулярних фігур (таких як коло, еліпс, графік гладкої функції): якщо розглянути невеликий фрагмент регулярної фігури у великому масштабі, то він буде схожий на фрагмент прямої. Для фрактала збільшення масштабу не веде до спрощення структури, тобто на усіх шкалах можливо побачити таку складну картину;

– самоподібність;

– дробова метрична розмірність, або метрична розмірність, що є значно більшою за топологічну (Фрактал, 2019, ел. ресурс).

Чисельні природні об'єкти мають властивості фрактала, наприклад, крони дерев, узбережжя, хмари, сніжинки, система кровообігу тощо.

Уперше дослідження словотвору англійської мови у вітчизняному та зарубіжному мовознавстві на засадах теорії фрактальної геометрії було здійснено запорізькою дослідницею С. М. Єнікеєвою, яка підкреслює, що фрактальний підхід до опису мікросистем словотвору не лише вможливує мультимасштабне моделювання макросистеми словотвору, а також є своєрідним засобом верифікації одержаних результатів (Єнікеєва, 2011, с. 9).

Варто зазначити, що фрактальність словотвору передбачає наявність у ньому самоподібності (масштабної

інваріантності) та рекурсії (використання на кожному кроці породження породженого раніше). До того ж відношення самоподібності виявляються за порівняльного аналізу як комплексних одиниць, так і базових компонентів словотвірної системи (Єнікеева, 2011).

Самоподібність – одну із найвагоміших властивостей динамічної структури ми транспонували на аналіз внутрішньої організації словотвірної системи німецької мови як цілісності, що формується за структурними або за семантичними характеристиками з окремих частин – фракталів, кожен із яких є її зменшеною копією. Словотвірна система німецької мови є складною неоднорідною, нелінійною системою, вивчення якої є релевантним із позицій теорії фрактальності, оскільки фрактальні властивості словотвору виникають за тим самим принципом, що і в інших фрактальних структурах.

У контексті синергетичної теорії безмасштабних мереж словотвір може розглядатися як безмасштабна мережева структура, що есплікується у внутрішній валентності одиниць мови з репрезентацією їхнього словотвірного потенціалу. Слушною є думка Т. Х. Каде, що *словотвірний потенціал* є полівекторним, комплексним поняттям, яке характеризує формування та розвиток словотвірної спроможності системи завдяки діалектичному взаємозв'язку можливості та дійсності (Каде, 1993, с. 12). З погляду розробленої нами еволюційно-синергетичної концепції словотвору німецької мови словотвірний потенціал є внутрішньо організованою на засадах принципу системного розширення самоevolюційною цілісністю, одиниці якої, їхні властивості когерентно взаємозв'язані і взаємодіють між собою, постійно обмінюються речовиною, енергією, інформацією як з іншими підсистемами мови, так і з навколишнім середовищем, що дозволяє вважати їх структурно-семантичною єдністю.

Отже, дослідження словотвірної системи німецької мови в контексті лінгвосинергетичної концепції зумовлене загальнонауковим вектором на трансдисциплінарну методологію вивчення процесів самоорганізації складних, відкритих, нелінійних, динамічних, тобто синергетичних систем, однією з яких є словотвір. До того ж уявлення про словотвір як систему або множину різних структур із взаємозалежними елементами сприяє поетапному науковому проникненню в його сутність і внутрішню організацію, з'ясуванню нових консекутивно-каузальних зв'язків і відношень між його елементами, а також уможливорює розроблення логіко-прикладної теорії словотвору з метою пояснення та сприйняття у зручній для візуалізації формі будь-якого аспекту словотвору в усій його складності як певної цілісності.

Список літератури

1. Денисова С. П. Лінгвістика на зламі наукових парадигм: від Фердинанда де Соссюра до Ноама Хомського / С. П. Денисова // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія». – 2013. – Т. 16, № 1. – С. 31–36.

2. Єнікеєва С. М. Система словотвору сучасної англійської мови: синергетичний аспект (на матеріалі новоутворень кінця ХХ – початку ХХІ століть) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / С. М. Єнікеєва. – Київ, 2011. – 36 с.

3. Аршинов В. Синергетическое знание: между сетью и принципами [Электронный ресурс] / В. Аршинов, В. Войцехович – Режим доступа : http://www.ihtik.lib.ru/philosarticles_28may2006/ (дата обращения: 04.01.2019).

4. Григорьев С. И. Смена научных картин мира и социология / С. И. Григорьев // Социологические исследования. – 2000. – № 9. – С. 2.

5. Каде Т. Х. Словообразовательный потенциал суффиксальных типов русских существительных : автореф.

дис. ... д-ра филол. наук : спец. 10.02.01 / Т. Х. Каде. – Краснодар, 1993. – 31 с.

6. Ласло Э. Основания трансдисциплинарной единой теории / Э. Ласло // Вопросы философии. – 1997. – № 3. – С. 80–89.

7. Мышкина Н. Л. Исследование функционирования языковой системы на основе принципов контрадиктно-синергетической лингвистики / Н. Л. Мышкина // Синергетическая лингвистика и лингвистическая синергетика : материалы Междунар. науч.-практ. конф. (Пермь, 8–10 апреля 2010 г.). – Пермь : Изд-во Перм. гос. техн. ун-та, 2010. – С. 85–94.

8. Некипелова И. М. Язык как уникальная открытая и саморазвивающаяся система [Электронный ресурс] / И. М. Некипелова // Современные исследования социальных проблем. – 2012. – № 8 (16). – Режим доступа : <http://sisp.nkras.ru/e-ru/issues/2012/8/nekipelova.pdf> (дата обращения: 25.02.2019).

9. Некипелова И. М. Языковая система как объект исследования постнеклассической науки / И. М. Некипелова // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – 2013. – № 1 (19). – С. 116–121.

10. Мандельброт Б. Фрактальная геометрия природы / Б. Мандельброт. – Москва : Институт компьютерных исследований, 2002. – 656 с.

11. Степин В. С. Научные революции и смена типов научной рациональности [Электронный ресурс] / В. С. Степин, В. Г. Горохов, А. Розов. – Режим доступа : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Science/Step/11.php (дата обращения: 02.01.2019).

12. Фрактал [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://ru.wikipedia.org/wiki/www.ihik.lib.ru/philosarticles_28may2006/ (дата обращения: 11.03.2019).

Післямова

Відзначаючи 25-річчя кафедри германської філології Сумського державного університету, зустрічаємо свій ювілей значними здобутками в науково-методичній роботі. Підтвердженням наукової орієнтації кафедри є захисти докторських дисертацій Н. В. Таценко та Т. О. Анохіної, апробованих на кафедрі германської філології СумДУ, а також підготовка до захисту докторської дисертації Л. В. Щигло та відкриття постійної аспірантури європейського зразка.

Розширюються обрії перекладознавчих студій. Опублікована колективна монографія за загальної редакцією С. О. Швачко Об'єкти перекладознавства : монографія. – Суми : СумДУ, 2019. – 222 с. Колектив кафедри задіяний у роботі редколегії журналу «Філологічні трактати», який публікує оригінальні статті з проблем української й зарубіжної філології і перекладознавства та належить до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»).

Концепт задіяного наукового перекладознавчого напрямку ґрунтується на кращому досвіді вчених України, таких як О. М. Білоус, І. П. Біскуп, С. М. Єнікеєва, Ю. А. Зацний, О. І. Карабан, І. М. Колегаєва, Л. В. Коломієць, В. О. Ребрій, О. І. Чередниченко, Л. М. Черноватий, І. С. Шевченко.

У перекладацькій роботі кафедри використовують дуальний словоцентричний і текстоцентричний підхід до роботи над референтами. Базовими методами дослідної роботи є лінгвокогнітивний і комплексний синергетичний аналіз. Застосовують чинники дименціонального виміру, семантичної дистанції компаративів.

Новизна роботи полягає у верифікації третього об'єктного перекладознавства (за традицією першим об'єктом є переклад номінативних одиниць, другим – комунікативних), а саме: лакунології пропуску лексичного оформлення семантичного смислу. Уперше у філології

екстеріоризовані тлумачення перекладацьких трансформацій, фрактально-мережевого виміру словотвору та його семантики, прислів'я і приказки за принципом предикативності.

Людський чинник у наукових працях викладачів кафедри германської філології СумДУ трактують як базовий, мовні одиниці творять люди для людей і про людей, бо людина є найвищою біологічною істотою з притаманними їй мовою, культурою та емоціями.

Професор Світлана Олексіївна Швачко

Наукове видання

МОДУСИ СУЧАСНОГО ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

Монографія

За загальною редакцією доктора філологічних наук,
професора С. О. Швачко

Художнє оформлення обкладинки Є. В. Нікітюка
Редактор І. О. Кругляк
Комп'ютерне верстання М. Д. Немченко

Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 8,60. Обл.-вид. арк. 8,34. Тираж 300 пр. Зам. №

Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.